COLECŢIA CUCERITORII

JACQUES ROUJON

LUDOVIC AL XIV-LEA

<Căr£tt
BUCUREŞTI 2002

Traducere **şi adaptare**
Liana Gombosiu

1998 PRIETENE CĂRŢII CP-58-47 **BUCUREŞTI**
ISBN 973-573-231-9

dPartea
întâi

Copilăria

1638-1648

Delfînul[1}] Ludovic-Dieudonne[2)]

Ludovic al XlV-lea a venit pe lume la 5 septembrie 1638, la Châ-teau Neuf de Saint-Germain, la orele unsprezece şi douăzeci şi doua de minute ale dimineţii, după ce mama sa îndurase durerile facerii timp de cinci ore. Era un copil frumos şi viguros.

în timp ce vestea cea bună se răspândeşte, întreaga Franţă îşi arată bucuria prin focuri de artificii, muzică şi dans. Se face risipă şi vinul curge din plin. Marii

1) *Delfin* — titlu purtat de fiul cel mai mare al regilor Franţei, moştenitorul prezumtiv al tronului (şi suzeran al provinciei Dauphine).
2) *Dieudonne* — în traducere: „Dăruit de Domnul".

seniori pun la porţile caselor făclii din ceară albă; orăşenii atârnă la ferestre lampioane colorate. „Pe străzi — scrie un cronicar al vremii — nu se vedeau decât mese puse, în jurul cărora poporul bea în sănătatea regelui şi a Delfinului." în biserici răsună slujbe de mulţumire şi procesiunile sunt tot mai numeroase.

Delfinul Franţei primeşte prenumele Ludovic şi Dieudonne fiindcă este, întrucâtva, copilul miracolului. Bineînţeles, el nu este un fruct al iubirii. Căsătoria părinţilor săi a fost stearpă timp de douăzeci şi trei de ani. A fost nevoie de o noapte cu vreme rea, în decembrie 1637, pentru ca Ludovic al Xffl-lea să rămână la Luvru ' şi sa se culce, aproape cu forţa, în patul reginei — astfel fiind conceput copilul.

Căsnicia lui Ludovic al XlH-lea şi a Anei de Austria a fost tristă. Născuţi amândoi în septembrie 1601, la câteva zile diferenţă, căsătoriţi la vârsta de cincisprezece ani, frumoşi, vlăstare a două din cele mai ilustre familii regale din lume, ar fi putut deveni un foarte fericit cuplu princiar.

Când Ana de Austria apare în istoria Franţei, abia are, cum spuneam, cincisprezece ani. In ziua sosirii sale poartă o rochie din satin verde, cu broderii în aur şi argint, „cu mânecile largi, legate pe braţe cu diamante mari în loc de nasturi". Pe pletele foarte blonde şi cu bucle mari e aşezata o boneta cu o pană de cocostârc;

1) *Luvru* — palat, veche reşedinţă a regilor Franţei, construit la Paris, început de Philippe-Auguste, continuat de Carol al V-lea, Francisc I, Ecaterma de'Medici, Henric al IV-lea, Ludovic al XHI-lea, LUDOVIC al XIY-Iea, Napoleon I, terminat de Napoleon al IH-lea. A devenit muzeu între 1791-1793 şi adăposteşte unele din cele mai celebre şi valoroase colecţii de artă din lume.

are ochi cu sclipiri verzui, un chip plăcut, o gura roşie, zâmbitoare. Era de mirare ca o fiinţă atât de plăpândă sa aibă o voce atât de aspră. Dorinţa de a plăcea a fost mai puternică la ea decât răceala sau indolenţa; timiditatea tinereţii tempera orgoliul rasei. Pe scurt, o regină drăgălaşă, pe care Ludovic al Xffi-Iea a privit-o cu o simpatie amestecată cu nelinişte, căci femeile deja îl speriau.

Aceşti doi copii s-ar fi iubit, desigur, dacă între ei nu s-ar fi ivit atâtea intrigi, atâta ceremonial, întrucât nu apărea nici un Delfin — din cauze bine întemeiate — diplomaţii, duhovnicii, miniştrii au dat sfaturi din ce în ce mai clare celor doi soţi. „Regelui îi este ruşine" a constatat nunţiul ' Bentivoglio. îi era ruşine pentru că era pândit de atât de aproape, în fine, în mai 1619, s-a celebrat căsătoria şi a fost un fel de veselie generală, publică, în ciuda urmăririi şi a controalelor oficiale, a venit şi dragostea. Micul rege şi micuţa regină, amândoi de mai puţin de douăzeci de ani, el brun şi cam ţeapăn, ea blondă şi jucăuşă, au cunoscut o perioadă de dorinţă şi de tandreţe. Luna lor de miere a durat trei ani. în anul 1622, Ana de Austria a rămas însărcinată, dar, alergând într-o zi împreună cu o prietenă, a pierdut sarcina. Acesta a fost sfârşitul dragostei conjugale. De aici înainte, Ludovic al Xm-lea şi Ana de Austria nu au mai avut decât relaţii reci sau ostile.

S-a amestecat şi soacra, o soacră clasică, de tragicomedie. Măria de'Medici, după ce-i otrăvise viaţa soţului ei, Henric al IV-lea, şi-a tiranizat fiul cu aceeaşi ingeniozitate. Regina-mamă era certăreaţă, sâcâitoare, plângăcioasă, geloasă şi mincinoasă. Tânăra regină era

1) *nunţiu* — prelat împuternicit să-1 reprezinte pe Papă pe lângă un guvern străin.

susceptibilă, ranchiunoasă, impetuoasă şi ascunsă. Ludovic al Xffl-lea, cu simţul justiţiei în sânge, a încercat să menţină pacea între soţia şi mama sa. Cu această străduanie şi-a pierdut liniştea. Cei douăzeci de ani de căsătorie pe care-i mai avea în faţă au fost presăraţi de scene şi de bănuieli.

Cauzelor omeneşti şi banale de neînţelegere li s-au adăugat şi cele politice, ivite din situaţia de excepţie a celor doi soti. Ludovic al Xffi-lea şi Richelieu ′ luptă împotriva Spaniei şi a Casei de Austria pentru a pune capăt tuturor ameninţărilor pe care imperiul lui Carol Quintul le-a reprezentat pentru Casa de Franţa. Dar Ana, fiica lui Filip al lE-lea, rege al Spaniei, şi a Margaretei de Austria, simbolizează un fel de prezenţă reală a duşmanului. Se zicea despre ea că ar fi cu totul spaniolă şi nicicum franţuzoaică. De fapt, în conspiraţiile nesfârşite care au jalonat domnia soţului ei, rolul personal al reginei pare destul de anodin. Ea este mai degrabă un centru de a-tracţie pentru intrigi, dă naştere în jurul ei, mai mult sau mai puţin voit, unui vârtej de agitaţie care îi nelinişteşte şi îi exasperează pe rege şi pe cardinal.

O legendă romantică spune că Richelieu ar fi per-secutat-o pe regină fiindcă ea n-ar fi răspuns iubirii lui. Aşa au crezut contemporanii sau aşa au lăsat să se creadă. Mai aproape de adevăr pare să fie faptul că frivolitatea reginei, felul ei monden de a conspira 1-au enervat pe marele ministru, care nu admitea să-i fie discutate intenţiile.

în ceea ce îl priveşte pe Ludovic al XDI-lea, el avea toate virtuţile, cu excepţia aceleia de a şi le pune

1) *Armând Jean du Plessis, cardinal de Richelieu* — prelat şi om politic francez (1585-1642).

în valoare. Acest rege mare, acest om simplu, acest stăpân bun avea purtări obişnuite şi nu iubea fastul, ceea ce nu-l împiedica să aibă sentimentul viu al măririi şi autorităţii sale. Cu toată înfăţişarea sa timida şi non-şalantă, ştia să vrea şi să comande, îi plăcea tot ce ţinea de arta militară şi s-a arătat viteaz în război, a îndurat încercările, a fost capabil de a lua iniţiative bune pe câmpul de bătălie, s-a interesat de soldaţi.

De ce, având aceste calităţi, n-a fost nici atât de popular ca tatăl său, nici atât de strălucitor pe cât avea sa fie fiul sau? Desigur, fiindcă si-a petrecut existenţa stăpânindu-şi pornirile atât în viaţa privată cât şi în cea publică. Religia, practicată cu o sinceritate evidentă, a contribuit în a-l menţine într-o stare de nelinişte care îl va marca pentru totdeauna, îşi va exercita meseria de rege cu conştiinciozitate şi curaj, dar fără încântare. Nu se va bucura de viaţă niciodată.

Acest bărbat virtuos şi bine intenţionat i-a nefericit pe toţi ai săi. Are cel mai mare respect faţă de mama sa, dar îi smulge puterea, o arestează, o exilează şi o lasă să moara departe de Franţa. Soţ credincios şi pătruns de în-datoririle sale, îi amărăşte zilele soţiei sale. Evident cast şi cu moravuri pure, el întreţine cu favoritele şi favoriţii săi raporturi greu de lămurit şi care prefigurează desfrâul la care se vor deda cei doi fii ai săi: Ludovic al XlV-lea cu amantele sale, iar *Monsieur*[1], cu „drăgălaşii"[2] lui. De obicei drept şi milos, îi trimite totuşi la eşafod pe vreo

1) *Monsieur* — denumire dată în Franţa fratelui următor ca vârstă al regelui.
2) *drăgălaşii* (în limba franceza: *mignons)* — denumire dată favoriţilor, foarte efeminaţi, ai regelui Henric al m-lea, rege al Franţei între 1574-1589.

doisprezece nobili. Desigur, hotărârea era necesară pentru menţinerea ordinii regale, dar acest stăpân atât de bun avea darul să iste doar trădări în jurul său.

Relaţiile cu fratele său, Gaston de Orleans, nu sunt mai clare. Nu se ştie daca îl iubeşte sau fl urăşte, uneori merge prea departe cu indulgenţa faţă de el, alteori e prea aspru.

Tiran timid, nehotărât şi inflexibil, Ludovic al XIII-lea se scaldă în contradicţii care-i ţin anturajul într-o tulburare neîncetata. N-a fost alt suveran care să-şi susţină mai mult primul-ministru şi, totuşi, Richelieu nu s-a simţit niciodată în siguranţă. Contemporanii nu 1-au înţeles pe regele care îl lăsa în faţă pe primul-ministru, dar se impunea, totuşi, cu rnultă autoritate asupra oamenilor şi a evenimentelor.

în tinereţe, regele fusese frumos, cu acel aer de mare nobleţe pe care 1-au moştenit fiii săi. îmbătrânit de timpuriu sub greutatea coroanei, a durerilor sale şi a vânătorilor, s-a cufundat tot mai mult în amărăciune.

Este de crezut că Ana de Austria s-a rugat mult în timpul sarcinilor sale ca cei pe care îi va naşte să nu aibă caracterul tatălui lor, acea incapacitate de a se bucura care anihilase în Ludovic al XHI-lea cele mai nobile calităţi. Fiii ei au moştenit de la ea o fire optimistă şi plăcuta.

Deasupra leagănului în care gângureşte viitorul rege nu se apleacă zâne binevoitoare. Tatăl nici nu-i zâmbeşte, iar mama nu are nici dreptul, nici timpul de a-1 ţine mai mult la pieptul ei. încă de când se afla la sânul mamei, el a avut duşmani neînduplecaţi în familie; Gaston de Orleans, fratele regelui, care, din pricina nepotului, încetase a mai fi moştenitorul prezumtiv al tronului.

Iar în spatele lui Gaston se afla un şir de alţi pescari în ape tulburi, care îşi doreau ca Franţa să aibă un monarh nesigur. Şi cine să fie mai nesigur, mai maleabil, dacă nu Gaston, cel pentru care trădările şi conspiraţiile sunt pâinea zilnică?

Gaston-Jean-Baptiste, duce de Orleans, de Chartres, de Valois şi de Alencon — fiul lui Henric al IV-lea şi al Măriei de'Medici, s-a născut la Fontainebleau, la 25 aprilie 1608. Convins de toate drepturile sale şi neso-cotindu-şi toate îndatoririle, Gaston făcea răul cu o ingenuitate plină de cruzime. Cu felul său plăcut de a vorbi şi cu o înfăţişare frumoasă (trăsături armonioase, ochi albaştri, păr negru), şi-a păstrat o reputaţie bună dincolo de toate ticăloşiile sale,

în timpul diverselor conspiraţii, Ana de Austria se înţelesese bine cu el şi la curte se vorbea că, de îndată ce regele avea să moară, regina se va căsători cu Gaston, cumnatul ei.

Naşterea unui moştenitor schimbă, însă, întreaga situaţie. Ana de Austria şi-a dat seama ca Gaston şi amicii săi aveau tot interesul să scape de ea şi de copil.

Fiicei din prima căsătorie a lui Gaston, domnişoara de Montpensier, pe atunci în vârstă de unsprezece ani, regina îi spune despre moştenitorul aşteptat: „Va fi micuţul tău soţ!" încercând astfel să mai liniştească pretenţiile în acea ramura a familiei. Tocmai de aceea, domnişoara de Montpensier a fost văzută învârtindu-se în jurul leagănului nou-născutului, numindu-1 „micuţul meu soţ". Ludovic al XIIE-lea a râs, dar Richelieu a trimis-o la Paris pe fiica lui Gaston, Nimic din ceea ce venea din partea familiei de Orle~ans nu i se părea lui Richelieu nevinovat sau lipsit de calcul.

Micul Delfin Ludovic-Dieudonne a fost miruit în ziua în care s-a născut, dar botezul a avut loc cinci ani mai târziu, în ziua de 26 septembrie, regina sărbătoreşte ieşirea din lehuzie. După slujbă şi după împărtăşanie, îşi ia copilul în braţe şi îl oferă lui Dumnezeu.

în cercurile ostile cardinalului s-a sperat că, după naşterea Delfinului, regina va avea o influenţă mai mare. Dar puterea lui Richelieu a rămas neştirbită şi el a ţinut-o din ce în ce mai departe pe regină, pe măsură ce sănătatea regelui era în declin.

La 21 septembrie 1640, regina dă naştere unui al doilea fiu, Filip de Franţa, duce de Anjou. Ludovic al XlII-lea s-a arătat mai fericit la naşterea acestui fiu decât la naşterea celui dintâi, căci, după cum spune doamna de Motteville , „el nu se mai aştepta la o ast-fel de bucurie!"

între timp, viitorul Ludovic al XIV-lea, epuizase opt doici prin aviditatea sa, căci le muşca sfârcurile sânilor. Acest fapt este relatat şi de Grotius, diplomatul care reprezenta, pe atunci, Suedia la curtea Franţei, şi care 1-a comentat astfel; „Vecinii Franţei să fie atenţi la o rapacitate atât de precoce". Astfel, prima săgeată a diplomaţiei străine, îl atinge încă din leagăn pe viitorul rege. După felul în care suge se trage concluzia ca va fi un invadator.

Cei patru ani în care Delfinul învaţă să umble şi să vorbească sunt cei mai tragici ai domniei lui Ludovic al Xm-lea.

1) *Frangoise Bertaut de Motteville* — autoarea unor *Memorii* despre Ana de Austria.

In anul 1641, contele de Soissons, se aliază cu Spania împotriva regelui Franţei, îl învinge la Marfee, dar moare chiar în ziua victoriei, ceea ce pune capăt coaliţiei.

Ludovic al XlH-lea o iubea platonic, în felul său, pe domnişoara de Hautefort, ceea ce îl neliniştea pe Richelieu. El 1-a împins spre rege pe frumosul Cinq-Mars, în vârsta de optsprezece ani. Acesta i-a luat locul domnişoarei de Hautefort în inima regelui şi tânăra a fost nevoită să plece de la curte. Cinq-Mars a crezut, în scurtă vreme, că orice îi era permis şi i-a ţinut piept lui Richelieu, intrând şi într-o conspiraţie împotriva cardinalului. Dar Cinq-Mars este arestat, în iunie 1642, şi decapitat, trei luni mai târziu.

Capetele tăiate ale conspiratorilor cresc la loc, ca cele ale Hidrei din Leraa '. La frontiere, continuă lupta cu Casa de Austria. Regele şi cardinalul simt că pierd teren tocmai în momentul în care opera lor interna şi externă este abia schiţată. In imensitatea sarcinii pe care şi-au impus-o, cei doi se întreabă care din ei va ceda primul şi în ce fel lucrarea lor se va desăvârşi.

Când Ludovic al Xffl-lea pleacă, în 1642, în provincia Roussillon şi o lasă pe regină singură cu copiii la Saint-Germain % el recomandă guvernantei prinţilor să nu-i permită lui Gaston intrarea în camera copiilor, dacă vine întovărăşit de mai multe persoane. Totodată îi cere lui Montigny, însărcinat cu paza prinţilor, să nu execute

1) *Hidra din Lerna* — monstru fabulos cu şapte capete care creşteau la loc de îndată ce erau tăiate. Hercule a învins Hidra, retezându-i toate capetele dintr-o singură lovitură.
2) *Saint-Germain* — castel construit pentru Francisc I, în apropiere de cursul Senei.

decât ordinele care îi vor veni din partea regelui, în legătură cu mutarea copiilor la altă reşedinţă.

La 4 decembrie 1642, Richelieu moare, lăsându-si stăpânul singur în faţa primejdiei anarhiei şi a invadării ţării. Agonia regelui vine imediat după moartea cardinalului şi durează şase luni, în care el visează în ce fel va putea fi continuată politica sa şi a lui Richelieu. Deja, vechii conspiratori se reîntorc în Franţa.

La 21 aprilie 1643, Ludovic al XHI-lea cere ca fiul său sa fie botezat: nasul este papa Urban al VTH-lea, reprezentat de Mazarin '. Regele nu a asistat la ceremonie, în 23 aprilie suferă o sincopă si toţi prinţii familiei vin în goană. Sfârşitul regelui sosise.

Cardinalul Mazarin era deja prim-ministru, dar de acest detaliu nimeni nu se sinchisea încă. Cu începere din 14 mai 1643, data morţii lui Ludovic al Xffl-lea, to-2ltul se precipită.
Hughenoţii ' îşi cer imediat vechile
privilegii. Ana de Austria a rămas singură pentru a-şi apăra cei doi copii ameninţaţi cu răpirea sau chiar asasinarea, îl îmbrăţişează pe Delfinul care, devenit rege şi stăpân, are, deocamdată, el însuşi nevoie să fie protejat. Porţile castelului Saint-Germain se închid. Copilăria viitorului Rege-Soare e plină de ameninţări.

1) *Giulio Mazarini* (1602-1661) — cardinal şi om de stat francez, de origine italiană. Recomandat lui Ludovic al XHl-lea de către Richelieu, aflat pe patul de moarte.
2) *Hughenoţi* — poreclă dată odinioară calvinilor de către catolici.

Richelieu

Copilul-rege

Când Delfinul Ludovic-Dieudonne devine regele Ludovic al XTV-lea, în ziua de 14 mai 1643, şi îşi începe domnia, el are patru ani, opt luni şi nouă zile. Este un copil bucălat, cu ochi de un albastru întunecat, cu par blond ondulat şi cu o înfăţişare adormită. Poartă încă baveţica şi cămăşuţe lungi. Ducele de Chevreuse, Marele Şambelan \ îl duce în braţe spre a-I arăta Parlamentului în ziua în care mama sa este declarată regentă şi testamentul politic al tatălui său este anulat. La acest fapt,. viitorul rege avea să se gândească îndelung, căci şaptezeci şi doi de ani mai târziu va zice, în legătură cu propriul său testament: „Putem tot ce vrem cât timp suntem în viaţă. (...) Un exemplu este testamentul tatălui meu, regele, şi al atâtor alţi regi".

Ana de Austria a plecat de Ia Saint-Germain către Paris şi a fost salutată pe drum de poporul înduioşat de o asemenea regină, atât de frumoasă şi atât de ţinută la o parte. Dânsa i-a încredinţat pe cei doi prinţi ducelui

1) *şambelan* — ofiţer însărcinat cu tot ceea ce privea serviciul interior al casei unui prinţ.

de Beaufort, al doilea fiu al lui Cezar de Vendâme. Ducele, nepot al lui Hernie al IV-lea şi al favoritei sale Gabriela d'Estrees, * avea douăzeci şi şapte de ani, era seducător şi rară minte, dar încredinţat că farmecul sau fizic avea să-i fie de folos pe lângă regentă. Adevărul este că, la începutul văduviei, Ana de Austria a avut o încredere mai mare în acest bastard decât în prinţii de sânge. Murind cei doi fii ai lui Ludovic al XHI-lea, rege ar fi devenit Gaston de Orleans sau, în locul lui, prinţul de Conde, Nici unul, nici celălalt nu ar fi fost capabili de asasinate în stil merovingian , dar era şi mai bine să nu fie tentaţi! Imediat după ce Ludovic al Xin-lea a închis ochii, prinţul de Conde şi-a luat nişte aere dispreţuitoare şi ameninţătoare. Era ştiut că cei din familia de Conde sunt păsări de prada.

Primul prinţ care şi-a luat numele de Conde a fost Ludovic I de Bourbon, născut în 7 mai 1530, cel de-al şaptelea fiu al lui Carol de Bourbon, duce de Vendome, unchi după tată al lui Henric al IV-lea. S-a lansat în războaie religioase, a scăpat de eşafod la moartea regelui Henric al H-Iea, s-a reîntors la răzmeriţe şi a fost asasinat în 1569. Fiul său, Henric I de Bourbon (1552-1588), cel de-al doilea prinţ de Conde, a fost tovarăşul lui Henric al IV-lea, la vremea la care acesta era doar rege de Navara. A murit la treizeci şi şase de ani, otrăvit (s-a zis) de soţia sa, Charlotte de La Tremoille, care-1 ura.

1) *Gabrielle d'Estrees* (1571-1599) — favorită a lui Henric al IV-lea, cu care a avut trei copii legitimizaţi: Cezar şi Alexandru de Vendome şi Ecaterina Henriette de Eîbeuf.
2) *Merovingienii* — prima dinastie a regilor franci, înte meiată de Clovis I (mort în 511). Ultimul Merovingian a fost Childeric HI (mort în 751).

Fiul acestui cuplu tragic, Henric al E-lea de Bour-bon (1588-1646), s-a născut postum. Atâta vreme cât Henric al IV-lea nu a avut urmaşi, Henric de Conde a fost moştenitorul prezumtiv. Dorinţa pentru coroană care 1-a caracterizat, atât pe el cât şi pe fiul său, Marele Conde, a fost iniţial legitimă. Naşul lui, Henric al IV-lea, 1-a educat în spiritul religiei catolice şi a crescut ca o rudă foarte apropiată a copilului Ludovic al XlV-lea, dar tot atât de îngrijorătoare.

Să ni-1 închipuim pe copilul-rege în mijlocul celor din familie, pe care-i vede în casă. El îi priveşte de jos în sus pe unchiul Gaston şi pe soţia sa străină, mereu muribundă şi cărată de servitori într-un scaun; pe ve-rişoara Charlotte, frumoasă ca regina, pe fiica ei, în-cântătoare, şi pe bărbatul ei, murdar şi respingător; pe fiul mai mare al mătusii Charlotte, care seamănă cu un şoim de vânătoare, şi pe celălalt fiu, micuţul cocoşat. Cei din Casa de Orleans şi de Conde sunt rudele cele mai apropiate, din sângele lui Henric al IV-lea şi al Sfântului Ludovic .

Ludovic al XlV-lea va vedea trecând pe sub ochii lui atenţi cinci generaţii din familia de Conde. Copilul-rege va afla că tatăl său a ordonat ca fratele verişoarei Charlotte să fie decapitat, prilej cu care soţul acesteia şi-a însuşit averea cumnatului. Va afla, de asemenea, că bunica sa 1-a azvârlit în închisoare pe vărul Henric, care declarase în 1616 că tot ce dorea era să-i ia tronul tânărului Ludovic al Xffl-lea.

1) *Sfântul Ludovic (Saint-Louis)* — Ludovic al IX-lea, rege al Franţei între 1226 şi 1270. Integru, virtuos, stimat de toţi; a fost iniţiatorul celei de-a opta Cruciade, îii timpul căreia a murit. Canonizat în anul 1297.

Bourbonii formează o familie tragică şi plina de cruzime, în care dramele de tipul biblic sau mitologic sunt monedă curenta.

Henric al IV-lea, bunicul venerat, oferit ca exemplu regelui-copil, se aprinsese de iubire la cincizeci de ani pentru copila Charlotte de Montmorency, în vârstă de cincisprezece ani. Pentru a o avea pe frumoasa Charlotte, a hotărât s-o mărite cu tânărul ei văr, de Conde, pe care îl crescuse şi care, fiind sărac, de teama, avea să fie foarte conciliant. Calculul a fost bun: prinţul de Conde nu s-a opus. El s-a căsătorit cu domnişoara de Montmorency; li s-a făcut o nuntă frumoasă, la sfârşitul căreia mireasa trebuia predată regelui tomnatic. Dar farmecele micuţei Montmorency îl înnebuniseră pe prinţul de Conde, care s-a înflăcărat, cuprins de o iubire şi de o gelozie ce-aveau să-1 stăpânească toată viaţa. Aşadar, şi-a răpit propria soţie şi a fugit cu ea la Bruxelles, cerând de acolo ajutor spaniolilor ca să-şi salveze onoarea ameninţată. Regele Henric al IV-lea chiar ar fi putut muri de tristeţe, din această pasiune neîmplinită, dacă îngrozitorul Ravaillac ' nu i-ar fi scurtat zilele, lipsind Franţa de unul din monarhii ei cei mai iubiţi.

Revenit în Franţa, Henric de Conde s-a numărat printre conspiratori în timpul regenţei Măriei de'Medici, apoi s-a târât la picioarele lui Richelieu şi Ludovic al Xm-lea.

Prinţul de Conde este un mare om politic, este cultivat şi se simte unul din stâlpii Statului. Născut hughe-not, devenit catolic fervent, sărac în tinereţe — lasă după moarte o avere imensă. Cu ochii injectaţi, o barbă prost

1) *Frangois Ravaillac* (1578-1610) — asasinul lui Henric al IV-lea. A murit tras pe roată.

rasă, părul slinos, dat pe spate, avea înfăţişarea neliniştitoare a unui bărbat care pretinde totul şi pe care nimic nu-1 satisface. Avar, morocănos, gelos, orgolios, murdar şi neconsolat — fiindcă nu reuşise sa inspire nici o fărâmă de iubire soţiei sale strălucitoare. Aceasta este o „preţioasă" ' de înaltă clasă, adevărată eroină din „As-tree" % pentru care armonia si obiceiurile distinse nu trebuie perturbate. Nu-şi iubise soţul niciodată, dar, după arestarea lui în 1616, s-a dus şi s-a închis alături de el, la Vincennes. In această fortăreaţă a născut-o, la 28 august 1619, pe Anne-Genevieve de Bourbon, care urma să devină încântătoarea şi scandaloasa ducesă de Longueville. Ea a mai avut doi copii: Ludovic, născut la 2 septembrie 1621, care avea să devină Marele Conde, şi, în 1629, pe Armând, prinţ de Conţi.

După doamna de Motteville, ea a fost „foarte preocupată de dragostea pentru sine şi copiii ei..." Tot ea spune că ar fi avut numeroşi admiratori, de toate condiţiile: regi, papi, cardinali, prinţi, duci şi simpli gentilomi.

Firea ei a fost mândră, frumuseţea a durat întreaga sa viaţă: blondă, cu frumoşi ochi albaştri, un ten strălucitor, portul majestuos. Fără a-şi înşela, de fapt, soţul, s-a comportat ca una din cele mai mari cochete ale generaţiei sale, ceea ce nu este puţin spus. Prinţesa a fost bună prietenă cu Ana de Austria, legate fiind de multe gusturi şi comportări asemănătoare. Amândouă păreau

1) *preţioasă* — femeie din lumea bună a secolului XVII, care dorea să se facă remarcată prin eleganţa manierelor şi a felului de a vorbi.
2) *Astree* — roman pastoral al Iui Honore d'Urfe (1607-1628) cu o mare influenţă asupra „preţioaselor" din secolul XVH.

nişte soţii ireproşabile, dar n-au descurajat admiratorii. Pe regina Ana au iubit-o ducele de Montmorency, bătrânul duce de Bellegarde, apoi ducele de Buckingham. Frumos, bogat, neruşinat — englezul nu i-a displăcut. Amintirea lui din tinereţe a rămas tare dragă reginei. La patruzeci şi trei de ani, Ana era frumoasă, se bucura de sănătate, ştia să se îmbrace şi avea o ţinuta demnă în orice împrejurare — trăsătură pe care au moştenit-o şi fiii săi. Cu firea pe care o avea, era făcută să trăiască în bune relaţii cu toată lumea. Dar lucrul aceasta este cu neputinţă când te afli la guvernare.

*

însă cui să încredinţezi guvernarea? La moartea lui Ludovic al Xni-lea, francezii respiră după optsprezece ani trăiţi sub mâna de fier a lui Richelieu. în ceea ce-l priveşte pe urmaşul său, cardinalul Mazarin nu sperie pe nimeni, este abia văzut, iar Retz [1] spune, în *Memoriile* sale: „Pe treptele tronului, de pe care asprul Richelieu mai mult tunase şi fulgerase decât îi condusese pe oameni, era văzut un succesor blajin, aparent fără nici o pretenţie, discret, amabil, serviabil, umil, care mergea pe străzile oraşului cu doar doi lachei în spatele trăsurii".

Se ajungea uşor la el, era spiritual, elegant, parfumat — pe scurt, părea cu totul inofensiv. Mustăţile lui răsucite îi dădeau înfăţişarea unui muşchetar blând şi puţin neliniştit, în felul lui Aramis [2] Păr castaniu bine

1) *Jean-Francois Paul de Gondi, cardinal de Retz* (1613-1679) — om politic şi scriitor. *Memoriile* sale reprezintă una din primele capodopere ale prozei clasice.
2) *Aramis* — unul din eroii romanului lui Alexandre Dumas, *Cei trei muşchetari.*

pieptănat, ochi negri şi vioi, o voce agreabilă, vorbind puţin peltic, o statură frumoasă — toate îi dădeau o înfăţişare la care doamnele nu rămâneau insensibile.

Ana de Austria, care timp de douăzeci şi cinci de ani gustase umilinţele impuse de soţ, a găsit în politeţea italiană şi în respectul tandru arătat de Mazarin o savoare răcoritoare. Devenită regentă si, în sfârşit, suverană, Ana de Austria are o mare grijă: aceea de a nu se lăsa condusă de nimeni: nici de prietenele ei apropiate, doamnele de Chevreuse şi de Hautefort, nici de cumnatul ei Gaston, nici de cei din neamul de Conde sau Vendâme. în ceea ce îl priveşte pe Mazarin, respectuos şi afabil, regina crede că el nu se gândeşte decât s-o servească cu credinţă.

Cardinalul, pe numele lui advărat Giulio Mazarini, s-a născut în iulie 1602, într-un orăşel din regiunea Abruzzi, avându-i ca părinţi pe sicilianul Pietro Mazarini şi pe Ortenzia Buffalini. A avut un frate, care a devenit arhiepiscop la Aix, apoi cardinal, şi alte patru surori. Una s-a călugărit, iar celelalte s-au căsătorit. De la acestea din urmă, Mazarin le-a avut pe faimoasele nepoate Martinozzi şi Mancini.

Mazarin, crescut de călugării iezuiţi [1], a dovedit, de tânăr, un gust pronunţat pentru jocurile de noroc şi pentru femei. Protejat de familia Colonna, după studii în Spania şi la Roma, devine diplomat şi se distinge pentru abilitatea sa. Richelieu îl remarcă. Nunţiu papal de la 1634 la 1636, Mazarin se stabileşte în Franţa şi în anul 1639 i se acordă cetăţenia franceză, în 1641, după o misiune îndeplinită cu brio pe lângă regenta de Savoia,

1) *Ordinul iezuiţilor* — ordin religios, fondat în 1540 de Ignaţiu de Loyola, legat strâns de papalitate.

Mazarin este numit cardinal şi Richelieu îl desemnează ca singurul om în măsură să-i urmeze.

Aflând de la cei care îl cunoşteau mai bine că Mazarin era chiar „opusul lui Richelieu", Anei de Austria acesta i s-a părut un argument suficient pentru a-i acorda întreaga încredere primului-ministru. Mazarin se prezintă în fiecare seară la Ana de Austria şi discută cu ea vreme îndelungata, înainte ca oricine să fi observat, a devenit şi va rămâne până la moarte stăpânul absolut al reginei, mai puternic şi mai influent chiar decât în visele lui Richeîieu. între Mazarin şi Ana de Austria se naşte o iubire profundă, care va rezista tuturor încercărilor. Destinul Franţei va fi schimbat. Ceea ce Ludovic al XOI-Iea n-ar fi putut să prevadă s-a întâmplat: văduva sa a fost strâns legata de cel mai bun elev al lui Richelieu şi din această legătură s-a născut salvarea ţării şi măreţia lui Ludovic al XlV-lea.

După spusele contemporanilor, Mazarin a fost ascuns, viclean, bănuitor, judecându-i pe toţi după chipul şi asemănarea sa. Prima încercare de proporţii la care a fost supus a început imediat după moartea regelui, când în jurul Anei de Austria s-a grupat un anturaj în întregime anti-Mazarin. Prinţul de Beaufort, mai ales, atât de sigur pe farmecele sale, nici nu şi-a putut închipui că locul la care râvnea era deja luat. Doamnele de Haute-fort şi de Chevreuse i-au şoptit reginei că întrevederile particulare cu un cardinal atât de tânăr puteau să-i dăuneze reputaţiei. Mai mult încă: să iubeşti un cardinal nu era, oare, un păcat cumplit?

Ana de Austria, care nu dorea să se certe cu prietenele sale, a pretextat că Mazarin avea cu totul alte porniri...

Multa lume a intervenit pe lângă regină pentru a-i atrage atenţia asupra nepotrivitei sale intimităţi cu Eminenţa sa. Chiar şi valetul ei fidel, Laporte, a fost pus să-i spună că la curte se vorbea despre regină şi cardinal într-un fel care lăsa de dorit.

Regina nu a reacţionat la aceste insinuări. Toţi cei care au vrut s-o despartă de cardinal n-au făcut decât să-i întărească iubirea. Domnul de Beaufort a fost arestat şi întemniţat, doamnele de Chevreuse şi de Hautefort au fost exilate. Nu-l crezuseră, cu siguranţă, atât de periculos pe Mazarin.

Ducesa de Orleans, cea de a doua soţie a fratelui lui Ludovic al XTV-lea, a scris, mai târziu: „Văduva lui Ludovic al XHI-lea a făcut mai mult decât să-l iubească pe cardinal: s-a şi căsătorit, în secret, cu dânsul. Mazarin nu fusese preot şi nu avea interdicţia de a se căsători... Se ştie acum în ce calitate şi în ce scop o vizita pe regină în fiecare noapte".

Bârfe de curte, ridicate la nivel de tradiţie, legende transmise de la o generaţie la alta...

Legătura dintre cei doi a fost providenţială, căci, fără Mazarin, Ludovic al XlV-lea ar fi domnit asupra unei ţări devastate şi ruinate. Inima Anei de Austria a avut, aşadar, şi-o altă motivaţie, pe care înseşi raţiunile de stat ar putea s-o admită ca valabilă.

Ana de Austria - pictură de Rubens

Intrigi şi rivalităţi ale familiilor de Conde si de Orleans

în cea de-a cincea zi a domniei sale, o primă rază de glorie îl va lumina pe copilul Ludovic al XTV-lea, odată cu victoria de la Rocroi a ducelui de Enghien asupra infanteriei spaniole condusă de Filip al IV-lea.

Ludovic al II-lea de Bourbon, duce de Enghien, care avea să devină „Marele Conde*', are douăzeci şi doi de ani la moartea lui Ludovic al XDI-lea. Este un om deja înspăimântător ca înfăţişare: un chip osos, cu maxilarele, arcadele şi pomeţii proeminenţi, nas încovoiat, ochi plini de scântei, păr negru, lung. Cultivat şi sălbatic, pătruns de grandoarea rangului său, el calcă totul în picioare. Iubeşte viaţa şi înţelege s-o trăiască din plin, fără a se teme de moarte. Străluceşte prin curaj şi este adorat de ofiţerii şi de soldaţii săi.

Richelieu 1-a urmărit cu atenţie şi, pentru a-1 ţine în frâu, îl însoară de timpuriu cu o nepoată a sa: Claire-Clemence de Maille-Breze. Căsătoria nu-i convine tânărului prinţ care, bolnav de ciuda, pleacă în Flandra sa se lupte. Războiul este singura plăcere de care nu s-a plictisit niciodată.

Victoria decisivă de la Rocroi, ce-a pus regatul la adăpost de o invazie, a fost, spune doamna de Motte-ville, „bucuria reginei şi prima din marile fapte de glorie ale acestui tânăr prinţ de douăzeci şi doi de ani, atât de curajos şi de bine pregătit pentru a se lupta încât nici marii conducători de oşti ai antichităţii nu se pot compara cu el".

Vestea triumfului de la Rocroi a fost prost primită de rivalii familiei, căci, evident, la rândul lor, voiau să folosească avantajul câştigat de ducele de Enghien.

Familia de Conde este veşnic nesătulă, mereu dornică de noi venituri şi de putere. Dacă bărbaţii familiei sunt, în general, urâti ca nişte diavoli, femeile, în schimb, sunt frumoase ca nişte îngeri. Una din ele a fost Anne-Genevieve de Bourbon-Conde, sora învingătorului de la Rocroi. Ea se căsătorise cu mult mai vârstnicul duce de Longueville şi, angelică, încântătoare, plină de toate darurile şi virtuţile, avea să fie amestecată în unele intrigi amoroase, după ce prinţesa, mama ei, împreuna cu gloriosul său frate stârniseră un adevărat scandal de stat, din pricina unor calomnii referitoare la virtutea tinerei şi frumoasei ducese.

La castelul de la Chantilly al familiei de Conde se dau recepţii muzicale şi literare, mereu fastuoase. Familia de Orleans este eclipsată. Mazarin circulă între aceste două clanuri cu o abilitate de pisică, împarte în dreapta şi-n stânga cuvinte frumoase şi linguşeli, dă speranţe şi nimic altceva.

La sfârşitul anului 1643, Mazarin se confruntă cu o înfrângere a trupelor franceze pe Dunăre, cu revolte în provincie, din cauza impozitelor mari, cu dorinţa protestanţilor de a ocupa cetatea La Rochelle. Cardinalul

încearcă sa-i împace pe toţi, afişând mereu acelaşi zâmbet. ÎI numeşte pe Turenne în fruntea armatei — alegere care s-a dovedit fericită, în acelaşi timp, atenuează nişte dispute de ordin spiritual iscate de jansenişti \

Descărcata de aproape toate grijile puterii absolute, regina duce o existenţă agreabilă la palat. Era frumoasă, vorbea cu afabilitate, îşi vedea zilnic fiii, îşi îndeplinea îndatoririle faţă de miniştri şi de apropiaţii din familie, nu lipsea de la slujbele religioase.

„în primii ani ai regenţei — scrie doamna de Mot-teville — curtea era atât de liniştită şi viaţa noastră atât de încântătoare, încât ne era cu neputinţa să nu o iubim din toată inima."

Dar această linişte acoperea pasiuni şi dorinţe a-dânci. în cei cinci ani care au precedat izbucnirea Frondei, Mazarin a isprăvit războiul cu Austria şi a pregătit tratatul cu Westfalia.

Cardinalul era preocupat să se apere împotriva calomniilor, a bârfelilor şi a tuturor intrigilor. Din carnetele sale (care se află Ia Biblioteca Naţională a Franţei), unde şi-a notat, între 1643 şi 1650, toate întâlnirile avute, toate proiectele şi gândurile sale — reies înţelepciunea şi puterea sa de muncă.

La curte, Mazarin se apăra cu armele sale preferate: şiretenia şi minciuna. Nu le-a inventat el, dar i-a plăcut să

1) *jansenism* — doctrina lui Jansenius (1585-1638), teolog olandez. Acesta expune dintr-un punct de vedere personal doctrina Sf. Augustin. Jansenismul s-a dezvoltat în Franţa în secolele XVH şi XVIQ împotriva moralei mondene a iezuiţilor.

le folosească cu metodă, prudenţă şi inteligenţă, îi plăcea să mintă şi să înşele, e-adevărat. Dar prin aceste procedee a salvat, practic, coroana.

în ciuda războaielor şi a neînţelegerilor diplomatice, anul 1645 a fost pentru Franţa unul fericit şi Ma-zarin a dovedit că a condus bine ţara.

Educaţia

în 1645, Ludovic al XTV-lea are şapte ani. El îşi va începe, în mod oficial, educaţia de rege. La înălţimea pe care o are, abia îşi poate sprijini bărbia de masa la care deliberează miniştrii săi. încă de mic el dă dovadă de o seriozitate prudentă, cu care îi descumpăneşte pe mama, rudele, educatorii, până şi pe valeţii săi. Pare puţin adormit, dar, de fapt, el observă.

Pe acest băieţaş fl interesează tot ce mişcă în jurul lui. Se simte deja centrul unei lumi şi-i intuieşte întinderea şi complexitatea. Nimic nu este simplu pentru el, căci fiecare cuvânt, fiecare gest îi sunt pândite. Toti cei din anturajul său vor să-i pătrundă gândurile şi primul lui reflex va fi să-şi ascundă tocmai acele gânduri ce par atât de preţioase. Nu se destăinuie nici măcar maniei sale, deşi o iubeşte mult. Tace şi îşi pleacă privirile, pentru ca nici ele să nu-1 trădeze.

Sentimentul de a fi singur într-o lume imensă 1-a apăsat de când era copil şi până Ia sfârşitul vieţii, dar n-a lăsat să i se vadă nicicând această nelinişte. Totuşi, într-o zi, pe când era deja bătrân şi copleşit de nefericirile din viaţa lui şi a ţârii, miniştrii au zărit, cu surprindere, câteva lacrimi alunecând pe un chip deznădăjduit. Adeseori va plânge pentru o rudă pierdută sau vreo amantă, căci se înduioşa cu uşurinţă. Dar marile sale dureri fizice sau morale nu vor fi observate de nimeni şi va rămâne de nepătruns ochilor celorlalţi.

Băieţelul voinic şi cu înfăţişare plăcută, chibzuit şi discret, îşi dă seama de importanţa lui specială, căci toate privirile pe care le întâlneşte sunt atente şi respectuoase. învaţă să devină bănuitor şi să nu dea glas frazelor sale copilăreşti decât după o gândire îndelungată. Aşa şi-a început meseria de rege, pe care a exer-citat-o, fără a şovăi, timp de şaptezeci şi doi de ani.

Doamna de Lasalle, camerista reginei, are în grijă „copiii de onoare", cu care regele urmează să se joace. La început, numărul lor era mare, dar cu timpul s-a redus la vreo douăzeci.

Jucăriile Majestăţii sale sunt spadele, pistoalele, puştile sau micile tunuri, precum şi hărţile, cărţile de istorie şi de heraldică.

Ludovic al XlV-lea învaţă cum să fie elegant şi îndemânatic. De asemenea, că trebuie sa fie generos.

Politeţe, magnificienţă, adoraţie — aceasta este atmosfera de la Versailles, în care se scaldă Ludovic al XTV-lea încă de la naştere. Limbajul ales şi complimentele dibace îi sunt predate de timpuriu şi felul lui de

a vorbi este urmărit cu stricteţe, Auzindu-1, într-o zi, rostind o înjurătură, mama sa 1-a pedepsit să stea închis două zile în cameră, fără a vedea pe nimeni.

Copil cuminte, nu ridică vocea, se joacă fără gălăgie şi nu râde niciodată. Fratele său, mai neastâmpărat, vorbeşte întruna şi va rămâne un vorbăreţ. Guvernantele viitorului rege îl lasă deseori în grija servitoarelor care, ştiindu-î un copil potolit, nu-1 supraveghează prea insistent. Rezultatul a fost că micul rege a crescut viguros, ceea ce 1-a deosebit de alţi prinţi care, ocrotiţi ca nişte plante de seră, s-au trezit la maturitate firavi şi delicaţi.

Copilăria lui Ludovic al XlV-lea nu a fost torturată de medici şi de preceptori. El se juca, în destulă libertate, cu fratele său şi copiii servitoarelor. Când cei doi fraţi se ceartă, Ana de Austria îi dă mereu dreptate regelui, ştiind, din propria experienţă, ce rezultat deplorabil a avut preferinţa scandaloasă pe care Măria de'Medici a arătat-o fiului ei mai mic, Gaston, în detrimentul regelui Ludovic al Xffl-lea. Ana de Austria 1-a învăţat pe *Monsieur* să-1 asculte pe rege. Iar el va evita, în viitor, şi certurile între fraţi şi dezordinile în regat. Purtându-se astfel, regina ar fi putut să facă din tânărul rege un monstru de egoism, un fel de Nero [1] — dar copilul avea o fire luminoasă care, secondata de credinţă, 1-au păstrat într-un echilibru constant din copilărie până la bătrâneţe.

Din anul 1645, toată lumea, începând cu Mazarin, se întreba ce va face, cum va fi viitorul monarh? A-tunci, pentru a urmări oficial toate mişcările si gândurile lui Ludovic, Mazarin cere să fie numit de către

1) *Nero* — împărat roman între 54 şi 68. A rămas vestit mai ales pentru despotismul său, vecin cu nebunia.

regentă, şi de acord cu **Gaston** de Orleans şi cu prinţul de Conde, el însuşi supraveghetor al educaţiei regelui.

în ce fel s-a achitat de această îndatorire? A prelungit, oare, în mod voit, copilăria monarhului?

Prinţesa palatină, *Madame* , ducesă de Orleans, avea să scrie în 1716, într-una din scrisorile sale care erau, adeseori, ecoul bârfelor de la curte: „Nu e de mirare că răposatul rege şi *Monsieur* au fost crescuţi în ignoranţă. Cardinalul Mazarin dorea să domnească. Dacă prinţii ar fi fost instruiţi, el n-ar mai fi fost nici stimat, nici folosit. Nădăjduia să trăiască mai mult. Regina-mamă găsea că tot ce făcea cardinalul era bine. Este un miracol că regele a ajuns să fie cum a fost".

Ana de Austria era pătrunsă de îndatoririle faţă de fiii ei şi de necesitatea de a-i instrui „în toate ştiinţele". Doamna de Motteville povesteşte cum „regina era convinsă că cel mai abil om din Europa era cardinalul Mazarin şi că, neapărat, lui trebuia sa-i încredinţeze e-ducaţia fiilor ei". Această hotărâre a reginei-mamă a dezlănţuit furia tuturor duşmanilor cardinalului. De la vârsta de şapte ani, micul rege este „scos de pe lângă femei" şi marchizul de Villeroy împreună cu adjunctul său, abatele de Beaumont, intră în acţiune. Primul valet, Laporte, doarme în camera Majestăţii sale, care este nemulţumit de înlăturarea femeilor din jurul lui, fiindcă ele îl adormeau, spunându-i poveşti, Laporte cere îngăduinţa reginei pentru a-i citi micuţului rege din istoria Franţei. Regina găseşte ideea excelentă, iar Ludovic al XTV-lea s-a arătat imediat foarte interesat de faptele strămoşilor săi.

1) *Madame* — denumire dată cumnatei regelui, soţia lui *Monsieur.*

Copilul intuieşte că între mama sa şi cardinal există o intimitate care depăşeşte limitele politicii şi, cu mai multe prilejuri, rosteşte fraze ironice la adresa prim-mi-nistrului. Băiatul simte că există o taină şi asta-i trezeşte gelozia sa de fiu şi de rege. îşi dă seama că Mazarin ocupă un loc prea important în regat şi în familie.

Laporte face totul spre a transforma aceste intuiţii ale băiatului în ură. Atunci când Mazarin scrie în carnetele sale despre Laporte, numindu-1 viclean, ştie ce scrie.

Regina şi Mazarin vegheau însă, îndeaproape, asupra formării comportamentului de suveran al copilului. Acesta îşi iubea mult mama şi era sub influenţa ei, iar Ana de Austria nu scăpa nici o ocazie de a-i spune fiului cât de util le era cardinalul.

Ludovic al XlV-lea n-a fost supus practicilor unui sistem pedagogic care să-i înăbuşe personalitatea şi să-i revolte sufletul, în timpul zilei, viitorul rege şi fratele său învăţau şi se jucau, ca doi copii obişnuiţi. Ludovic al XlV-lea, mai fericit decât vor fi fiul şi nepotul său, a crescut aproape liber. Mazarin era omul cel mai puţin sistematic şi ideile sale despre educaţie şi despre toate lucrurile divine sau omeneşti rămân impregnate de un scepticism total.

Preceptorul lui Ludovic al XlV-lea, ducele de Vil-leroy, născut în 1597, fost „copil de onoare" al lui Ludovic al XIE-lea, participase la toate războaiele epocii. Saint-Simon ^ îl caracterizează drept „cel ce tine ţucalul

1) *Louis de Rouvroy, duce de Saint-Simon* — scriitor francez (1675-1755). In *Memoriile* sale, care cuprind perioada 1694-1723, notează evenimentele petrecute la curtea lui Ludovic al XlV-lea.

miniştrilor atâta vreme cât sunt în funcţiune şi îl toarnă în capul lor de îndată ce nu mai au funcţii oficiale". Doamna de MotteviHe, mai indulgentă, îl descrie ca pe un om înţelept, bun cunoscător al moravurilor de la curte. Ducele de Villeroy nu-şi contrazicea elevul niciodată, ceea ce îl revolta pe valetul Laporte, gata oricând să-i critice pe toti cei pe care regina sau Mazarin îi aduceau în preajma regelui.

Alegerea lui Villeroy nu fusese atât de rea pe cât a vrut Saint-Simon să se creadă. Lipsit de caracter şi de energie, Villeroy era politicos, punctual şi fără ambiţii exagerate. Până la vârsta de optzeci şi opt de ani se va bucura de favorurile regale, căci Ludovic al XTV-lea i-a păstrat o „recunoştinţă nemărginită". Alături de Majes-tatea sa, va creşte Francois de Villeroy, nepotul preceptorului, pe care Ludovic al XTV-lea îl va considera, toată viaţa, un prieten bun şi un confident. Lui i-a încredinţat supravegherea fiului său, Ludovic al XV-lea.

Alături de Villeroy a fost Hardouin de Beaumont de Perefixe, doctor în teologie („un om de nimic şi, în consecinţa, agreabil cardinalului Mazarin" scrie, răuvoi-tor, Saint-Simon). Cei doi au fost în serviciul reginei şi al lui Mazarin, strâns ataşaţi de tânărul rege. Laporte însuşi a fost obligat să recunoască atenţia pe care aceştia au acordat-o instruirii regelui, în *Memoriile* sale, La-porte dă o serie de informaţii importante despre tinere-ţea regelui, despre sărăcia, relativă, în care a crescut şi despre intrigile cu care îl înconjura spre a-1 asmuţi îm-potriva lui Mazarin. Ludovic al XW-lea nu va aluneca, însă, pe această pantă şi nu-1 va trata pe Mazarin aşa cum tatăl său îl tratase pe Concini, dar îi va urî, perma-nent, pe toţi prim-miniştrii şi pe toti uzurpatorii. Regele

se va înconjura de lux, de fast şi de grandoare, nu atât din orgoliu, cât pentru a da monarhului privilegiul prestigiului, element esenţial al autorităţii regale.

Lecţiile pe care regele le-a primit de la Mazarin şi de la mama sa, de la Villeroy şi de la abatele de Beau-mont, precum şi sfaturile lui Laporte au dat roade. Crescând într-un climat de ostilitate şi în mijlocul intrigilor, privirea lui Ludovic ai XlV-lea s-a ascuţit şi el nu va clipi nici în faţa triumfului, nici în faţa dezastrelor sau a morţii.

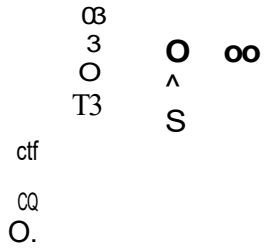

"trwnmsff/
m

Cauzele Frondei

ronda a fost, la origine, o dramă de familie: doi băieţei şi-au pierdut tatăl, care le-a lăsat o moştenire uriaşă; văduva trece drept o persoană slaba, ce va putea fi influenţată. Rudele se agită în jurul moştenirii şi moştenitorii de drept sunt prea mici pentru a se apăra. Acestea au fost datele romanului în care interesele cele mai sordide se ridică la înălţimea tragediilor.

Moştenirea cuprindea regatul cel mai frumos din lume, coroana Sfântului Ludovic şi bogăţiile Franţei. Cine va apăra această moştenire?

Regina-mamă, întâi.

Apoi, cardinalul Mazarin; acest aventurier de mare clasă, lipsit de moralitate, de generozitate, de scrupule, a amestecat propriile interese cu cele ale văduvei şi ale moştenitorilor. Atât contemporanii cât şi posteritatea au constatat că Mazarin a salvat Franţa şi monarhia prin mijloace care s-au dovedit infailibile, chiar dacă nu au avut nimic comun cu virtutea.

Regina 1-a iubit din motive pe care nu le-a explicat nimănui şi, în ceea ce priveşte căsătoria lor, ne aflăm în faţa unei axiome istorice. Nu avem nici o probă concretă, nici un act autentic, dar nici o motivaţie a faptelor lor n-ar sta în picioare, daca n-ar fi existat, efectiv, şi o căsătorie, între cei doi s-au stabilit o înţelegere şi o legătură puternice. Amândoi se completau şi, în feluri diferite, aveau nevoie unul de celălalt. Serviciile aduse coroanei de către Mazarin au fost evidente încât, în final, au fost recunoscute de însuşi Ludovic al XTV-lea.

în ceea ce priveşte poporul, el îl considera pe Mazarin doar un străin, un parazit, favoritul reginei, în timp ce se ţes intrigile în jurul lui, cardinalul guvernează Franţa, pregăteşte o pace glorioasă şi aduce ordinea în regat. Nimeni nu îl stimează, nimeni nu îl înţelege — este versatil. Nimeni nu ştie încotro vrea el să meargă si secretul îndelungatei sale puteri le este indescifrabil. Este un monstru de inteligenţă şi foarte suplu în relaţiile cu ceilalţi, care, cu toţii, bărbaţi sau femei, sunt transparenţi în ochii lui.

Odată ajuns la putere, scopul său a fost să desăvârşească politica lui Ludovic al Xm-lea şi a lui Richelieu, ceea ce a şi realizat prin încheierea păcii cu Westfalia. Cu toţii ignoră că ambiţia lui Mazarin este de a lărgi cuceririle Franţei şi de a face din ea arbitrul Europei.

La sfârşitul anului 1646, prinţul de Conde, Henric al E-lea de Bourbon, moare ia vârsta de cincizeci şi opt de ani şi îi urmează fiul, învingătorul de la Rocroi. A-cesta devine un pericol pentru Mazarin, aşa că-1 trimite sa se războiască în Catalonia, unde va fi înfrânt la asediul cetăţii Lerida, spre marea bucurie a detractorilor lui.

Primul-ministru are o poziţie tot mai consolidată în ţară şi în exterior. De îndată ce moralul scădea în armată, el îl scotea pe micul rege, îmbrăcat în haine brodate cu aur, călare pe un căluţ alb, să inspecteze trupele. Simpla lui apariţie creează un efect miraculos. Frumuseţea băiatului, cu tenul alb, luminos, avea să fie greu încercată prin varicela de care s-a îmbolnăvit în 1647, Tocmai se vindecase fratele său de o dizenterie gravă, când boala 1-a lovit şi pe Ludovic. Dacă îmbolnăvirea lui *Monsieur a* făcut valuri uriaşe la curte, boala regelui a iscat o adevărată furtună, în timp ce doamnele fug de teama contaminării, regina se închide în cameră cu fiul ei. Primele unsprezece zile, totul pare normal: bubiţele răsar din ce în ce mai multe. Ana de Austria se duce la Notre-Dame să asiste la liturghie, în aceeaşi zi, regele are o sincopă şi se crede ca se va sfârşi. Regina, în genunchi la picioarele patului, hohoteşte amar, iar ducele de Orleans, în picioare, pândeşte ultimul suspin al nepotului, cu gândul doar la ambiţiile lui nedomolite. Medieri i-au luat sânge tânărului rege de patru ori pe zi şi viaţa lui părea tot mai ameninţată. Regina a leşinat şi nu s-a mai oprit apoi din plâns, în fine, febra a scăzut, erupţia a continuat şi regele a fost salvat. Medicii i-au dat purgative peste purgative.

Regina a ieşit din această criză ca dintr-un coşmar. Nu se mai dezlipeşte de lângă patul copilului ei, ca orice

mamă din lume. Dacă ea a uitat în acele clipe că îngrijea un rege, curtenii nu o scăpaseră din vedere. Regele era considerat pierdut, circulau zvonuri de răpire a lui *Mon-sieur* şi Gaston de Orleans se şi vedea pe tron.

Mazarin a tremurat de mai multe ori în timpul bolii regelui si chiar după însănătoşirea sa, când Ana de Austria, epuizată, era gata să se prăpădească într-un acces de febră puternică.

Trebuie spus ca, în timpul acestor evenimente dureroase, familia de Conde a dovedit o anumită loialitate faă de cinismul manifestat de familia de Orleans.

Criza financiară, latentă de câţiva ani, a izbucnit în 1648 şi a fost doar cu puţin mai gravă decât aceea care, în 1789, a dus la abolirea monarhiei.

Mazarin, spirit profund şi mare diplomat, dominân-du-şi duşmanii prin intrigile de curte pe care le punea la cale, nu a avut proiecte de anvergură şi nici pricepere în ceea ce privea agricultura, industria şi comerţul. De la o zi la alta se va găsi îri faţa Frondei, prolog al Revoluţiei franceze, iară a-i înţelege prea bine cauzele şi efectele. Va scăpa cu bine, aşa cum fac pisicile care cad de la înălţime fără a se zdrobi, dar şi el, şi regina, şi regele şi întregul regat au fost la un pas de prăbuşire.

Anul 1647, pe care superstiţiosul Mazarin 1-a considerat nefast datorită unor constelaţii potrivnice, s-a sfârşit, într-adevăr, rău. Când Ludovic al XTV-lea reapare la curte după boală, este de nerecunoscut. Frumuseţea copilărească i-a dispărut. Tenul sau şi-a pierdut pentru totdeauna culoarea şi prospeţimea: micuţul ce părea un înger căzut din ceruri nu va mai fi văzut niciodată, în

locul lui, tânărul rege, care treptat îşi va regăsi graţia şi eleganţa, intră de-acum într-o adolescenţă marcată de alte încercări si dureri.

Revolta parlamentarilor

Fronda izbucneşte cu violenţa incendiilor provocate de flăcări nesăţioase deodată, după ce au mocnit multă vreme sub cenuşă. Va dura de la 1648 la 1653, ceea ce înseamnă că Ludovic al XlV-lea are zece ani când începe şi cincisprezece ani când se sfârşeşte. Au fost ani hotărâtori, din care el a tras învăţăminte aşa cum nici cei mai iscusiţi profesori nu i le-ar fi putut transmite. Pe scurt, el a învăţat din viaţa însăşi ceea ce nu se poate afla din cărţi.

în 7 ianuarie 1648, negustorii din Paris se revoltă împotriva unor noi impozite. Ei se adresează lui Gaston de Orleans, ca celui ce avea cea mai mare autoritate după iege. Ducele de Orleans le dă unele speranţe, dar atât; mişcarea negustorilor ia amploare, încep ameninţările. Tulburările se desfăşoară pe străzile pline de bande de jefuitori care sunt gata să meargă la Parlament şi să intre în lupta directa cu coroana, în 15 ianuarie 1648, regele şi regina-mamă asistă în Parlament la un discurs rostit

pe un ton categoric de Omer Talon, procurorul general, Acesta prezintă starea jalnică în care se află ţara, imposibilitatea săracilor de a plăti atâtea dări, menite să întreţină luxul de la curte. Nici lui Ludovic al XVI-lea şi Mariei-Antoinette nu li se va vorbi pe un ton mai sever.

Conflictul între absolutism şi Parlament este deschis. Dintre toţi conspiratorii şi agitatorii ce vor apărea pe scenă, nici unul nu va fi mai primejdios decât cardinalul de Retz, autorul celebrelor *Memorii.*

Jean-Frangois-Paul de Gondi, născut în 1613, era nepotul ducelui de Retz, un florentin stabilit în Franţa cu familia încă de pe vremea lui Francisc I. Are toate ambiţiile şi îndrăznelile, aspiră la tot şi nu crede în nimic; e cinic, elegant şi ar vrea, în zadar, să scape de cariera ecleziastică la care îl împinge familia. Mare intrigant, scriitor, cardinalul de Retz face parte din galeria răufăcătorilor istoriei, aceia care împing popoarele la revoltă, nesocotind suferinţele si neajunsurile pe care le vor provoca. Ducele de Retz, scund, miop, plăpând, a plăcut atât femeilor cât si populaţiei şi a reuşit să strice calculele celor mai abili oameni politici ai timpului său. El se va azvârli în certurile care măcinau Franţa, cu unicul scop de a le încurca şi mai tare. Va fi prezent în toate compartimentele societăţii, iscând dezordine şi ura.

Epoca a devenit tragică pentru regalitate: la Neapo-le, a fost proclamată Republica; în Anglia, Carol I este gata să-şi piardă tronul, pregătindu-se, deşi fără s-o creadă, să-şi piardă chiar capul. Mazarin nu are altă soluţie decât să încerce să câştige cât mai mult timp. Parlamentul pretinde elaborarea unei Constituţii care să

limiteze autoritatea regală. Cum să faci faţa la o astfel de situaţie? Cardinalul şi regina îl cheamă la Paris pe prinţul de Conde. O nouă victorie a eroului de la Ro-croi, Fribourg şi Norcilingen ar fi de mare folos, redând guvernului prestigiul şi demnitatea pierdute. Prinţul promite că va încerca să facă tot ce poate.

într-adevâr, în august 1648, de Conde îi învinge pe spanioli la Lens. Mazarin contează pe această victorie pentru a încheia pacea cu spaniolii şi pentru a domoli Franţa. Ana de Austria cere să se tină un *Te Deum* la catedrala Notre-Dame, pentru victoria de la Lens. Sunt aduse steagurile spaniole capturate în lupta — dar poporal rămâne insensibil la aceste manifestări, Mazarin, în înţelegere cu regina şi cu ducele de Orleans, îi arestează pe principalii animatori ai agitaţiei parlamentare. Reacţia populară este violentă şi unul din instigatori este cardinalul de Retz, care s-a amestecat în mulţime. El dă ideea de a se procura arme şi de a ridica baricade. A doua zi, străzile Parisului sunt pline de baricade.

Regina ţine un discurs aspru în faţa delegaţilor parlamentului veniţi să ceară eliberarea celor arestaţi. Nepoata lui Carol Quintul îi impresionează şi le impune. Dar mişcările populare sunt tot mai violente. Regina îşi apără tronul si viaţa fiilor ei, iar tânărul rege trăieşte, minut cu minut, loviturile aduse puterii sale.

Conde, protector apoi duşman al curţii

Regina Ana de Austria nu este uşor de învins. Ea se pregăteşte de-a pleca din Paris, împreună cu copiii, în timp ce cardinalul rămâne să negocieze cu parlamentarii şi cu frondorii. Energic, prinţul de Conde declară magistraţilor că nu le va îngădui nesupunerea şi că este hotărât sa-şi servească ţara până la moarte.

Războiul civil pare să fie gata-pregătit de ambele părti, dar, de fapt, negocierile continuă. Pentru a câştiga timp, Mazarin consimte la a semna cu Parlamentul un fel de înţelegere, limitând puterea regelui. Face aceasta pentru o relativă pace internă de care are mare nevoie. Peste câteva zile de la acest act, este semnată pacea cu West-falia, ce face din Franţa cea dintâi putere a Europei, încheierea acestui tratat este primită cu indiferenţă de populaţie şi cu ostilitate de duşmanii lui Mazarin.

Curtea se reîntoarce la Paris, dar Mazarin nu are nici o clipa de răgaz. Intră în conflict cu ducele de Orle-ans şi asistă la formarea a două nuclee de intrigi: în jurul unchiului regelui şi în jurul prinţului de Conde. Pentru a restabili echilibrul, lui Mazarin i-a trebuit multă diplomaţie. Agitaţiile conjugate ale magistraţilor şi-ale prinţilor,

pe de-o parte, ale negustorilor şi-ale populaţiei, pe de altă parte, fac din Paris un oraş ostil curţii. Se afişează peste tot pancarte cu injurii la adresa reginei şi a cardinalului. Se conspiră împotriva „Mazarinului" din toate direcţiile.

Simţindu-se în primejdie, regina părăseşte încă o dată Parisul, cu fiii şi suita ei. Este aproape o fugă la Saint-Germain, de care Ludovic al XlV-lea îşi va aminti mereu.

La insistenţele lui Gondi, mulţi nobili trec de partea Frondei. Parizienii ataca Bastilia \ care se predă. Doamna de Motteville scrie cum „mobilele şi hainele reginei şi ale regelui au fost distruse sau furate, iar pajii şi valeţii regelui au fost fugăriţi prin oraş de parc-ar fi fost criminali şi duşmani". Unul din eroii cei mai sinistri ai Frondei este ducele de Beaufort, fiul unui bastard al lui Henric al IV-lea şi al Gabrielei d'Estrees. Beaufort devenise regele Halelor, idolul Parisului şi s-a amuzat să zdruncine tronul. Fusese închis de Mazarin, dar evadase de la Vin-cennes, după cinci ani de captivitate.

Mazarin încredinţează ducelui de Orleans şi prinţului de Conde conducerea operaţiunilor militare de încercuire a Parisului, cu scopul de a înfometa populaţia din oraş. Cardinalul se va bizui în aceste acţiuni pe Fouquet, ce avea să devină, mai târziu, ministru de finanţe.

Spania încearcă împiedicarea ratificării tratatului cu Westfalia şi este sprijinită de membri ai familiei regale, magistraţi şi alţii, însuşi Turenne \ antrenat de fratele său, ducele de Bouillon, părăseşte armata si trece de partea Frondei.

1) *Bastilia* — fortăreaţă construită la Paris (1370-1382), devenită închisoare sub Ludovic al XEI-lea.
2) *Henri de la Tour d'Auvergne, viconte de Turenne* (1611-1675) — vestit comandant de armată.

Poziţia cardinalului pare tot mai echivocă, însăşi re-gina-mamă are tendinţa să alunece, uneori, sub influenţa prinţilor care, în definitiv, sunt mai aproape de ea şi de. lumea ei decât aventurierul italian. Dar cardinalul ştie s-o ţină din scurt pe Ana de Austria şi să nu-i permită nici o abatere de Ia drumul pe care *el i* 1-a trasat.

La Paris, Parlamentul îşi ia un rol politic contrar tradiţiilor sale şi cei din Frondă caută bani, pregătesc arme şi soldaţi.

Asediul Parisului face ca aprovizionarea capitalei să devină imposibilă şi locuitorii încep să fie obosiţi de jocul de-a războiul civil, încep negocieri între cele două tabere, ca şi când ar fi fost vorba despre încheierea păcii între două state puternice şi duşmane. Parlamentul cere alungarea lui Mazarin; curtea cere supunere din partea magistraţilor. Cei din Frondă cer alianţa cu Spania şi chiar îi cedează câteva oraşe. Mai cer şi o parte din domeniile regale, titluri, funcţii înalte şi mai ales bani. Până la urmă, regina consimte a îe acorda recompense „acelora care au vrut să-1 dea jos de pe tron pe fiul ei". Curtea se simte în primejdie, dacă nu îşi recucereşte ceea ce a pierdut prin aceste concesii. Se muta la Com-piegne, pentru a fi mai aproape de armatele care se bat lângă Cambrai, dovedindu-i Spaniei că Franţa nu este atât de secătuită de disensiunile interioare pe cât s-ar putea crede.

Mazarin ezită să-I aducă pe rege la Paris, dar până la urmă se decide şi reîntoarcerea în capitală este un tri-umf. Poporul aclamă la trecerea trăsurii în care se află Ludovic al XlV-lea, ducele de Anjou, ducele de Or-leans, de Conde, Mazarin, regina-mamă şi mareşalul de Villeroy.

Giulio Mazarini - pictură de **Pierre** Mignard

Pe 25 august, de Sf. Ludovic, regele se duce călare până la biserica iezuiţilor şi este ovaţionat cu exaltare. Ce va *fi* fost atunci în mintea copilului tăcut şi gânditor, ascultând strigătele de dragoste şi de veneraţie ale populaţiei, în timp ce se ştia atât de ameninţat, din toate părţile? Din fericire pentru el şi pentru ţară, Ludovic al XlV-lea a meditat, cu seriozitate şi putere de pătrundere, încă din prima lui copilărie. Nu şi-a lăsat imaginaţia să vagabondeze. Şi-a privit poporul în prada urii şi a bucuriei cu acelaşi calm imperturbabil. Schimbările mulţimii le priveşte la fel cum priveşte trecerile naturii de la un anotimp la altul. După cum se fereşte de frig sau de cald, la fel se va pune la adăpostul variaţiilor de atitudine ale celorlalţi faţă de el. El nu va opune furiei populare, mânia sa regească. Fiindcă mânia, rea pentru sănătate, este şi un păcat. Ludovic al XlV-lea ţine să rămână sănătos şi să nu greşească faţă de Dumnezeu. El va ridica în jurul său stavile înalte, atât în calea neajunsurilor materiale cât şi a celor morale.

Reîntoarcerea triumfală la Paris nu-l amăgeşte pe copilul-rege. Instinctul lui îl înştiinţează ca furtuna de ieri, domolită azi, poate reîncepe mâine. Parizienii îşi iubesc regele, dar au rroduri foarte violente de a-şi manifesta aceasta dragoste. Ludovic al XlV-lea nu cunoaşte istoria îndeajuns, dar regele decapitat al Angliei a fost unchiul său. Mătuşa sa, Henriette de Franţa, văduva tragică, locuieşte la Luvru şi îi aminteşte de relativitatea puterii. Dacă regii sunt de obicei aclamaţi, uneori se întâmplă să fie şi decapitaţi. Tânărul Ludovic al XlV-lea are toate motivele să fie grav.

Traversând călare Parisul pentru a ajunge la biserică, în acea zi de 25 august, tânărul rege arată bine, poartă

o haină scumpă şi este urmat de Marele Conde si de Gaston de Orleans. Triumful foarte recent al curţii i se datorează lui de Conde, învingătorul de la Rocroi şi eroul atâtor victorii. El consideră că, fără el, nici cardinalul nu ar fi nimic. Educaţia şi manierele sale au făcut ca orgoliul lui de Conde să devină nemăsurat. De zeci de ori si-a riscat viaţa pe câmpul de lupta, îndrăzneala sa nu are limite. El acţionează sub impulsul mâniei, al dorinţelor sau al lăcomiei. Patima sa pentru femei, victorii sau bogăţii devine feroce la primul obstacol întâlnit.

Obstacolul de care se loveşte în 1649 se numeşte Mazarin. Cardinalul îl agasează, îl dezgustă. Se va încrâncena împotriva lui. Legătura strânsă dintre regină şi primul ei ministru devine subiect de ironii. O blondă grăsulie, de aproape cincizeci de ani, îndrăgostită de un încrezut parfumat ar putea ţine piept aceluia care este comparat cu Alexandru cel Mare \ Hanibal \ Cezar' * sau Cidul Campeador ^?

Dar de Conde îşi îndreptă privirile si spre cel de deasupra reginei şi a cardinalului, spre copilul distant, tăcut, cu înfăţişare adormită. Luându-i de o parte pe valetul Laporte şi pe preceptorul Beaumont, de Conde întreabă dacă există semne că ar fi ceva de capul regelui.

1) *Alexandru cel Mare* (356-323 î.H.) — rege al Macedoniei. Elev al lui Aristotel, conducător de oşti neînfricat. Si-a extins cuceririle până la Indus.
2) *Hanibal* (247-183 Î.H.) — general, om de stat cartaginez. Erou al celui de-al doilea război punic.
3) *Caius îulius Cezar* (100-44 Î.H.) — dictator roman, învingător în multe războaie care i-au adus gloria nemuritoare.
4) *Rodrigo Diaz de Vivar,* zis *Cidul Campeador* (1043-1099) — cavaler spaniol; erou al multor opere literare.

Laporte şi Beaumont răspund ca regele promite că va fi aşa după cum toată lumea nădăjduieşte.

„Sunt încântat — a răspuns de Conde — căci nu e nici o plăcere să slujeşti un imbecil."

Se simte însă că este dezamăgit. Spera, oare, ca pe tronul Franţei să se afle un imbecil? în prinţ au crescut imboldurile spre o rebeliune care va scânteia, din timp în timp, vreo zece ani, înainte de a se stinge într-o supunere perfectă, înainte de a fi obligat să recunoască faptul că slujindu-1 pe Ludovic al XlV-lea nu slujea un imbecil, îşi va da frâu liber tuturor ambiţiilor, printre care şi uzurparea tronului.

El a fost ultimul din marii feudali care nu preţuiau autoritatea monarhului decât după greutatea şi asprimea ei. Dacă regele era slab, sau bolnav, sau ocupat în altă parte — orice mijloc era bun pentru a-1 înlătura.

Una din nemulţumirile prinţului de Conde a fost si proiectul de căsătorii, gândit de cardinal pentru nepoatele sale. Acestea au sosit din Italia la curtea Franţei, sărăcuţe şi înfrigurate, la începutul lui septembrie 1647. Erau două Mancini negricioase, cu fratele lor, şi o Mar-tinozzi blondă. Cea mai mare Mancini, Laura-Victoria, născuta la Roma în 1636, avea însă o înfăţişare plăcută. Ea se va căsători în 1651 cu ducele de Vendome şi de Mercceur, va fi mania mareşalului de Vendome şi va muri în 1657, ca un exemplu de bune moravuri. Soţul ei, atât de nefericit a fost la moartea ei, încât, se zice, si-a smuls părul din cap. Mai târziu, s-a călugărit.

Cea de-a doua Mancini, Olimpia, era cu totul diferită de sora sa. Cu un chip prelung şi gropiţe în obraji,

ochi vioi — nu a fost nici urâtă, nici frumoasă. Ea va juca un rol imens în viaţa lui Ludovic al XlV-lea, în primul rând fiindcă a fost amestecată în toate intrigile şi scandalurile de la curte şi în al doilea rând fiindcă, devenind contesă de Soissons, ea îi va da naştere prinţului Eugen, care a devenit cel mai redutabil duşman al regelui. Când a sosit, în 1647, la curte, nu avea decât şapte anişori şi nu promitea mare lucru. A depăşit, însă, toate aşteptările.

Cea de-a treia nepoată, Ana-Maria Martinozzi, fiică a celei mai mari surori a cardinalului, avea zece ani. Ea se va căsători în 1654 cu prinţul de Conţi şi va fi un exemplu de virtute printre contemporanele ei.

în fine, nepotul, Paolo Mancini, cu doi sau trei ani mai mare decât Ludovic al XTV-lea, era un adolescent agreabil şi i-a plăcut regelui prin mintea sa ascuţită. Dar acest tânăr cu un viitor strălucit avea să fie ucis în 1652, într-o luptă de stradă în cartierul Saint-Antoine.

Mai târziu îşi vor face apariţia la curte alte două nepoate şi doi nepoţi Mancini, urmaţi de încă o Martinozzi.

Primele nepoate, sosite în 1647, sunt prezentate Anei de Austria care le examinează îndeaproape. Ma-zarin dă impresia că fetele îi sunt indiferente, dar cei de la curte nu pot fi uşor înşelaţi. Mareşalul Villeroy a spus, foarte curând: „Iată nişte tinere domnişoare care acum nu sunt bogate, dar, în scurt timp, vor avea castele frumoase, venituri substanţiale, bijuterii, veselă de argint..." Persoanele care ştiau cum se petrec lucrurile la curte începuseră să roiască în jurul nepoatelor.

în 1649, cardinalul a negociat căsătoria Laurei Mancini cu Ludovic, duce de Vendome şi de Mercoeur,

fiul mai mare al Iui Cezar de Vendâme, el însuşi urmaşul lui Henric al IV-lea şi al Gabrielei d'Estrees. S-a promis familiei Vendome restituirea unor privilegii luate de Richelieu şi pe care le reclama contele de Breze, cumnatul Marelui Conde. Favorizând familia de Vendome, Mazarin făcea un joc primejdios, căci îl înfuria pe Conde, un adversar deloc de neglijat.

în acest moment a apărut în scenă ducesa de Lon-gueville, sora Marelui Conde, frumoasă ca un înger, cu părul ei blond şi ochii de azur. Dar acest înger dovedea înclinaţii spre incest, căci inspirase fratelui ei Conţi o iubire prea puţin fraternă. Acest prinţ, puţin cocoşat şi sfârtecat sufleteşte de pasiuni şi ambiţii contradictorii, dorise întâi să fie cardinal, apoi se răzgândise şi, gelos pe succesele fratelui său, nu mai visa decât glorie militară. Pentru a-i fi pe plac surorii sale, s-a azvârlit în Frondă. Nereuşind nici în această direcţie, a dezamăgit-o pe ducesa, care s-a hotărât să-I vrăjească pe celălalt frate, Marele Conde. A reuşit fără prea mari eforturi.

Ducesa de Longueville tocmai născuse la începutul anului 1649 un fiu, Carol, conte de Saint-PoI, despre care gurile rele spuneau că ar fi fost al amantului ei, prinţul de Marcillac. Acest copil avea să devină nepotul mult iubit al Marelui Conde şi-i era sortit să moară sub ochii lui, în 1672, la trecerea Rinului.

Alături de amant, ducesa de Longueville se azvârle în iureşul Frondei şi îi cere totodată fratelui ei un surplus de afecţiune şi de avantaje.

în jurul Marelui Conde forfoteşte o curte întreagă de mici ambiţioşi, pentru care învingătorul de la Rocroi este un fel de semizeu. Printre aceştia se află Francisc de la Rochefoucauld, Prinţ de Marcillac, viitorul autor

de *Memorii* şi de *Maxime* rămase celebre şi Francisc-Henric de Montmorency Bouteville, mareşal la vârsta de douăzeci de ani si legat de vărul său de Conde prin dragostea lor comună pentru război şi glorie. Bouteville, cu un fizic dizgraţios, dar cu un gust pronunţat pentru literatură şi pentru desfrâu, se va bucura de mult succes din partea doamnelor. Sora sa mai mică, Isabelle, este la fel de ambiţioasă, dar frumuseţea i-a rezervat un loc privilegiat în compania strălucitoare a prinţilor de Conde. Ne-a lăsat despre ea însăşi o descriere foarte laudativă şi se pare că Marele Conde i-a apreciat nurii şi i-a rămas foarte devotat, în 1645, Isabelle se căsătoreşte cu Gaspard de Coligny, care moare în 1649 pe câmpul de luptă. Văduva foarte uşor de consolat este mai frumoasă ca oricând şi îl farmecă pe copilul Ludovic al XTV-lea, ceea ce o nemulţumeşte pe regina-mamă.

Pe lângă de Conde au mai fost şi Jarze, viteaz în război, dar absurd în ceea ce spunea, Chavigny, elevul si poate chiar fiul lui Richelieu. Cu totii privesc cuplul Mazarin - Ana de Austria cu multă ostilitate. Chavigny e sufletul unei conspiraţii menită să-1 înlocuiască pe Mazarin.

în septembrie 1649, izbucneşte o ceartă între Mazarin şi de Conde. Părintele Le Tellier [1] este chemat să medieze între părţi, aşa cum a mai făcut de multe ori. Se realizează un fel de reconciliere. Dar de Conde vrea puterea, iar cardinalul nu este dispus să i-o abandoneze. împotrivirea pe faţă nu stă în firea lui Mazarin care,

1) *Le Tellier* (1643-1719) — iezuit francez, a fost ultimul duhovnic al lui Ludovic al XlV-lea.

prin diverse iscoade, e permanent la curent cu ce se spune şi ce se face în diverse grupuri. Cu tot geniul său militar, de Conde nu poate lupta pe terenul minat cu iscusinţă de cardinal. Anturajul mediocru al prinţului nu-i poate fi de nici un folos, ba chiar îl împinge să comită nişte gafe. Atunci, cardinalul şi regina se întorc către ducele de Orleans, îl linguşesc şi obţin ca el să participe la arestarea lui de Conde, Conţi şi Longueville. Arestarea se produce, spre marea uimire a celor reţinuţi. „Iată răsplata pentru serviciile mele!" ar fi zis de Conde. El cere să le vorbească şi cardinalului şi reginei, dar Ana de Austria, trufaşă, îl refuză.

Doamna de Longueville fuge în Normandia împreună cu Marcillac şi cu fiica dintr-o primă căsătorie a soţului ei. Mama Marelui Conde se refugiază la Car-melite, împreună cu nora şi nepotul ei, Henric Jules, în vârstă de şase ani.

Bouteville încearcă să ridice populaţia capitalei, dar parizienii nu-1 iubesc pe de Conde, care îi asediase şi îi flămânzise cu un an în urmă.

*

Aflând de arestarea lui de Conde, Chavigny a zis: „Iată o mare nenorocire pentru el şi prietenii săi, dar trebuie s-o spunem drept: cardinalul a făcut bine, căci, dacă nu-i aresta, era pierdut".

Mazarin şi-a arătat puterea încă o dată şi curtenii se grăbesc să roiască pe lângă regină.

Cardinalul se hotărăşte să-1 ducă pe Ludovic al XlV-lea în Normandia. Consideră necesar ca provinciile să-1 vadă pe tânărul rege, căci înfăţişarea sa plăcută şi mândră poate să readucă la ascultare pe mulţi supuşi.

Bustul lui Ludovic al XTV-lea, realizat de Bermn, expus în Salonul Dianei

Mmf^VNHMNNMnMMI|^^^HHniiH

Neliniştea prinţilor

Pentru a supraveghea Parisul şi pe ducele de Orleans, Mazarin are încredere în Le Tellier, care îi scrie în flecare zi în timpul deplasării curţii în Normandia.

Secretarul cardinalului, care trebuie să răspundă scrisorilor, este un bărbat de vreo treizeci de ani, obscur, deşi lucrează de vreo zece ani. Le Tellier îl apreciază şi îl consideră ca pe mâna lui dreaptă. Secretarul se numeşte Jean-Baptiste Colbert şi va fi în curând remarcat pentru precizia muncii sale. Le Tellier, tatăl lui Louvois, 1-a sprijinit pe Colbert, neştiind că făcea astfel o teribilă concurenţă propriei familii.

După Normandia, Mazarin se pregăteşte să plece în Burgundia, cu tânărul rege şi regina-mamă. Acelaşi Le Tellier rămâne la Paris spre a-1 supraveghea, în continuare, pe ducele de Orleans.

Cardinalul devine din ce în ce mai bănuitor şi îi îndepărtează pe cei ce „nu se poartă bine" (după cum notează în carnetele sale).

La Dijon i se face o primire respectuoasă lui Ludovic ai XTV-lea, dar la Paris, între timp, ducele de Beau-fort încearcă să-1 monteze pe ducele de Orleans împotriva

cardinalului. Doamna de Longueville şi iubitul ei, mareşalul Turenne, instigă la atacarea Flandrei. Mazarin se vede prins într-o cascadă de concesii, victorii, lovituri de forţa, paşi înapoi. Banii lipsesc pentru acţiuni de anvergură şi cardinalul se zbate între grija lui foarte sinceră pentru binele public şi propria lui zgârcenie.

Trupele îl întâmpină pretutindeni pe Ludovic al XlV-lea cu aclamaţii si manifestări de bucurie. „Fără a-1 lăuda — scrie Mazarin —, regele s-a comportat de minune în timpul călătoriilor. Armata s-a arătat deosebit de satisfăcuta."

în acest timp, Claire-Clemence de Maille-Breze, — soţia detestată a lui de Conde, — pleacă la Bordeaux cu fiul ei, ducele de Enghien, în speranţa de a agita spiritele în favoarea gloriosului ei soţ. Regele Spaniei este de partea ei şi câteva provincii ale Franţei încep să clocotească.

Regenta îi declară pe ducesa de Longueville, pe ducele de Bouiilon, prinţul de Marcillac şi pe mareşalul Turenne „perturbatori ai ordinii publice, rebeli, duşmani ai statului", dar fără a lua alte măsuri. Să nu uităm ca pe vremea lui Ludovic al Xffl-lea, capetele zburau cu mare uşurinţă pentru pricini mai mărunte.

Mazarin clădeşte şi reclădeşte pe nisip. De îndată ce îi linişteşte pe unii, altii ridică pretenţii. Porneşte din nou prin ţară, împreună cu tânărul rege şi cu regina-mamă. Astfel, încă din primii săi ani de domnie, Ludovic al XlV-lea îşi cunoaşte regatul. Suveranul nomad vede cu propriii săi ochi cât de şubredă îi este poziţia. El îşi va fixa în memorie chipurile celor care s-au purtat sfidător şi ale celor care i-au arătat supunere. Astfel, îl va cunoaşte pe ducele de Saint-Simon, tatăl celebrului

memorialist, fost curtean devotat al lui Ludovic al Xffl-lea şi care, deşi nu îl iubea pe Mazarin, îşi arată fidelitatea faţă de tânărul rege. Ludovic al XTV-lea nu va uita niciodată gestul lui şi când, în 1691, bătrânul duce va veni să-şi prezinte fiul la curte, Majestatea sa îl va îmbrăţişa de trei ori pe supravieţuitorul domniei lui Ludovic al Xffl-îea şi al dramelor Frondei.

*

Rămas la Paris, Gaston de Orleans schiţează, în linii mari, o politică internă şi externă după ideile lui, intră în negocieri cu spaniolii şi complotează împotriva cardinalului,

Pe de altă parte, Claire-Clemence de Maille-Breze este inima rezistenţei, împreună cu ducele de Bouiîlon şi prinţul de Marcillac, cere şi ea ajutor spaniolilor.

Mareşalul Turenne, în fruntea unei armate duşmane, dă senine că s-ar îndrepta spre Paris.

Doamna de Longueville comploteză în Normandia.

în aceste momente se poate amplasa incidentul pe care Louis-Henri de Brienne îl relatează în *Memoriile* sale: „Se înhămau caii la trăsura reginei şi regele părea preocupat de altceva. M-am apropiat de el şi am văzut că plângea, dar nu erau lacrimi de copil necăjit, ci lacrimi pe care indignarea şi mânia le aduc şi în ochii celor mai viteji oameni. I-am luat mâna şi 1-am întrebat: «Ce aveţi, stăpâne? Plângeţi?» El mi-a răspuns: «Nu voi fi mereu copil şi va veni o vreme în care cu toţii mi-o vor plăti. Vă rog, nu spuneţi că plâng, nu abuzaţi de încrederea pe care v-o port!»"

Această scenă, deşi aduce puţin a roman, este foarte demnă de crezare. Ne putem închipui ce reacţii

Mazarin şi nepoatele Mancini (anonim, secolul al XVQ-lea)

stârneau în inima tânărului rege tot ceea ce vedea că se petrece în jurul lui. La vârsta pe care o avea atunci, era cu neputinţă să nu izbucneşti în lacrimi în faţa anumitor situaţii. El a simţit că nu era decât un biet copil foarte ameninţat şi foarte putin apărat.

Tot atunci, soţia lui Gaston de Orlăans, care nu-i dăruise consortului până atunci decât fete, îi naşte un fiu, ceea ce a fost prilej de mare bucurie. Atât pentru duce, cât şi pentru susţinătorii săi, un urmaş reprezenta speranţa într-o ramură mezină a familiei, care să se opună ramurii mai mari. Nou-născutul este copilul unei căsătorii nedorite odinioară nici de Ludovic al Xm-lea şi nici de Richelieu, pe care amândoi au încercat zadarnic s-o anuleze. Ducele de Orleans se căsătorise în secret, în 1632, cu Margareta de Lorena, soră a lui Carol duce de Lorena, ţară care se războia cu Franţa. Ea a a-parut la curte abia după moartea lui Ludovic al XHI-lea. Frumoasă, dar morocănoasă, insuportabilă, dar şi seducătoare, supusă unui soţ tiranic, această prinţesă care mereu părea să-şi dea duhul s-a bucurat de o sănătate deosebit de robustă.

Naşterea fiului ducelui de Orleans, care, de altfel, nu va trăi mult, a fost o grijă în plus pentru cardinal. Gaston de Orleans, după o primire somptuoasă şi favorabilă a regelui la Bordeaux, se opune unei alte deplasări a lui Ludovic al XW-lea în Provenţa, după cum intenţiona Mazarin, care dorea să domolească, pe rând, toate revoltele din regat. Ducele nu este departe de a trece de partea prinţilor închişi. Atât cei din familia de Conde cât şi cei din familia de Orleans încep să-şi dea seama că Mazarin i-a folosit, învrăjbindu-i. Ducelui îi este frică însă, că, eliberându-i pe de Conde, Conţi şi Longueville, Mazarin 1-ar putea trimite pe el la închisoare.

Procedeul ar *fi* fost şi la îndemâna şi pe placul cardinalului.

Colbert şi Le Tellier îşi dau seama că situaţia în ţară este aproape disperată şi că Mazarin intră în perioada cea mai dură a carierei sale. într-adevăr, va avea nevoie de toată luciditatea şi de energia sa pentru a ieşi din impas. Este, deocamdată, învingător într-un război de izgonire a spaniolilor şi, urmărind apoi armatele lui Turenne, le învinge şi îl ia prizonier pe Bouteville. Viitorul mareşal de Luxemburg risca să fie decapitat aşa cum a fost tatăl său. Dar Mazarin nu este un tăietor de capete si acest maestru al maşinaţiilor nu dă naştere la ireparabil. Ieşind victorios asupra lui Turenne, grija lui este de a-1 readuce pe acesta în slujba regelui.

în decembrie 1650, Charlotte de Montmorency, mama Marelui Conde, moare; rămânând lucidă până în ultima clipă, îi transmite Anei de Austria să aibă grijă de fiii ei, întemniţaţi pe nedrept.

Regina, ea însăşi bolnavă de oboseală şi de griji, a fost zdruncinată aflând de moartea confidentei ei din vremurile furtunoase ale tinereţii. Doamna de Motteville a consemnat că regina s-a recules îndelung şi s-a văzut durere în ochii ei.

*

La sfârşitul anului 1650, Mazarin este învingător pretutindeni, dar se simte nespus de ameninţat. Gaston este un conspirator fără leac. Parlamentul cere reginei eliberarea prinţilor sau judecarea lor după lege şi îndepărtarea lui Mazarin. Fronda se crede victorioasă şi membrii ei încep să-şi împartă funcţii şi privilegii. Are loc o scenă violentă între regină şi ducele de Orleans, pe

care dânsa îl acuză că pune monarhia în pericol şi că pregăteşte în Franţa ceea ce Cromwell ' a săvârşit în Anglia. Gaston îi răspunde că nu va mai pune piciorul în palat câtă vreme se va mai afla acolo Mazarin. Pe străzi circulă oameni înarmaţi şi cardinalul poate cădea din moment în moment prada celor mai înrăiţi duşmani ai săi.

în noaptea de 6 spre 7 februarie, Mazarin se desparte de regină şi părăseşte Parisul cu o escortă de două sute de călăreţi.

Nimerii n-a înţeles, la acea vreme, că Ana de Austria şi Giulio Mazarini, pe lângă iubirea ce i-a legat, au avut şi dorinţa de a-1 apăra pe tânărul Ludovic al XTV-lea şi de a face ca acest copil să domnească în modul cel mai glorios.

Mazarin merge şi îi eliberează pe prinţii care îl privesc dispreţuitori pe primul-ministru fugar.

Regina, rămasă întrucâtva prizonieră la palat, se simte singură, înconjurată de trădători. Ducele de Orleans este sfătuit să-i ia prizonieri pe rege şi pe regină, dar ezită. El nu este revoluţionar decât ocazional şi, de îndată ce începe să gândească (ceea ce i se întâmplă destul de rar), instinctele sale conservatoare sunt mai puternice.

Mazarin, după ce a rătăcit prin diverse oraşe, a ajuns la Bruhl, în apropiere de Koln. De acolo a trimis instrucţiuni reginei. El recomandă ca ducele de Orleans să fie menajat, căci acest vlăstar putred al casei regale poate fi folosit în sprijinul statului. Pentru a salva monarhia, Mazarin nu se împiedică de resentimente.

1) *Oliver Cromwell* (1599-1658) — Lord-protector al Angliei, Scoţiei şi Irlandei, a devenit şeful opoziţiei faţă de monarhie. L-a condamnat la moarte pe regele Carol I şi a instaurat o dictatură militară.

Prinţii se gândesc să convoace Parlamentul, să modifice Constituţia regatului, să-i retragă regenţa Anei de Austria, să schimbe majoratul regelui de la treisprezece la optsprezece ani şi să instituie pe lângă Majestatea sa un consiliu de douăzeci şi unu de membri, printre care s-ar fi găsit şi reprezentanţi ai Frondei şi-ai anarhiei.

Din fericire, regina, susţinută de scrisorile lui Ma-zarin, nu-şi pierde capul. Nu se lasă speriată nici de ameninţări, nici de scenele de familie.

în acest moment îşi face apariţia în marile intrigi politice fiica mai mare a lui Gaston de Orleans, Ana-Maria de Orleans, ducesă de Montpensier şi de Châtel-lerault. Nu era o femeie rea, ci una absurdă. Ea însăşi, în *Memoriile* ei, şi-a mărturisit slăbiciunile fizice şi morale cu o sinceritate dezarmantă. S-a certat şi s-a împăcat zgomotos cu cele mai înalte personalităţi ale vremii, nu a fost niciodată în stare să tragă o linie clară de hotar între prieteni şi duşmani. Marea ambiţie a ducesei este să se mărite cu Ludovic al XlV-lea, regele mai tânăr decât ea cu unsprezece ani.

Pe Marele Conde, ducesa 1-a urât la început, dar, mai târziu, s-a gândit că n-ar fi stricat să fie nevasta acestuia.

în timpul anului 1647, în plin război cu Spania, ea visează sa se mărite cu arhiducele Leopold, conducătorul armatelor duşmane.

în momentele în care îşi dă seama de realitate, se gândeşte să se retragă la mănăstire. „Mintea ei nu este obişnuită să raţioneze", scrie doamna de Motteville. Dar chiar şi-asa, inconstantă, ridicolă, uşuratică, bogata ducesă de Orleans va face mult rău.

De îndată ce a aflat de plecarea lui Mazarin, pe care o crede definitivă, ducesa de Orleans începe să-şi joace noul rol şi să-1 adore pe de Conde.

Ludovic al XlV-Iea şi mama sa erau, mai mult sau mai putin, prizonieri şi trebuia să înghită tot felul de umilinţe — în timp ce în jurul lui de Conde şi al ducelui de Orleans se ţineau strălucitoare petreceri. Parlamentul a anulat condamnările împotriva doamnei de Longueville, mareşalului Turenne, ducilor de Bouillon şi de Marcillac. Toţi cei din partida anticardinalului se agită şi revoluţia este pe drum.

Din ascunzătoarea sa de la Bruhl, Mazarin trage sforile, în scrisorile sale către regină, preocuparea principală este asigurarea protecţiei regelui. Cardinalul recomandă ca paza să fie dublată, să nu se atace frontal nici o personalitate, să se aştepte ca nobilimea, clerul, prinţii şi Parlamentul să intre în conflict.

Mazarin le foloseşte, din umbra, pe marile intrigante de la curte, doamnele de Chevreuse şi de Mont-bazon, prinţesa palatină (Ana de Gonzague şi de Cle'ves, devenită prinţesă palatină prin căsătoria cu prinţul E-duard, unul din fui lui Frederic al V-lea duce de Ba-varia şi a Elizabetei Stuart, soră cu regele Carol I al Angliei) — pe care le plătea pentru serviciile aduse.

Arta politică a lui Mazarin a constat, în acele timpuri întunecate, să se păzească de otrăvuri folosind ca remediu alte otrăvuri.

De Conde, obraznic şi violent, este pe cale de a-şi face propriul regat în interiorul ţării. Spaima faţă de Conde este pentru prinţi, Parlament şi burghezie, începutul înţelepciunii. Necesitatea unui prim-ministru li se pare evidentă. Atunci, de ce să nu-1 recheme pe Mazarin?

Ducele de Mercoeur, fiul cel mare al lui Cezar de Vendome şi frate cu ducele de Beaufort, se duce la Bruhl cu intenţia de a se căsători cu Laura Mancini. Căsătoria este ţinută în secret la început, iar cei avizaţi înţeleg ce înseamnă o înrudire între un descendent al lui Henric al IV-lea şi o nepoată a cardinalului.

Din acest moment, de Conde îşi pierde capul. A-cest luptător fără egal intră în panică. Se vede urât de toti şi mai încearcă o tentativă, alături de Conţi şi doamna de Longueville. Se duce la Paris şi refuză să se prezinte la rege, ceea ce constituie o gravă injurie. Parlamentul chiar subliniază cu nemulţumire această atitudine. La scurta vreme, are loc o întrevedere între de Conde, Ludovic al XTV-lea şi regină, foarte rece, de ambele părţi. Regina înţelege că nu poate face pace. Sfătuită de Mazarin, ea convoacă la palat prinţii, mareşalii, gentilomii de rang înalt, membrii Parlamentului şi pronunţă în faţa lor un adevărat rechizitoriu.

După obiceiul său, ducele de Orleans s-a declarat bolnav, pentru a nu fi amestecat în confruntări.

Ludovic al XlV-lea i-ar fi cerut: „Unchiule, trebuie sa-mi declaraţi dacă sunteţi de partea mea sau de partea prinţului de Conde". în acelaşi timp, Ana de Austria îi spune cumnatului ei: „Regele fiul meu şi cu mine dorim să ştim cine va fi stăpânul".

în acel moment, la Paris se aflau într-adevăr doi regi: Ludovic al XlV-lea şi prinţul de Conde. Unul trebuia să cedeze locul celuilalt.

Majoratul regelui

Ludovic al XlV-lea începea să dea unele semne de independenţă care o nelinişteau pe mama sa. Ii plăcea să se plimbe călare în compania ducesei de Orleans şi a Anei de La Grange-Trianon, şotia contelui de Fronte-nac. Aceasta, frumoasă şi spirituală, era supranumită *„Divina".*

Regina-mamă, temându-se că regele s-ar putea îndrăgosti de *„J)ivină",* i-a interzis plimbările. Supărat, Ludovic i-ar fi spus mamei sale: „Când voi fi stăpân, voi merge unde voi dori şi voi face numai ceea ce voi dori" — cuvintele redutabile care au facut-o să plângă pe Ana de Austria, întrucât mama şi fiul se iubeau mult, împăcarea a survenit imediat, dar Ludovic al XIV-lea nu a mai fost văzut în apropierea doamnei de Fron-tenac.

La 6 septembrie 1651, Ludovic al XTV-lea intră în cel de-al paisprezecelea an de viaţă şi atinge majoratul regal. Acest majorat este proclamat în Parlament, cu mult fast.

Regele se îndreaptă călare spre clădirea Parlamentului, cu o suită strălucitoare de vreo 800 de gentilomi.

în comunicatul oficial al evenimentului se subliniază faptul că regele părea să aibă o statură atât de impunătoare încât nimeni nu i-ar fi dat doar paisprezece ani.

La trecerea cortegiului, mulţimea de pe străzi, de la geamuri, de pe acoperişuri, striga: „Trăiască regele!"

La Parlament, Ludovic la XlV-lea a pronunţat următoarele cuvinte, care au inaugurat, în mod oficial, domnia sa: „Domnilor, am venit la Parlamentul meu pentru a vă spune că, potrivit legii statului, voi lua eu însumi conducerea şi nădăjduiesc că, graţie bunului Dumnezeu, voi fi milos si drept. Cancelarul meu vă va expune în detaliu intenţiile mele".

Unul din oamenii lui Mazarin, care a asistat la ceremonie, i-a scris cardinalului astfel: „Graţia şi majes-tatea cu care Ludovic al XTV-lea a vorbit a convins într-atât asistenţa încât n-a fost vreodată un rege al cărui majorat să fie proclamat cu mai mare strălucire".

Legenda spune că Ludovic al XlV-lea nu a guvernat cu adevărat decât după moartea lui Mazarin, întrucât cardinalul îl ţinea — cu bună ştiinţă — departe de treburile statului şi în imposibilitate de a se iniţia. Dar legenda se înșală. Cardinalul 1-a pus repede în temă pe rege, căruia i-a purtat întotdeauna o mare afecţiune, într-o scrisoare din 1651, Mazarin scria mareşalului de Villeroy că se aşteaptă ca regele să fie de o desăvârşire care nu s-a mai văzut de veacuri şi c-o să restabilească supunerea şi ordinea în regat.

în regele adolescent se întrezăreşte deja omul care va putea totul, ale cărui gesturi sau cuvinte vor avea consecinţe incalculabile. Este o fiară aparent îmblânzită, dar care, din când în când, loveşte nespus de crud.

Nimic nu mai este prea simplu sau prea clar la curtea Franţei. Stăpânul este un copil politicos, ale cărui intenţii nu pot fi încă ghicite. Ana de Austria şi Mazarin, din umbră, supraveghează neîncetat reacţiile fizice şi morale ale lui Ludovic al XTV-lea. Copilul se simte observat şi se închide în sine. Ceea ce îl ţine în rezerva pe care a păstrat-o în mod deliberat până la moartea lui Mazarin este o timiditate nativă şi sentimentul puternic al răspunderilor sale copleşitoare. Bunul simţ îl convinge că Franţa nu este uşor de condus, de aceea, ca şi până atunci, Ludovic o lasă pe regina-mamă sa guverneze alături de Mazarin.

Unul din primele efecte ale majoratului regelui este acela că ducele de Orleans nu mai are dreptul la titlul de general-locotenent al regatului, întrucât, de acum înainte, regele, cel puţin teoretic, guvernează singur, Gas-ton, fiu al lui Henric al IV-lea, nu mai are decât să aleagă între a se supune şi a deveni rebel. Prinţul de Conde nu vrea să se plece în faţa autorităţii regale şi nu ezită să se angajeze îhtr-un război civil.

Regina îi scrie lui Mazarin, exilat în continuare la Bruhl, iar regele adaugă şi din partea lui câteva rânduri, scrise de mâna sa. Amândoi îi cer, în mod oficial, să-şi reia locul, dar, la sfârşitul anului 1651, Parlamentul încă nu ridicase interdicţia pentru Mazarin.

în fruntea câtorva mii de soldaţi, cardinalul soseşte la Epemay, în ianuarie 1652. Cu toată împotrivirea Parlamentului şi furia ducelui Gaston de Orleans, Mazarin

Măria Mancini - portret executat de Pierre Mignard

înaintează, fiind bine primit de populaţie. La Poitiers este întâmpinat, cu toate onorurile, de curte in frunte cu regina-mamă, Ludovic al XlV-lea şi ducele de Anjou.

între timp, la Paris, e scoasă la vânzare biblioteca minunată a cardinalului (peste cincizeci de mii de volume), chipurile, la cererea datornicilor săi.

Deşi de Conde şi ducele de Orleans se angajează să nu depună armele decât după expulzarea definitivă a lui Mazarin, acesta preia din nou puterea, cu o autoritate mai fermă ca oricând. Tot mai mulţi gentilomi trec de partea regelui, în frunte cu Turenne.

Ducesa de Orleans se azvârle ca o nebună în rebeliune. în *Memoriile* ei povesteşte, destul de copilăreşte, despre acţiunile ei nesăbuite.

Curtea pleacă din Poitiers la Saint-Germain. Mazarin hărţuieşte armatele prinţilor şi începe să ţească tot felul de intrigi prin femeile din anturajul lui de Conde. Cardinalul îl învaţă pe elevul său, regele, cum prin mijloace minore se poate face o politică mare.

Gaston de Orleans şi prinţul de Conde susţin ca ei se războiesc numai împotriva cardinalului şi nu împotriva regelui, în scopul de a-i lipsi si de acest pretext, Mazarin hotărăşte să se îndepărteze de la curte, încă o dată. în absenţa cardinalului, prinţii ar fi trebuit să înceteze lupta, dar ei n-au nici o dorinţa în acest sens şi emit tot felul de pretenţii.

Totul este pregătit pentru întoarcerea regelui la Paris. De Cond6, care şi-a nemulţumit prietenii, nu mai are pe cine se sprijini. Gaston de Orleans este îndemnat să se retragă la Blois. Poporul Parisului îşi cheamă regele.

Triumful lui Mazarin este complet şi el însuşi s-ar putea întoarce în chip de stăpân. Nu se grăbeşte, însă.

Ludovic al XTV-lea intra în Paris ovaţionat cum puţini regi au fost, înaintează călare, avându-i alături pe Carol al II-lea, viitorul rege al Angliei, pe prinţul Tho-mas de Savoia-Carignan şi pe mai mulţi prinţi, duci, mareşali ai Franţei şi ofiţeri ai coroanei. Este urmat de o trăsură în care se află Ana de Austria cu cel de-al doilea fiu, ducele de Anjou. La intrarea în Luvru, i-a întâmpinat, în numele clerului, cardinalul de Retz — cel care, odinioară, se luptase din răsputeri pentru a dez-lăntui revoluţia în Franţa.

Triumful cardinalului

Parlamentul face şi el un gest de supunere şi a-nulează toate măsurile luate împotriva cardinalului şi a familiei sale. într-o scrisoare personală, foarte afectuoasă, Ludovic al XlV-lea îl cheamă pe Mazarin să-şi reia funcţia.

Mai mulţi gentilomi sunt izgoniţi, prinţii de Conde şi de Conţi sunt declaraţi criminali vinovaţi de complot împotriva statului şi bunurile lor sunt confiscate, cardinalul de Retz este arestat şi trimis la închisoarea Vincen-nes. Arestarea unui şef de partid şi a unui prinţ al Bisericii, cum era de Retz, ar fi putut conduce la proteste ale clerului şi chiar ale papei Inocenţiu al X-lea. Dar nu s-a întâmplat nimic.

Cu toate insistenţele reginei (corespondenţa ei cu Mazarin continuă, cifrata, plină de semne hieroglifice, cuvinte în latină şi greacă, locuţiuni codificate), cardinalul întârzie. Regina este tot mai nerăbdătoare şi pare încă foarte îndrăgostita. Mazarin este mai distant, bănuitor şi preocupat tot mai mult de treburile statului decât de cele sentimentale. Cu timpul, el va deveni mai puţin amabil faţă de regină şi interesul sau nu-l va mai învălui decât pe rege. Va încerca să-l îmblânzească, să-l perfecţioneze. Aflat în cel de-al paisprezecelea an al vieţii, Ludovic este tot mai frumos, cu o ţinută tot mai majestuoasă şi anturajul încă nu ştie ce să creadă despre acest prinţ care vorbeşte atât de puţin şi nu are nici un confident.

Din anul 1653, Ludovic al XW-lea începe să domnească, adică este iniţiat în treburile publice. Fără a-l consulta anume, Mazarin îi prezintă dificultăţile politice, militare şi diplomatice care răsar din toate părţile. Adolescentul este deja obişnuit să nu se mire de nimic şi să bănuiască orice, în cei opt ani care-i mai rămân de trăit, Mazarin va pune în mâinile elevului său instrumentele necesare menţinerii puterii absolute, va face din el o uluitoare maşinărie, care va guverna fără şovăială.

Când, într-o zi, cardinalul se iveşte la una din ferestrele Primăriei, mulţimea îl aclamă şi este în delir, după ce el îi aruncă nişte bani. Cei care, nu cu multă vreme înainte, cereau să fie ucis, îl asigură acum de tot sprijinul lor. Mazarin nu se miră, căci toate par să alunece pe lângă el. Nu poartă resentimente nimănui, nu are iluzii sau mândrie, îi sunt străine marile pasiuni şi, spre sfârşitul vieţii sale, nu mai arată decât preocuparea de a-î cizela pe rege, de a-i transmite înţelepciunea sa.

Desigur, s-a străduit să-l facă mai aspru, mai neînduplecat pe tânărul său discipol, ştiind prea bine că bunătatea şi mila dăunează mintii unui rege. Mazarin îl învaţă pe rege să se ferească de două primejdii: dragostea pentru oameni şi ura faţă de ei. Un monarh trebuie să fie atât de sus încât pasiunile supuşilor săi sa nu-l antreneze niciodată în vârtejul lor. Fiind astfel instruit, Ludovic al XlV-lea îşi pierde şi ultimele urme de naivitate. Inima sa nu devine haină, dar rămâne pentru totdeauna închisă la emoţii adânci sau la cedări uşuratice. Pe de altă parte, sentimentele lui religioase, candide şi simple, îl vor apăra de multele tentaţii ce i se vor ivi în cale.

Au existat în jurul lui destule circumstanţe şi destui oameni funeşti pentru ca regele să se fi putut transforma într-un monstru. Din fericire, el poseda un simţ al măsurii înnăscut, un sentiment ascuţit al onoarei şi ştia nu numai ceea ce i se cuvenea, ci şi ceea ce datora el celorlalţi, spre mai marea lui glorie.

Raporturile dintre rege şi cardinal devin din zi în zi mai strânse. Regele simte că încă nu poate guverna singur şi cardinalul vrea să-i consolideze poziţia pentru anii ce vor veni. Deşi bine instalat în funcţia sa, cu o situaţie privilegiată, făcând parte — practic — din familia regală, Mazarin este grăbit să-şi recâştige averea personală şi bunurile distruse de Fronda, să-i ofere familiei sale cât mai multe privilegii. N-a existat niciodată un ministru care să fi fost mai precaut şi să se fi pus mai la adăpost de ingratitudinile posibile ale stăpânilor săi. Până la moarte, Mazarin se va arăta blând şi zâmbitor, de o supleţe felină în care nimeni nu va avea încredere şi care va speria mai mult decât cruzimea lui Richelieu.

Louis-Henri de Brienne 1-a descris astfel pe cardinalul Mazarin: „Era de statură potrivită, armonioasă, fiind ceva mai înalt decât obişnuit. Avea un chip plăcut cu ochi foarte vioi şi fruntea largă. Părul era castaniu şi ondulat, barba de culoare mai închisă, bine pieptănată. Purta mare grijă mâinilor sale, extrem de frumoase şi totdeauna foarte curate. In ceea ce priveşte mintea sa, 1-a servit foarte bine întreaga viaţă şi, desigur, a fost înţelept, perspicace, judicios, modest, privind pe deasupra lucrurilor mărunte. Deşi unii au spus despre el că ar fi fost fricos, trebuie să spun că nu 1-am văzut vreodată temându-se de moarte, nici în clipa în care s-a văzut condamnat de medici, în nici o situaţie nu a dovedit o cât de mică slăbiciune. Nu 1-am văzut niciodată citind din cărţile de rugăciune, dar mergea la liturghie în fiecare duminică si se împărtăşea în zilele de sărbătoare. In rest, nu era deosebit de scrupulos, orice câştig era bun. îi plăceau spectacolele şi serbările, iar jocurile de noroc, mai ales, îi luau mult din timpul liber. Era sensibil la câştig şi suporta greu pierderile. De altfel, juca bine şi îşi lua mereu un crupier care juca mai bine decât el, într-atât se temea să piardă".

Trebuie să mai spunem că îi plăceau pietrele preţioase, tablourile, sculpturile, tapiseriile de Flandra, cele din Spania şi din Italia, argintăria, cristalul, mobilele frumoase, oglinzile, covoarele persane şi turceşti. Ludovic al XlV-lea a crescut în mijlocul acestui lux, luând, în acelaşi timp, lecţii de bun gust şi de politică.

în vara anului 1653, se poate vorbi despre încetarea Frondei. Numai de Conde nu se înclină. El vrea sa fie rege. Dar ce fel de rege ar fi devenit acel om beat de orgolii şi de violenţă, acel anarhist cu privire de vultur!

în iulie 1653, de Conde se pregăteşte sa invadeze Franţa în fruntea unei armate spaniole, în acest moment, Mazarin îl împinge în faţă pe tânărul rege care va trăi prima sa adevărată confruntare armată.

Partea a treia

Regele sub tutelă

1653-1661

Prima confruntare armată şi încoronarea lui Ludovic al XÎV-lea

udovic al XÎV-lea se prezintă ca un tânăr încântător, bun dansator, bun vânător şi ridicând asupra tuturor femeilor — ţărănci, cameriste sau doamne de la curte — o privire directă. In *Memoriile* sale, prinţesa palatină [1] scrie că primele lecţii privind „comportamentul faţă de femei" i-ar fi fost ţinute regelui de către prima camerista a reginei, baroana de Beauvais, pe care Ludovic al XÎV-lea a tra-tat-o mereu cu o deosebită consideraţie.

1) *prinţesa palatină* — soţia fratelui regelui.

Dacă Mazarin ar fi intenţionat să-1 înlăture pe rege de la putere, nimic n-ar fi fost mai simplu decât să-1 încurajeze pe calea plăcerilor vinovate. Dar cardinalul îl conduce pe rege în fruntea armatei şi regele este încântat să facă faţă duşmanului.

Timp de câteva zile, tânărul monarh, aclamat de soldaţi, asistă, alături de Turenne, la consiliile de război şi la mişcările de trupe.

La începutul anului 1654, în plină iarnă, Franţa obţine câteva victorii şi prestigiul ei, zdruncinat de Frondă, începe să se restabilească. Cardinalul nu se mulţumeşte doar cu succese militare şi diplomatice: el o căsătoreşte pe nepoata sa, Ana-Maria Martinozzi, cu prinţul de Conţi, fratele Marelui Conde. Peste câteva săptămâni, Parlamentul îl condamnă pe Marele Conde la crimă de lezmajestate şi la pedeapsa cu moartea „în felul în care va dori regele".

Duminică 7 iunie 1654, Ludovic al XTV-lea este încoronat la Reims. Această ceremonie este punctul culminant al vieţii sale, căci face din el unsul Domnului, stabileşte drepturile sale religioase asupra Franţei, ca protejat al lui Dumnezeu pe pământul regatului său, pe care trebuie să-1 conducă şi să-1 apere ca un tată.

încoronarea s-a desfăşurat după un ritual complicat şi cu un fast grandios.

Mazarin a urmărit de la distanţă aceasta încoronare, opera sa, dar ale cărei sărbătoriri uriaşe nu-1 impresionează. Pentru el, încoronarea regelui reprezintă o victorie în plus asupra rămăşiţelor Frondei, asupra lui de Conde,

asupra spaniolilor, asupra tuturor duşmanilor din interior şi din exterior. Acest om, extraordinar de realist, continuă să lucreze în timp ce curtea este în petreceri. El adună trupe, organizează rezerve de provizii şi de muniţii, se preocupă de intenţiile ameninţătoare ale lui Crom-well faţă de Franţa.

După ce şi-a îndeplinit cu multă gravitate firească rolul de idol în viaţă, regele măsoară cu o limpezime uluitoare importanţa drepturilor şi a îndatoririlor sale. între concepţia despre putere a regelui şi cea a lui Ma-zarin va fi o adevărată prăpastie, căci Ludovic al XTV-lea va aduce un fel de majestate cvasidivină până şi în cele mai mărunte gesturi, în timp ce cardinalul se arătase destul de vulgar chiar şi în acţiuni de seamă. Ma-zarin, cel care a pregătit măreţia secolului XVTI, apare, uneori, ca un înaintaş al filozofilor din secolul XVm. A fost un precursor al lui Voltaire.

A doua zi după încoronare, urmat de seniorii de la curte, regele se duce la mănăstirea Saint-Remi . Primeşte în catredala de la Reims ordinul „Duhului-Sfânt", pe care îl transmite imediat fratelui său, ducele de Anjou. In ziua de 9 iunie, atinge trei mii de bolnavi de scrofbloză.

Pericolul din exterior rămâne important: pe de o parte, de Conde, care se află la Bruxelles, pe de altă parte, Cromwell. Cardinalul de Retz evadează din închisoare şi, astfel, un duşman, un agitator de temut este liber să acţioneze.

1) *Saint-Remi* (4377-530) — episcop de Reims. A jucat un rol important în creştinarea regelui Clovis, pe care 1-a botezat, probabil, în anul 496.

Mazarin vrea să asedieze cetatea Stenay şi îl ia cu el pe Ludovic, ce se simte foarte bine pe câmpul de luptă, ducând o viaţă de soldat. Entuziasmat, versificatorul *Muzei istorice* scria, în august 1654:

> *îmi soseşte o zvonire Precum că al nostru Sire Este alături de soldaţi, împreună sunt cazaţi. Laude să aducem mereu Regelui cu chip de zeu, Care lasă orice desfătare Pentru a războiului încrâncenare.*

Cu mare greutate, trupele regelui cuceresc Arras, Stenay. Papa Inocenţiu al X-lea, duşman declarat al lui Mazarin, moare, iar urmaşul său, Alexandru al VII-lea, asigură Franţa de simpatia sa, dar îl recunoaşte pe cardinalul de Retz ca arhiepiscop legitim al Parisului.

Dificultăţile diplomatice, militare, politice şi religioase, la care se adaugă şi cele financiare, încep să aibă o influenţă decisivă asupra formării intelectuale şi morale a tânărului rege.

Cardinalul nu are decât metode empirice pentru a se ocupa de finanţele statului, îl are la îndemână pe Colbert, dar nu-1 foloseşte decât ca să-i organizeze treburile şi averea personală, îl pune pe Nicolas Fouquet ministru de finanţe şi este mulţumit de el, căci acesta găseşte mereu bani şi nu se încurcă în multe scrupule. Fouquet a confundat trezoreria statului cu punga lui, de altfel, ca mulţi alţii, căci, după moartea lui Richelieu şi a lui Ludovic al Xffl-lea, nimeni nu mai ştia în Franţa ce este datoria sau onoarea.

Prinţii şi seniorii jefuiau tot ce se putea. Franţa era o casă fără stăpân. Iar banii, necesari atât pentru a face faţă războiului civil cât şi războiului cu puterile străine, lipseau permanent. Vistieria fiind goală, Fouquet este pus să găsească fondurile de trebuinţă. Cum să impună noi dări fără a se lovi de opoziţia parlamentară? Noile măsuri fiscale sunt întâmpinate cu proteste zgomotoase şi o serie de consilieri şi demnitari, care formaseră mai demult Fronda parlamentară, se agită.

în 13 aprilie 1655, la sfatul lui Mazarin, Ludovic al XlV-lea se prezintă în faţa Parlamentului şi ţine un scurt discurs, pe un ton tăios. Cum spune legenda, regele ar fi fost îmbrăcat într-un costum de vânătoare şi ar fi ţinut un bici în mână. Să fi lansat cu acel prilej celebra formulă: *„Statul sunt eu"l*

Intervenţia regelui în Parlament a produs senzaţie. Apariţia tânărului stăpân i-a intimidat, i-a îngrozit pe parlamentari care, deprinşi cu slăbiciunea puterii, se o-bişnuiseră să facă ce doreau.

Nimeni nu ghiceşte că Ludovic al XlV-lea şi-a arătat în public adevărata fire şi că, aşa cum a apărut la şaisprezece ani, va şi muri, peste alţi şaizeci de ani.

în acea epocă tulbure, regele nu şi-a exercitat încă puterea absolută, dar începe să acţioneze ca un stăpân, cu siguranţa rasei sale. El coboară din Ludovic cel Sfânt şi din Carol Quintul. Mazarin, cu purpura sa de cardinal, cu puterea de prim-ministru şi cu dragostea unei mari regine, nu este decât un parvenit, un om capabil să guverneze doar pe căi ocolite. Metoda directă îi aparţine doar suveranului.

Regele în pericol de moarte

Mazarin îl împinge din nou pe rege pe câmpul de luptă şi îi laudă rezistenţa, buna dispoziţie, felul în care îndură orice privaţiune. Regina-mamă se teme pentru el, dar cardinalul o asigură că tânărul rege este pe mâini bune. Acesta nu visează decât să intre, în fruntea armatei, peste ţinuturile rebele şi să le cucerească.

Scrisorile schimbate în acest timp de regina-mamă şi de Mazarin sunt pline de tandreţe şi de grijă pentru Ludovic al XlV-lea, care este speranţa, preocuparea lor esenţială. Dacă el nu este fructul dragostei lor, este, cu siguranţa, rezultatul politicii, atenţiei şi strădaniilor lor neîncetate.

Când regele se reîntoarce la curte, încep serbările, vânătorile. Deja, de prezenţa sau de absenţa sa depinde atmosfera de la curte, începutul idilei cu Olimpia Mân-cini datează din această vreme şi marchează un moment important, căci ea va fi amestecată în toate afacerile, mai mici şi mai mari, ale domniei.

Doamna de Motteville descrie, în *Memoriile* sale, cum s-a înfiripat iubirea: „De când regele a revenit la curte, a fost tot mai mult admirat. De îndată ce a fost ceva mai linişte în ţară şi serbările de la curte s-au

reluat, Majestatea sa, înconjurat de nepoatele cardinalului, s-a simţit atras nu de cea mai frumoasă, ci de domnişoara Mancini, sora doamnei de Mercceur. După cum am descris-o la sosirea ei din Italia, nu prea păreau să fie şanse să se înfrumuseţeze. Dar prospeţimea celor optsprezece ani ai săi şi-a făcut efectul şi frumuseţea-i mediocră a prins o oarecare strălucire, în fine, i-a plăcut regelui. Dansa mereu cu ea şi părea prima dintre toate femeile în ochii lui. Aveam impresia că balurile şi distracţiile de-atunci erau născocite doar pentru ea".

Contemporanii au lăsat să se bănuiască sau chiar au crezut în posibilitatea unei căsătorii a regelui cu O-limpia Mancini, Totodată, s-a mai vorbit ba despre o posibilă căsătorie a regelui cu prinţesa de Savoia, ba despre o alta, cu o altă Mancini.

între timp, însă, regele se făcea tot mai remarcat, în audienţele pe care le acorda, prin rarele, dar înţeleptele cuvinte pe care le rostea. Mazarin ar fi spus despre el: „Va porni mai târziu la drum, dar va merge mai departe decât oricare altul". Tăcerile regelui erau cu atât mai frapante cu cât volubilitatea fratelui său era mai accentuată. Ludovic al XTV-lea îşi iubea mult fratele, totuşi, a exclamat o dată, pe jumătate ironic, pe jumătate nelinişti: „Cum de este cu putinţă să vorbeşti atât!?"

în luna octombrie, regele, aflându-se la Fontaine-bleau, se îmbolnăveşte şi boala este declarată „febră cu alte simptome". I se ia sânge şi se reface repede, plecând cu Mazarin în fruntea armatelor de la frontieră. Spiritul Frondei mai dăinuie în ţară şi autoritatea regală nu este pe deplin restabilita. Regele o mai iubeşte încă pe domnişoara Mancini, când mai mult, când mai puţin — constanta în iubire nefundu-i în caracter.

După o serie de serbări strălucite la curte, regele, regina-mamă şi cardinalul s-au retras la Compiegne, ca să discute despre război.

Armata spaniolă ameninţa frontiera şi de Conde ar fi vrut să se îndrepte spre Paris, pentru a dezlănţui o revoluţie. Inerţia şi reaua-voinţă a spaniolilor 1-au împiedicat să-şi atingă acest scop. De Conde nu va mai obţine nici o victorie şi Mazarin nu va mai cunoaşte decât un şir neîntrerupt de triumfuri, pregătind astfel calea celei mai strălucitoare domnii din istorie. Grija cea mare a cardinalului era încheierea păcii cu Spania, în acest scop, nu ezită să negocieze cu Oliver Cromwell, regicidul, întâlnirea dintre „mistreţul britanic" şi „vulpea italiană" a fost circumspectă de ambele părţi.

La începutul anului 1657, mor, una după cealaltă, doamna Mancini, sora cardinalului, şi fiica ei mai mare, virtuoasa ducesă de Mercceur, în faţa acestei duble pierderi, Mazarin arată o mare durere şi duşmanii săi şuşoteau ca doamna Mancini i-ar fi prezis şi lui o moarte apropiată.

Atent cu familia sa, una din cele mai de vază ale Europei, cardinalul o mărită pe nepoata sa, Olimpia Mancini, sora doamnei de Mercoeur, cu Eugen de Sa-voia-Carignan, conte de Soissons, un nepot al Cristinei de Franţa, soră a lui Ludovic al XUI-lea, deci, cumnata cu Ana de Austria. Legăturile dintre Casa de Savoia şi cea domnitoare a Franţei erau destul de strânse.

Astfel, domnişoara Mancini, care ocupa de câteva luni inima lui Ludovic al XlV-lea, a renunţat la ambiţiile ei şi s-a mulţumit să devină contesă de Soissons şi să intre atât în familia regală cât şi în cea de Savoia,

una din cele mai vechi ale Europei, Prinţul Eugen de Savoia — nepot a lui Carol Quintul prin bunica sa şi cu sânge din casa regală franceză prin rnama sa — a fost un om deosebit de cumsecade şi onorabil, un soţ bun, pe care ea 1-a înşelat în toate felurile şi pe care, se pare, 1-a şi otrăvit.

Ludovic al XlV-lea, ale cărui sentimente faţa de frumoasa Olimpia nu mai erau atât de înflăcărate, a văzut-o măritându-se, fără a arăta vreo supărare. Nici Mazarin, nici regina-mamă, de altfel, nu-i luaseră în serios această pasiune. Ana de Austria are pretenţia că-şi cunoaşte bine fiul şi îl cunoaşte, într-adevăr, în măsura în care aceasta va fi cu putinţă. Căci, în scurta vreme va simţi ca îi scapă şi fl va urmări cu şi mai mare străşnicie, mai ales în relaţiile lui amoroase.

Olimpia măritată, Ludovic al XlV-lea se îndrăgosteşte de domnişoara de La Motte d'Argencourt: blondă, cu ochi albaştri, isteaţă şi languroasă totodată, capabilă de o conversaţie atrăgătoare şi o foarte bună dansatoare. Regina-mamă a considerat-o primejdioasă şi i-a cerut fiului, pentru care continua să fie confidenta aventurilor sale sentimentale, să o părăsească. Regele încearcă, dar nu reuşeşte. Atunci intervine cardinalul, care îi convinge pe tânăr că are un rival serios şi că domnişoara de La Motte îşi râde de el. O astfel de bănuială era de ajuns pentru ca Ludovic al XlV-lea să nu mai acorde nici o privire iubitei. Domnişoara de La Motte a fost trimisă la mănăstirea de la Chaillot unde, după un timp, a rămas de bunăvoie.

*

Pe măsura ce, datorită răbdării sale, cardinalul înlătura o serie de probleme, altele se ridicau în faţa lui şi a regatului. Pacea cu Anglia, atât de anevoios încheiată, se arată şi mai greu de menţinut. Cromwell, mai mohorât ca oricând, vorbea chiar despre anularea tratatului si rambursarea unor cheltuieli.

A D

împăratul Ferdinand [1] al ffi-lea a murit în 1657 şi Mazarin a răspândit zvonul că Ludovic al XTV-lea ar putea candida la tronul imperial. Adevăratele intenţii erau de a impune viitorului împărat respectarea păcii încheiate cu Westfalia şi asigurarea de neintervenţie din partea lui în războaiele Franţei cu Spania, în iulie 1658, este ales Leopold, fiul împăratului defunct. Imediat, regele Suediei, ducii de Neuburg, Brunswick şi Liineburg formează Liga Rinului, la care adera şi Ludovic al XTV-lea — în scopul de a-1 forţa pe noul împărat să-si tină angajamentele.

Tot în vara lui 1658, are loc şi bătălia francezilor, alături de englezi, pentru cucerirea Dunkerque-ului, aflat în mâinile Marelui Conde, Este o mare victorie a aliaţilor, dar, potrivit înţelegerilor, Dunkerque revine englezilor. Regele este foarte întristat şi una din primele acţiuni personale ale guvernării sale a fost să-1 răscumpere.

Alianţa cu Anglia nu este deloc bine văzută în Franţa şi anumite reacţii ale opiniei publice îl neliniştesc pe cardinal. Iar peste toate, survine un pericol mai mare decât oricare altul: Ludovic al XlV-lea se îmbolnăveşte şi, în câteva zile, ajunge în pragul morţii.

1) *Ferdinand al ÎII-lea de Habsburg* (1608-1657) — împărat german, fiul Iui Ferdinand al IT-lea, partizanul absolutismului si al Reformei catolice

Vaux-le-Vicomte - construit din ordinul lui Fouquet şi conceput de Le Vau; parcurile proiectate de Le Nâtre

Regelui îi plăcea mult să fie în mijlocul armatei. După Dunkerque, a participat la cucerirea localităţii Bergues. Vremea era foarte călduroasă şi regiunea infestată de mulţimea cadavrelor, prost îngropate după fiecare bătălie. Nu se găsea apa, aprovizionarea era dificilă şi regele trăia ca un soldat oarecare.

Doamna de Motteville 1-a făcut răspunzător pe cardinal de privaţiunile pe care le-a îndurat regele, căci acesta lua masa când la Turenne, când la Mazarin, ne-având organizate servicii personale. Avarul cardinal îl ţinea foarte din scurt pe tânărul rege şi, totuşi, niciodată legătura dintre ei nu a fost mai strânsă decât în timpul în care au stat alături, în mijlocul soldaţilor.

Ludovic al XlV-lea începu să se simtă obosit, dar a tăinuit-o până în ziua în care i-a cerut voie cardinalului sa se odihnească. Alarmat, acesta a luat legătura cu Ana de Austria şi 1-a trimis de urgenţa pe rege la Ca-lais. La început s-a crezut că, după o luare de sânge şi ceva medicamente uşoare, sănătatea îi va reveni. Medicii dăduseră asigurări în acest sens. Dar se înşelau.

Doctorul Valot era un om cumsecade, dar limitat, încrezător în metode antice, îl îngrijea pe rege din 1652; fusese de faţă şi în 1647, când acesta se îmbolnăvise de vărsat, în jurnalul privind sănătatea regelui, Valot notează şi cele mai mici detalii. Regele nu este un bolnav docil, căci este nerăbdător să se însănătoşească şi să meargă din nou pe câmpul de luptă. Valot pune diagnosticul unei febre tifoide. Prescrie luări de sânge, clis-me şi o serie de leacuri înfricoşătoare, astfel încât este de mirare că suveranul a supravieţuit.

Văzând că febra nu mai scade, Mazarin este disperat. Ministrul cu inima împietrită, diplomatul obişnuit cu toate minciunile, tremură în faţa discipolului său în suferinţă. Moartea acestuia ar zădărnici cincisprezece ani de eforturi şi de strădanii. Un puseu de febră 1-ar putea împinge în neant pe tânărul plin de speranţe. Ar f i o catastrofa pentru regat, pentru Europa, pentru secol.

Cardinalul este îngrozit la gândul urcării pe tron a fermecătorului duce de Anjou, pe care nimeni nu-1 pregătise să fie rege şi ale cărui vicii, deja vădite, îl făceau atât de vulnerabil. *Monsieur* este frumos, îi plac femeile atrăgătoare şi curtenii tineri. Arta de a se îmbrăca şi de a se împodobi este grija lui capitală.

Când se răspândeşte zvonul că regele ar fi pe moarte, Mazarin dă ordin lui Colbert să ţină în alertă toate garnizoanele de la Vincennes şi de la Bastilia.

îngrijorarea Anei de Austria este adâncă şi durerea, mare: se gândeşte să se retragă la mănăstirea Val-de-Grâce, dacă regele va muri. Singura ei consolare este dragostea pe care i-o arată în această împrejurare fiul mai mic, la fel de îngrozit ca şi dânsa de pierderea regelui.

Cei doi fraţi se iubesc cu sinceritate si vor fi foarte apropiaţi mai mult de jumătate de veac, până ce moartea îi va despărţi. Regina-mamă a ştiut, cu multă abilitate, să statornicească între fiii ei o relaţie care, fără a ştirbi autoritatea regelui, nu-1 punea în inferioritate pe fiul mezin.

Asupra ducelui de Anjou s-au exercitat, în acele împrejurări ce riscau sa devină tragice, influenţe dăunătoare, cum au fost cele venite din partea doamnei de Fiennes, o intrigantă pe care doamna de Sevigne o numea *„acea drăcoaică".* Ea îl instruieşte pe ducele de

Anjou ca, de îndată ce va fi rege, să-I aresteze pe Maza-rin. Despre doamna de Fiennes, Ana de Austria spunea cu mânie: „Sunt sigură că doreşte moartea regelui!"

Din 5 până în 10 iulie, Ludovic al XlV-lea rămâne în pericol de moarte. Delirează. Este împărtăşit, într-un moment de luciditate, îl roagă pe Mazarin să-1 anunţe când îi va veni clipa din urmă. Cardinalul, relatându-i lui Colbert aceste lucruri într-o scrisoare, încheia astfel: „Vă mărturisesc că-mi simt inima zdrobită".

în jurul bolnavului se agită şase medici, îngrijindu-1 în felul lor: cu ceaiuri laxative, purgative care îl fac să vomeze şi să meargă afară de câte cincisprezece ori pe zi.

La Paris se fac slujbe si procesiuni de penitenţă pentru vindecarea regelui.

în jurnalul privind sănătatea regelui, Valot va scrie cum un ultim „purgativ generos" 1-a salvat pe augustul bolnav, care s-a trezit mai viguros şi mai mobil trupeşte şi spiritualiceşte decât înainte de boală.

Totul e bine, când se sfârşeşte cu bine. Nici boala, nici curioasele medicamente n-au reuşit să-1 omoare pe Ludovic al XlV-lea. Spaima însă a fost imensă şi Maza-rin n-o va uita niciodată. La 10 iulie, el îi scria mareşalului Turenne: „Sunt nebun de fericire, putând a vă spune că regele este în afara oricărui pericol".

„Opera" sa fusese salvată.

Afacerea Măria Mancini

Regina-mamă 1-a luat pe rege de la Calais spre a-1 conduce, în mici etape, până la Compiegne. De acolo îi scrie lui Mazarin, a cărui sănătate nu e prea bună — şi scrisorile ei dovedesc cât de strâns legate au fost aceste trei personaje principale ale Statului. „Am să vă spun multe lucruri, direct, din cele ce nu pot fi scrise — sună scrisoarea Anei de Austria — dar va trebui să mai am răbdare până la întoarcerea domniei voastre, pe care o doresc cât mai grabnică..." Urmează trei semne care simbolizează iubirea Anei de Austria faă de Mazarin.

Ludovic al XTV-lea are douăzeci de ani când se însănătoşeşte după boala despre care mulţi au crezut că-i va fi fatală. Un portret al timpului îl descrie astfel:

„Regele este înalt, cu umeri laţi, picioare frumoase. Dansează bine şi este îndemânatic în toate. Are ţinuta unui monarh. Chipul, deşi atins de vărsat, este foarte atrăgător, în societate, este spiritual şi plăcut. Faţă de cei pe care îi iubeşte are multe atenţii..."

Făcut pentru a fi iubit, regele este adorat de Măria Mancini, sora mai mică a ducesei de Soissons, cea mai urâtă, Cenuşăreasa familiei, aceea de care nimeni nu se sinchisea. Poate tocmai acesta e motivul pentru care ea îl seduce pe rege. Va reprezenta un ultim obstacol, pe care Mazarin avea să-1 înlăture din calea regelui.

La început, nu este decât o mică idilă, cu schimburi de săruturi şi de confidenţe, deloc nevinovate din partea fetei care nutreşte speranţe mari. Urmărit, supravegheat şi controlat la fiecare pas, şi de mamă şi de cardinal, tânărul suveran se înfurie. Măria Mancini, saturată de literatură, citeşte şi reciteşte, îi dă cavalerului ei regesc romanele lui d'Urfe ' şi Scudery \ Micuţa *preţioasă* întârziată visează la aventuri caste şi sentimente distilate. Măria, cu ochii ei căprui, părul negru, tenul întunecat, cu slăbiciunea ei, este o neînţeleasă, o sălbăticiune. Când zâmbeşte însă, întregul ei chip străluceşte. Ea se lipeşte de Ludovic al XlV-lea ca iedera de zid, îl urmează pretutindeni, se impune cu o stăruinţa caracteristică timizilor şi refulaţilor. Când află că el este în pericol de moarte, afişează o durere sinceră, zgomotoasă, în mare contrast cu indiferenţa curtenilor, a egoistei Olimpia, de pildă, acum contesă de Soissons. Regele, convalescent, aflând că Măria ar fi plâns la gândul morţii lui, este înduioşat. Sunt reluate confidenţele şi lecturile între cei doi. O otravă romantică tulbură inima şi mintea aceluia care va domni în Marele Secol al clasicismului.

---

1) *Honore d'Urfe* (1567-1625) — scriitor francez, autorul unui roman intitulat *Astree* şi a unor poeme pastorale.
2) *Georges de Scudery* (1601-1667) — scriitor francez,
autor de romane şi de piese de teatru, adversar al lui Corneille. Sora sa, Madeleine (1607-1701), a fost şi ea autoare de romane. „

Ludovic al XlV-lea a fost bine-crescut, cu fiica lui Dumnezeu, cu mult respect faţă de mama sa, dar este un tânăr de numai douăzeci de ani, nerăbdător şi cu pofte nedomolite. Regele este fericit să găsească alături de Măria Mancini o inimă care vibrează la unison cu a sa, să-şi uite închistarea la care rolul său îl obligă. Ana de Austria şi Mazarin nu sunt prea preocupaţi de idilă, considerând-o pe urâţica Măria bună doar pentru a-1 amuza pe rege în timpul convalescenţei sale.

Cromwell murise, spaniolii erau învinşi, iar războiul trebuia să ia sfârşit printr-o căsătorie a regelui Franţei cu fiica regelui Spaniei, căsătorie care să fie un zălog de pace pentru Europa. Ana de Austria, sora lui Filip al IV-lea, visează de mult să-1 însoare pe rege cu nepoata ei, Infanta. Pentru a se ajunge la această căsătorie sunt necesare unele preliminarii, căci spaniolii sunt prea mândri spre a-şi oferi, ei cei dintâi, prinţesa, iar francezii nu vor să lase impresia că se grăbesc să încheie o alianţă matrimonială cu o ţară învinsa. Atunci, cardinalul se pregăteşte să joace o comedie, după obiceiul său. Se preface că intenţionează să-1 însoare pe Ludovic al XlV-lea cu prinţesa de Savoia, fiica Cristinei de Franţa. O întrevedere urma să aibă loc la Lyon.

Regele, mama sa şi cardinalul au plecat din Paris pe 26 octombrie 1658 şi au sosit la Lyon pe 24 noiembrie. Regele a făcut călare aproape tot drumul, ocupân-du-se de Măria Mancini, stându-i cât mai mult alături. La Lyon îi antrenează pe muşchetari, dar seara o întâlneşte pe Măria Mancini la cardinal, o plimbă cu trăsura, stă în lojă lângă ea, la teatru.

Cu toate acestea, regele acceptă, în principiu, să se însoare cu Margareta de Savoia. El iese în întâmpinarea prinţesei şi a mamei ei, la sosirea lor în Lyon.

Ana de Austria declară: „Dacă aş putea s-o am noră pe Infantă, aş fî în culmea fericirii — dacă nu, voi găsi pe gustul meu pe oricine îi va plăcea fiului meu, regele". Când Ludovic îi mărturiseşte că a găsit-o pe placul lui pe Margareta de Savoia, regina-mamă se arată mulţumită şi continuă să joace comedia matrimonială faţă de mamă şi de fiică, în acelaşi timp cu acestea a sosit şi don Antonio Pimentel, cu o misiune din partea lui Filip al IV-lea al Spaniei. El îi propune lui Mazarin pacea şi-i oferă mâna fiicei sale. Ana de Austria este încântată, dar serbările în cinstea prinţeselor de Savoia continuă. Se spune că domnişoara Mancini i-ar fi reproşat regelui că era gata să ia de soţie o femeie atât de urâtă, în ceea ce priveşte înfăţişarea Margaretei de Savoia, se fac tot felul de comentarii, la care regele rămâne indiferent.

Adevărul este că Ludovic al XlV-lea fusese deja pus în cunoştinţă de cauza cu privire la oferta regelui Spaniei. Până la urmă, a trebuit să li se spună şi prinţeselor de Savoia adevărul despre proiectul de căsătorie spaniolă. Prinţesa-mamă s-a înfuriat şi Mazarin a încercat s-o îmbuneze cu tot felul de minciuni şi de cadouri. Prinţesa Margareta, care fusese cea păcălită, a fost demnă şi calmă. Când cele două au plecat, Ana de Austria a declarat cu voioşie că se bucură să fi scăpat de ele. S-a râs de Cristina de Franţa, fiica sa a fost compătimită — apoi s-a vorbit despre altele...

Fouquet - portret atribuit pictorului Louis Ferdinand Elle
(1612 - 1689)

în ianuarie 1659, curtea a părăsit oraşul Lyon. Regele merge, călare, tot alături de Măria Mancini. Este foarte frig, dar seara, curtea se distrează. Ludovic al XTV-lea este bine dispus, citeşte versuri şi romane, vorbeşte spiritual şi arată mereu mult bun-simţ. La sosirea curţii la Paris, don Antonio Pimentel soseşte si el spre a-şi relua negocierile începute la Lyon.

Imaginaţia înflăcărată a Măriei Mancini o face să creadă că farmecele ei au îndepărtat-o pe Margareta de Savoia. îşi închipuie că va reuşi să o îndepărteze şi pe Infantă. Absurditatea planurilor ei, pretenţiile ei nesăbuite nu se opresc şi tânăra se lansează într-o luptă deschisă cu o inconştienţă de necrezut. A fost aproape de reuşită, deşi totul era pierdut, întrucât iubitul ei nu-i promisese decât inima. Raţiunea regelui n-a participat niciodată la aceste jocuri de copii. Ludovic s-ar fi căsătorit cu Măria, dar în vis. El i-a făgăduit tot ceea ce ea a vrut s-auda şi, astfel, aceasta iubire s-a învăluit în poezie. Biata Măria, cu toată şiretenia ei mazarineană şi în ciuda ambiţiei sale, a dăruit mai mult decât a primit, chiar dacă iubitul ei a fost primul rege din lume.

în acest timp, apare la curte don Juan de Austria, fiul natural al lui Filip al IV-lea al Spaniei şi al unei actriţe. Acest bastard este generalisimul tuturor armatelor terestre şi navale şi va fi primit cu toate onorurile. în suita sa se află o femeie-bufon, căreia i se spune *„La Pitorra"* (năroada) urâta, îmbrăcată bărbăteşte şi care se arată deosebit de spirituală. Toţi s-au arătat entuziasmaţi, începând cu regele, regina-mamă şi *Monsieur.*

Dar, când *„La Pitorra"* a început să nu mai vorbească decât despre Mantă şi să-şi bata joc de frumuseţea Măriei Mancini, regele a izgonit-o imediat de la curte, riscând sa dea naştere unui incident diplomatic între Franţa şi Spania.

Din acest moment, Mazarin o consideră pe nepoata sa o persoană primejdioasă. Influenţa ei asupra regelui ieşise din domeniul literar şi sentimental şi se răsfrângea asupra politicii, începuseră să circule chiar zvonuri după care cardinalul s-ar fi resemnat în a face din nepoata sa o regină a Franţei. Zvonurile nu au avut nici un temei, căci Mazarin nu urmărea alt obiectiv decât încheierea păcii cu Spania şi căsătoria regelui cu Infanta. De altfel, nici nu prea avea încredere în Măria Mancini care, ajunsă regină, ar fi fost în stare să-l izgonească. Deşi îşi măritase nepoatele de rang mai mărunt cu prinţi puternici — nu intra în vederile cardinalului să-l înjosească pe regele Ludovic al XTV-lea printr-o căsătorie cu o Mancini, Mărirea şi splendoarea monarhului Franţei erau grija principală a lui Mazarin, educatorul care se străduia de cincisprezece ani să facă din el un mare suveran, în această privinţă, înţelegerea dintre cardinal şi Ana de Austria era perfectă, iar înlăturarea Măriei era la fel de mult dorită de amândoi.

Devenise însă, din zi în zi, tot mai evident că regele o iubeşte cu adevărat pe Măria Mancini. Se pare că s-ar fi rugat chiar în genunchi să fie lăsat să se însoare cu ea. Dar refuzul reginei şi al cardinalului era categoric,

Cardinalul o îndepărtează de la curte pe Măria Mancini şi despărţirea tinerilor a fost patetică. Atunci se pare că Măria ar fi rostit sfâşietoarele cuvinte: „Plângeţi! sunteţi regele şi eu plec!"

Regina i-a mărturisit doamnei de Motteville că-i este milă de fiul ei, atât de îndurerat, acum, dar că este convinsă că el îi va mulţumi cândva de binele pe care i 1-a făcut...

Regina şi cu Mazarin urmăresc cu mare atenţie criza sentimentală adâncă prin care trece regele. Atitudinea încrâncenată pe care o dovedise Ludovic în această poveste de dragoste îl nelinişteşte pe cardinal, în ceea ce privea, pe viitor, relaţiile lui cu suveranul.

Ludovic al XTV-lea a mai cerut permisiunea unei ultime întrevederi cu Măria Mancini, dar nu s-a mai opus căsătoriei sale cu Infanta, ceea ce dovedeşte, cui s-ar mai îndoi, că fidelitatea sa faţă de Măria nu era decât de principiu.

Tratatul Pirineilor - Căsătoria regelui -Moartea lui Mazarin

Cu începere din august 1659, Mazarin a angajat pe Insula Fazanilor, de pe Bidassoa [1], negocierile care se vor încheia prin pacea cu Spania şi tratatul Pirineilor.

în noiembrie 1659, se semnează tratatul Pirineilor care, în completarea tratatului cu Westfalia, asigură hegemonia Franţei în Europa. Spania cedează unele teritorii şi oraşe, Franţa consimte să-i redea rangul şi averea prinţului de Conde, marele prieten al Spaniei.

Una din clauzele tratatului privea căsătoria regelui Ludovic al XTV-lea cu Infanta Maria-Tereza. Viitoarea regină a Franţei va primi ca zestre cinci sute de mii de scuzi [2] de aur şi va renunţa Ia toate drepturile sale de succesiune la coroana Spaniei. Zestrea nu va fi dată niciodată, căci vistieria Spaniei era goală, iar Ludovic al XlV-lea va revendica atunci drepturi asupra unor bunuri

1) *Bidassoa* — curs de apă care desparte, pe o lungime de 12 kilometri, Franţa de Spania.
2) *scud* — veche monedă de argint sau de aur care a circulat în unele ţări din Europa apuseană şi a cărei valoare a fost variabilă.

ale monarhiei spaniole pentru fiul şi nepoţii săi, ca drepturi ce li se cuveneau după mama şi bunica lor, Infanta Maria-Tereza.

Celebrarea căsătoriei este fixata pentru anul 1660 şi curtea se instalează la Toulouse, unde regele dă baluri şi petreceri la care străluceşte Olimpia Mancini, contesă de Soissons. El pare s-o fi uitat pe Măria, joacă seară de seară jocuri de noroc şi lasă în grija cardinalului treburile statului.

Mazarin s-a surmenat în timpul negocierilor cu spaniolii şi forţele sale sunt pe terminate. Oare fiindcă îşi simte sfârşitul aproape, se înverşunează într-atât asupra bunurilor lumeşti? Servitorimea sa, trăsurile, grajdurile compun o casă mai mult decât princiară. După încheierea tratatului Pirineilor, cardinalul a cerut celor mai înalţi demnitari şi nobili să-i arate cât mai mult respect. In majoritate, curtenii s-au supus.

Nicolas Fouquet devine ministru şi stăpân al finanţelor statului; se îmbogăţeşte fabulos, construieşte castelul Vaux-le-Vicomte, fortifică Belle-Isle, întreţine o armată de spioni, intendenţi, amante, poeţi şi artişti.

La Fontaine ' îi dedică poemul *Adonis* lui Fouquet, pe care îl linguşeşte peste măsură — fără sa ştie că, în curând, astfel de laude şi de cuvinte mari nu-i vor mai fi adresate decât regelui. Este, aşadar, de înţeles de ce Fouquet este ameţit de slugărnicii, în timp ce Le Vau \

1) *Jean de La Fontaine* (1621-1695) — poet francez, cele bru pentru *Fabulele* sale. Protejat de Fouquet, n-a fost agreat de Ludovic al XlV-Iea.
2) *Louis Le Vau* (1612-1670) — arhitect francez, autor al palatului Vaux-le-Vicomte şi al planurilor generale pentru Versailles.

Le Brun [1] Le Notre [2] lucrează la castelul său feeric. Din umbră, Colbert îl pândeşte pe Fouquet si contabilizează furturile şi jaful pe care le face. Informat, Ma-zarin, — care nu prea se sinchiseşte de cinste şi căruia Fouquet îi place pentru supleţea şi abilitatea sa — îi cere lui Colbert să-şi modereze atacurile.

La începutul anului 1660, curtea se afla la Aix, unde se prezintă prinţul de Conde. La prima întrevedere pe care a avut-o cu Ana de Austria, regele şi cardinalul, n-a mai asistat altcineva. Probabil că, de flecare tabără, furtunile, trădările, ultragiile se doreau uitate. De altfel, de Conde va aduce în supunerea sa faţă de rege aceeaşi strălucire pe care o desfasurase în timpul rebeliunii. Nu va mai sluji decât Franţa şi pe regele ei. Geniul său va pierde, în timp, din ferocitate, dar va câştiga în limpezime şi independenţă. El va căuta să strălucească în veacul său şi-1 va seduce pe Ludovic al XlV-lea.

în acelaşi început de an 1660, Gaston de Orîeans a murit la Blois, în indiferenţa şi uitarea tuturor. Fiica sa, pe care o trădase şi faţă de care se purtase atât de urât, a afişat „cel mai mare doliu care s-a văzut vreodată", înveşmântându-i în uniforme cenuşiu-închis pe toţi slujitorii săi, acoperindu-şi cu pânze de aceeaşi culoare o-glinzile şi mobilele.

Moartea lui Gaston de Orîeans a încheiat o epocă.

1) *Charles Le Brun* (1619-1690) — pictor francez, prim-pictor al regelui Ludovic al XTV-lea. S-a ocupat de decoraţiile palatului de la Versailles.
2) *Andre Le Notre* (1613-1700) — desenator peisagist şi arhitect francez. Autor al parcurilor de la Versailles, Vaux-le-Vicomte, Sceaux şi altele.

Curtea vizitează Provenţa, se opreşte la Toulon, la Marsilia şi la Aix. Regele Spaniei, Filip al IV-lea, care părăsise la rândul lui Spania, se îndreaptă acum spre Saint-Jean-de-Luz, localitate unde trebuie să aibă loc întâlnirea celor doi regi.

Lumea începe să fie curioasă, se interesează de Infantă, de farmecele ei fizice şi de caracterul ei. Se află că are ochii albaştri strălucitori, fruntea înaltă, obrajii proeminenţi, tenul alb şi părul blond-argintiu. Este mică de statură, are braţe rotunde şi un piept mulţumitor. O-pinia generală este că va deveni o regină foarte bună!

Regina-mamă îi scrie viitoarei nurori o scrisoare plină de tandreţe. Aştepta de ani de zile această căsătorie şi promitea că-i va fi o soacră perfecta, poate tocmai în amintirea necazurilor groaznice pe care i le pricinuise propria sa soacră, Măria de'Medici,

Regele Spaniei soseşte la Fontarabie, îmbrăcat în argintiu, purtând diamantul numit *„Oglinda Portugaliei"* şi perla *„Pelegrina".* Infanta este îmbrăcată în satin alb. Francezii prezenţi sunt frapaţi de asemănarea ei cu Ana de Austria. Ludovic al XlV-lea a găsit-o urâtă, la prima vedere, dar, privind-o mai atent, a declarat că „i se pare frumoasă şi că îi va fi uşor s-o iubească".

în ceea ce o priveşte pe Infantă, îl găseşte pe rege foarte frumos şi plin de curtoazie.

Peste trei zile, cei doi regi se întâlnesc pe Insula Fazanilor şi jură pe Evanghelie să respecte clauzele tratatului de pace. A doua zi este cea a despărţirii tatălui de fiică, a fratelui de soră. Ludovic al XTV-lea şi fratele său îl îmbrăţişează pe Filip al IV-lea ca pe unchiul lor şi plâng, vazându-le plângând pe Ana de Austria şi pe

Infantă. Se plânge uşor în această familie care se înduioşează repede!

în ziua de 8 iunie, are loc căsătoria în biserica din Saint-Jean-de-Luz.

Regele, cu înfăţişarea lui rece şi serioasă, pare să devină mai blând în acele zile de răgaz. Soţia sa are douăzeci şi doi de ani şi, fără a fi frumoasă, este plină de prospeţime şi bunăvoinţă. Ea îl va iubi de la început pe ilustrul său soţ, iar sentimentul va creşte, în timp. Saint-Simon va vorbi, mai târziu, despre „prostia şi limbajul straniu" al reginei. Este adevărat că nu a fost prea deşteaptă şi că amestecul ei de franceză cu spaniolă nu era prea agreabil — dar va fî pentru rege o soţie îndrăgostită, credincioasă şi înduioşătoare. Nu-i va fi niciodată o bună prietenă sau măcar o tovarăşă capabilă să înfrumuseţeze sau să uşureze viaţa.

întoarcerea la Paris a tinerei perechi este triumfală. Pretutindeni, pe drum, populaţia îi ovaţionează. Este sfârşitul unui război îngrozitor, revoltele Frondei par uitate şi Ludovic al XlV-lea zâmbeşte tuturor.

în ceea ce-1 priveşte pe cardinal, el este torturat de gută şi de pietre la rinichi. Slăbeşte şi uneori îşi iese din fire. într-o zi, regelui, care îi ceruse un sfat, îi răspunde: „Sire, cereţi părerea unui om care nu mai poate gândi". Caracterul lui Mazarin se tot aspreşte, zgârcenia lui devine tiranică, este tot mai bănuitor. Cum să mai recunoşti în bărbatul de şaizeci de ani (care pare de şaptezeci), pe tânărul seducător prin blândeţe şi graţie, ce se înfăţişase odinioară, la moartea lui Richelieu?

Mazarin mai este chinuit şi de evenimentele politice. Se pune din nou problema păcii cu Anglia, după

restauraţia monarhiei în această ţară prin urcarea pe tron a Iui Caro! al H-lea, fiul lui Carol L Henriette de Franţa, văduva lui Carol I şi mama lui Carol al H-lea, mătuşa lui Ludovic al XlV-lea, pregăteşte căsătoria fratelui regelui cu fiica sa, Henriette de Anglia.

Mazarin se străduieşte să mai încheie o pace durabilă şi cu Suedia, Polonia, Brandenburg, îl împacă pe rege cu ducele de Lorena şi se gândeşte la o expediţie împotriva Turciei. Preocupat de toate acestea, nu va participa la serbările ce se vor da în cinstea tinerei perechi.

Ana de Austria îşi vedea visurile de mama şi de regină împlinite, asistând la entuziasmul general pe care mulţimea îl arăta fiului ei şi tinerei sale soţii.

Mazarin a locuit până la sfârşitul anului 1660 Ia castelul de la Vincennes, pe care-1 mărise şi îl mobilase în mod magnific. La începutul anului 1661 s-a mutat la Lu-vru. Era atât de slab încât nu se putea duce din pat până la masa de lucru decât ajutat. Este epuizat de orice efort, dar nu pregetă, totuşi, să dispună pregătirea unui superb balet pentru rege. Aproape muribund, îşi arată îiică gustul pentru muzică, dans şi tot ceea ce înfrumuseţează viaţa. Una din ultimele sale plăceri a fost ca Moliere să joace, doar pentru el, piesa *Preţioasele ridicole.*

Un incendiu izbucnit la Luvru, chiar în apropierea apartamentelor cardinalului, îl face să sufere pentru operele de artă mistuite de flăcări. Transportat într-un alt palat al său, doctorii nu-i dau mai mult de câteva săptămâni. Din acest moment, Mazarin s-a pregătit pentru moarte cu o demnitate care pare să-1 înalţe, restabilindu-i consideraţia şi respectul, binemeritate, în ochii tuturor.

Simţindu-se din ce în ce mai rău, cere ca regele să vină să-1 vadă. îi dă ultimele sfaturi:

-sa-şi aleagă doar oameni capabili, credincioşi şi bine intenţionaţi, care să-1 ajute în treburile statului;

-să se poarte frumos cu nobilimea, pe care s-o considere braţul sau drept;

- să dea cinstirea cuvenită magistraturii şi să ve gheze ca ea să împartă dreptatea cum trebuie;
- să uşureze impozitele puse asupra poporului;
- să-i convingă pe toţi că regele este stăpânul unic;
- să nu-şi ia nici un prim-ministru.

Peste câteva zile, regele şi mama sa îl mai vizitează o dată pe cardinal, care le vorbeşte despre moartea sa apropiată, ceea ce îi face să plângă.

A sosit momentul ca Mazarin să-şi încheie toate problemele de familie şi să-şi împartă enorma sa avere.

O logodeşte pe Măria Mancini cu prinţul Colonna şi îi dă o zestre mare.

O căsătoreşte pe Hortensia Mancini cu Charles-Ar-mand de La Porte, pe care-1 face legatarul său universal şi îl lasă să ia titlul de duce de Mazarin. Cu toate bunurile lăsate de cardinal, noul duce n-a fost fericit, soţia facându-1 de râsul întregii curţi.

Filip Mancini, nepotul cardinalului, a primit o rentă substanţială şi câteva palate.

Cele două nepoate Martinozzi, ducesa de Modena şi prinţesa de Conţi, au fost şi ele mult favorizate.

Cea mai vârstnică dintre nepoatele sale, ducesa de Mercoeur murise, lăsând doi băieţi. Lor le-a lăsat Mazarin bani şi domenii.

Olimpia Mancini a avut bani şi postul de suprain-tendentă a casei Mariei-Tereza.

N-a fost uitată nici ultima sa nepoata, Maria-Ana Mancini, care avea să se mărite cu ducele de Buillon.

în ziua de 3 martie, cardinalul se împărtăşeşte. La 5 martie, se cere ca în toate bisericile din Paris să se spună rugăciuni timp de patruzeci de ore, lucru care se obişnuia numai pentru regi. Dar şi Mazarin face parte din familie.

La 7 martie» cardinalul se desparte de rege, căruia îi dă optsprezece diamante mari, de regina-mamă, căreia îi oferă un splendid diamant, de tânăra regină, care primeşte un buchet de diamante, şi de *Monsieur,* căruia îi dă un buchet de smaralde.

A mai oferit un diamant lui de Conde şi altul mareşalului Turenne.

îmbrăcat în hainele sale de cardinal, vegheat de Colbert, de medicii şi de valeţii săi, Mazarin încetează din viaţă în noaptea de 8 spre 9 martie 1661, suspinând: „Sfântă Fecioară, fie-ţi milă de mine şi primeşte sufletul meu!"

Partea a patra

Revoluţia naţională
1661-1668

Regele ia puterea

n dimineaţa zilei de 9 martie, Ludovic al XTV-lea se trezeşte în zori şi se duce în apartamentul lui Mazarin, vecin cu al său. în anticameră îi întâlneşte pe mareşalul de Villeroy, fostul său profesor, şi pe mareşalul de Gra-mont, colaboratorul apropiat al cardinalului. Regele nu şi-a ascuns lacrimile şi a zis: „Am pierdut un bun prieten". Niciodată Ludovic al XTV-lea nu va mai rosti cuvinte asemănătoare la moartea unui supus al său, ceea ce dovedeşte, o dată în plus, ce loc important a avut Mazarin în viaţa sa.

A doua zi, regele şi-a convocat miniştrii şi le-a ţinut următorul discurs, după relatările tânărului Brienne:

„Domnilor, v-am chemat pentru a vă spune că, până în prezent, am vrut să-l las să se ocupe de treburile statului pe răposatul cardinal. A sosit timpul să guvernez eu însumi. Mă veţi ajuta cu sfaturile dumneavoastră atunci când vi le voi cere. Sigiliul nu va fi pus decât la ordinul meu. Secretarii nu vor semna nimic, nici măcar un permis de liberă-trecere, fără aprobarea mea".

Toate acestea au fost rostite pe un ton de stăpân autoritar, care li s-a părut nou tuturor.

Cu câteva zile înainte de moartea cardinalului, regele i-ar fi spus lui Le Tellier că va guverna singur şi va lua parte la toate consiliile. Aflând de această afirmaţie, Ana de Austria ar fi izbucnit în râs. Pentru ea, Ludovic al XTV-lea rămăsese acelaşi băieţaş fără secrete, un copil mult iubit, despre care ştia totul, în aceasta privinţă se înşela căci, după moartea cardinalului, re-gina-mamă nu va mai avea nici o influenţă asupra fiului, iar el nu o va mai chema să asiste la consilii şi nici nu va mai discuta cu ea nici o problemă de Stat. Ana de Austria va fi surprinsă şi întristată, dar nu va lăsa să se vadă nimic, cu excepţia câtorva fraze scăpate confidentelor ei.

Omul-rege este gata să lupte: nimic şi nimeni nu-l va întoarce din drum. El va înainta la fel de insensibil la succese cât şi la insuccese. Mama, şotia, copiii, amantele, rudele şi apropiaţii nu vor avea asupra lui decât influenţa pe care el le-o va îngădui. Din copilărie, se dedase unor meditaţii asupra meseriei de rege, a căror profunzime a tot crescut. Mazarin odată mort, îi ia locul cu o naturaleţe care îi uimeşte pe toţi.

Mulţi nu-şi ascund neliniştea de a vedea statul fără un cârmaci, în momente atât de dificile. Necesitatea unei guvernări ferme este evidenta, dar nici unul din miniştri nu dovedise că ar avea calităţile care se cer unui conducător. Iar tinereţea regelui pare să nu-i îngăduie jucărea rolului pe care şi 1-a asumat.

însă regele a început să lucreze fără a mai pierde timpul. Oricât de târziu s-ar fi culcat, el se trezeşte pe la ora opt, îşi face rugăciunile şi se închide în camera sa pentru a lucra în linişte. Doar mareşalul de Villeroy este admis înainte de ora zece. La ora zece ţine consiliul, până la douăsprezece. Se duce la liturghie, apoi, până la prânz, primeşte diverse persoane în audienţă şi le vizitează pe regine. Ia masa în familie şi se reîntoarce sa lucreze cu miniştrii. La audienţe, felul său de a asculta cu răbdare si de a răspunde corect inspiră respectul. De unde are tânărul rege o cunoaştere atât de limpede a lucrurilor, a oamenilor? Este amabil, uşor abordabil, dar înfăţişarea sa majestuoasă pare să ridice o barieră invizibilă între el şi restul lumii.

Publicul ignoră că Ludovic al XTV-lea lucrează în secret, zilnic, cu omul ce i-1 recomandase Mazarin, Col-bert, marele inspirator al deciziilor regale, Curtenii fuseseră obişnuiţi să-1 vadă pe acesta în umbra lui Mazarin, ca pe o figură subalternă oarecare. Precis, neobosit, meticulos, Colbert îi dezvăluie regelui în ce fel Fouquet a jefuit vistieria.

La curte domneşte încă un fel de euforie ca şi aceea care a apărut după moartea lui Richelieu. Nimeni nu neaga serviciile aduse ţării de către cardinal, dar francezilor le place putină libertate între două dictaturi. Mazarin înmormântat, se pare că Richelieu a murit a

r

doua oară în persoana succesorului său şi se aşteaptă o era noua, în care independenţa fiecăruia se va afirma mai uşor.

*

Una din primele griji ale regelui a fost să dispună, conform dorinţei lui Mazarin, celebrarea căsătoriei Măriei Mancini cu prinţul Colonna. Regele i-a făcut Măriei cadouri somptuoase şi a văzut-o plecând, fără a arăta vreo emoţie. Această nepăsare nu l-a costat mult pe Ludovic, căci, în anii ce vor urma, îl vom vedea înflăcărându-se pentru amantele sale şi devenind complet indiferent de îndată ce nu-i mai plăceau. Măria Mancini s-a amăgit că va fi iubită întreaga viaţa şi va fi foarte surprinsă când, părăsindu-şi soţul, peste zece ani, şi venind de la Roma în Franţa, nu va fi primită la curte.

Altă căsătorie, de asemenea pregătită de cardinal, a avut loc la Luvru, în martie 1661: aceea a fratelui regelui — devenit duce de Orleans după moartea lui Gas-ton — cu verişoara sa primară, Henriette de Anglia, fiica lui Carol I şi a Henriettei de Franţa. Această prinţesă se exilase în Franţa împreună cu mama sa şi, până la urcarea pe tron a fratelui său, Carol al n-lea, fusese tratată ca o rudă săracă. Când plecase în Anglia, era o fetişcană slăbuţă şi urâtă. Când s-a reîntors în Franţa, pentru a se căsători, devenise o prinţesă încântătoare, spirituală, degajată, care a câştigat imediat toate inimile, *Monsieur,* care deja nu se arăta prea înclinat spre femei, s-a speriat, găsind-o prea frumoasă. Ludovic al XW-lea o compară — fără să vrea — cu Maria-Tereza şi constată că Henriette, şi ea verişoara primară de-a lui, ar fi devenit o regină strălucitoare şi ar fi fost atracţia petrecerilor pe care el le iubea atât de mult.

în scurtă vreme, în jurul tinerei perechi, pe care regele o vizitează zilnic, se aduna o societate veselă şi scânteietoare. *Monsieur,* care ştie mai bine ca oricine să organizeze petrecerile, îi oferă soţiei sale un cadru în care ea îşi arată întregul farmec. La reuniuni participă şi regina-mamă, încă frumoasă la cei şaizeci de ani ai săi. Tânăra regină, Maria-Tereza, însărcinată, trăieşte retrasă. Marele Conde, trecut definitiv de partea regelui, este mereu prezent. Domnişoarele de onoare ale celor două regine se întrec în eleganţă şi frumuseţe. Printre ele se află domnişoara de La Valliere şi domnişoara de Ro-chechouart, care va deveni doamna de Montespan.

„Balurile, reprezentaţiile de teatru, plimbările cu trăsura şi vânătorile erau frecvente — spune doamna de Motteville. Nimic din ceea ce putea distra nu lipsea. Palatele şi parcurile păreau tărâmuri fermecate."

E vremea de aur. Nimeni nu bănuieşte că furtunile se apropie de curte, de familia regală şi de Stat. Va urma afacerea Soissons-Navailles; apoi, apropierea prea tandră dintre rege şi *Madame,* dragostea regelui pentru domnişoara de La Valliere şi, în fine, arestarea lui Fou-quet. în toate aceste ocazii, regele îşi va afirma tăria şi puterea.

Afacerea Soissons-Navailles a luat la curte proporţii dramatice.

Ducesa de Navailles este doamna de onoare a reginei Maria-Tereza şi este subordonată intendentei casei reginei, şi-anume Olimpiei Mancini, contesă de Sois-sons. între doamna de Navailles, prefăcută şi insinuantă şi contesa de Soissons, neruşinată şi sfidătoare, relaţiile

devin încordate. Regele le împacă, iniţial, pe cele două doamne, delimitându-le atribuţiile, dar scandalul continuă. Curtea se împarte; în tabăra Navailles se află prinţul de Conde şi ducele (fiul său), prinţul de Conţi, familiile de Guise şi de Vendome. Cele două regine o sprijină şi ele pe doamna de Navailles.

Casa contesei de Soissons este centrul tuturor plăcerilor unde *Monsieur* şi *Madame* îl atrag pe rege, care este plictisit de austeritatea soţiei sale. Tânăra regină plânge, regina-mamă se supără pe amândoi fiii şi pe *Madame.* Aceste conflicte arată ce pasiuni si ce intrigi mocnesc sub aparenţa „anilor de aur". Ludovic al XTV-lea va fi mereu atent la aceste probleme de ranguri şi de atribuţii, pe care le considera generatoare de dezordine şi în care vedea mereu ameninţarea unei noi Fronde. Or, tot ceea ce îi trezeşte amintirea Frondei are un răsunet neplăcut pentru rege.

Pentru a face pace la curte, suveranul îl exilează, provizoriu, pe contele de Soissons care îl provocase la duel pe ducele de Navailles.

Din legăturile tot mai strânse cu Henriette, cumnata sa, se va naşte iubirea regelui pentru Louise de La Val-liere. Regele a tot întâlnit-o la *Madame* pe această fermecătoare tânără domnişoară de onoare. Scandalul este serios, căci nu este vorba doar de faptul, deloc extraordinar, că regele are o amanta, ci de faptul că Louise şi Ludovic se iubesc cu pasiune. Ludovic a ales după inima şi simţămintele sale, fără nici o altă influenţă.

Imediat se face o coaliţie a tuturor persoanelor respectabile de la curte împotriva iubirilor şi capriciilor regelui.

Louise-Frangoise de La Baume Le Blanc de La Valliere, născuta în 1644, nu avea nimic extraordinar pentru ca regele s-o aleagă tocmai pe ea din mijlocul unei curţi strălucitoare. Dar regii simt nevoia să se înconjoare de servitori care să nu aibă alt rol decât să placă, să fie supuşi, să vină la o chemare şi să dispară la un senin. Fiecare în genul lui, domnişoara de La Valliere şi Colbert, au aparţinut acestui tip de slujitori, pe care Ludovic al XlV-lea i-a scos din neant pentru a-i folosi.

Colbert şi domnişoara de La Valliere, personaje ale începutului strălucitor de domnie, sunt inseparabili. Doamna Colbert este aceea care îi va adopta pe copiii regelui şi ai favoritei.

în permanenţă îndrăgostit în primii patruzeci si cinci de ani ai vieţii, regele a avut mereu una sau două amante oficiale, fără a socoti şirul neîntrerupt de aventuri galante, începând cu doamnele cele mai nobile şi terminând cu cele mai neînsemnate cameriste.

De fapt, trei femei vor avea importanţă în viaţa sa; domnişoara de La Valliere, doamna de Montespan şi doamna de Maintenon. Ele au fost fundamental diferite, dar fiecare capabilă de a domina un bărbat şi de a-i otrăvi viaţa; prima prin blândeţe, a doua prin violenţă, cea de a treia prin devoţiune.

Domnişoara de La Valliere, acea căprioară sfioasă, acea pradă uşor de învins, a avut de partea ei inocenţa de început, sinceritatea iubirii şi o răbdare pe care treizeci şi cinci de ani de mănăstire n-au distrus-o. Subţire,

elegantă, fermecătoare până şi în felul graţios în care şchiopăta, părea o nimfa. Regele o va cuceri, o va adora, îi va face patru copii, o va numi ducesă, o va înşela şi o va părăsi cu o simplitate olimpiană.

Doamna de Montespan era parcă născută pentru a-l domina chiar şi pe cel mai mare rege al lumii. Dintr-o familie nobilă, de o frumuseţe triumfătoare, spirituală, înfocată, poruncitoare — ea va domni cincisprezece ani. Va dispărea însă, într-o zi, ca prăbuşindu-se într-o trapă, fără ca amantul care o copleşise, până atunci, cu atenţiile să-i mai acorde măcar o privire.

în ceea ce o priveşte pe doamna de Maintenon, adevărata soţie, timp de treizeci de am, a marelui rege, căruia i-a fost nespus de credincioasă, ea nu a jucat alt rol decât acela de servitoare supusă.

Ludovic al XlV-lea va ridica, faţă de femeile din anturajul său, egoismul masculin la rangul unei instituţii de Stat.

Versailles - gravură din secolul al XVm-lea

Căderea lui Fouquet

Admiraţia faţă de Ludovic al XTV-lea este în creştere. Regele nu se miră, nu se enervează, tăcerea sa este profundă, bănuiala şi curiozitatea îi sunt mereu treze. In calitatea sa, de cel mai mare rege din lume, acţionează la altitudini care ar zăpăci pe oricine. Dar Ludovic ştie că o mişcare neîndemânatică, un calcul greşit, prea multă îndrăzneală sau prea multă prudenţă pot compromite totul, pot sfărâma echilibrul întregului.

Nimeni de la curte încă nu bănuieşte cum va evolua regele. Cu mare grijă, acesta a ţesut o reţea deasă de spionaj în jurul anturajului său şi fl urmăreşte cu atenţie, pe ascuns, pe Fouquet. Ministrul este spiritual, cultivat, seducător şi convins că regele îl place. Dar reprezintă ceea ce Ludovic al XTV-Iea va urî toată viaţa: independenţa materială şi spirituală faţă de el. Prin averea sa imensă, prin relaţiile şi influenţele sale, Fouquet constituie un fel de stat în stat. Faţă de monarhia oficială, ministrul exercită o putere ocultă, care pentru rege este o sfidare permanentă.

Colbert îl pândeşte şi el pe Fouquet, discreditându-1 pe lângă regina-mamă prin intermediul doamnei ducese

de Chevreuse care, la cei şaizeci de ani ai ei, nu pierduse nimic din calităţile de intrigantă abilă din tinereţe,

în august 1661, Fouquet, încredinţat că va fi numit prim-ministru, face o nebunie: da o serbare somptuoasă la castelul său de la Vaux. Castelul costase o avere şi parcul său, proiectat de Le Notre, trecea drept cel mai frumos din Europa. Fântânile arteziene (pe care lumea le va admira la Versailles şi la Marly) erau pe atunci o noutate uimitoare. Apartamentele erau de o splendoare absolut regească. Ludovic al XlV-lea nu s-a putut împiedica să nu facă o comparaţie, umilitoare, cu propriile sale castele.

Petrecerea a început cu o plimbare prin parc, după care a urmat o masă îmbelşugată, cu mâncăruri fine şi rare. După masă — o reprezentaţie de teatru care a avut un succes nebun. Un foc de artificii zgomotos şi minunat a încheiat festivităţile.

în timpul petrecerii, regele şi-a stăpânit cu greu mânia şi abia a rezistat să nu-1 aresteze pe loc pe ministru. A pregătit însă cu grijă acest moment şi, până la 5 septembrie, a fost un fel de joc al pisicii cu şoarecele. După arestare, care s-a petrecut la sfârşitul şedinţei unui consiliu-fulger, regele le-a spus curtenilor care se înghesuiau în jurul său: „Am dispus ca ministrul de finanţe să fie arestat. E timpul să mă ocup singur de treburile statului".

Foarte curând, regele a constatat că în lupta sa împotriva lui Fouquet fusese singur. Fouquet era simpatizat şi în timpul procesului numărul susţinătorilor săi a crescut, în prima sa iniţiativă şi tentativă de a face

ordine în treburile statului, regele se ioveşte de opoziţie, dar merge înainte. Pentru el, Fouquet este un hoţ, un neobrăzat care crede că totul se cumpără şi unul ce n-a văzut în regele său decât un tânăr pe care îl avea la mână, umplându-i buzunarele şi sprijinindu-l în tot felul de distracţii risipitoare.

Fouquet va mucegai în închisoare vreme de douăzeci de ani, fără a înţelege prea bine de ce. Mânia suveranului se va răsfrânge şi asupra familiei fostului său ministru: soţia lui va avea parte de domiciliu forţat la reşedinţa ei din Limoges. Cei patru fraţi ai lui Fouquet îşi pierd slujbele si bunurile şi sunt exilaţi. Marchiza de Plessis-Beîliere, amanta lui Fouquet, este închisă. Se pune sechestru pe castelul de la Vaux. Documentele fostului ministru, care au fost confiscate, au scos la iveală toate mişeliile şi intrigile lui.

Colbert instituie un complet de judecată special pentru procesul lui Fouquet. Mama, soţia şi fiica acestuia îngenunchează în plin tribunal şi depun o plângere. Ludovic al XlV-lea este inflexibil şi vrea ca procesul lui Fouquet să fie o afacere politică. Fouquet lasă să i se tipărească o *Apărare,* în care se transformă în acuzator şi trece la ofensivă. Vreme de trei ani cât au durat interogatoriile şi procedurile, în jurul lui Fouquet s-a constituit o opoziţie parlamentară pe care regele o va învinge cu greu. Fouquet se prezintă cu foarte multă iscusinţă la interogatorii şi străluceşte. Este socotit un martir.

Intre timp, regina este gata să moară, dând naştere fiicei ei, Maria-Ana. Doamna Fouquet-mama îi trimite reginei nişte leacuri miraculoase care îşi fac efectul. Iată, deci, cum neamul lui Fouquet întoarce binele pentru răul primit: sunt sublimi. Eliberarea prizonierului se impune.

Interogatoriul ia sfârşit şi treisprezece judecători se pronunţă pentru izgonirea Iui Fouquet şi confiscarea în întregime a averii. Nouă judecători se pronunţă pentru pedeapsa capitală. Prin hotărârea regelui, exilul i se comută în închisoare pe viaţă, într-o incintă fortificată.

în procesul lui Fouquet au fost foarte interesaţi janseniştii, pentru care delapidările, viaţa privată, orgoliul, luxul şi ambiţiile inculpatului ar fi trebuit să fie păcate de neiertat. De ce 1-au susţinut totuşi pe Fouquet? Pasiunile politice sunt de nepătruns, adeseori.

Prima grijă a regelui, după eliminarea lui Fouquet, a fost să-1 numească în fruntea unui Consiliu al Finanţelor pe mareşalul de Villeroy, în a cărui probitate avea încredere deplină. Apropiaţii săi rămân Colbert, Seguier, de Lionne, Le Tellier şi Louvois, fiul lui Le Tellier, care nu are mai mult de douăzeci de ani.

Toate frământările legate de Fouquet nu au domolit pasiunea regelui pentru domnişoara de La Valliere. Re-gina-mamă îl ceartă zadarnic pe fiul ei şi îl imploră ca măcar să ascundă această legătură care îi face mult rău tinerei regine, din nou însărcinată.

La 1 noiembrie 1661, regina îl naşte pe *Monsieur Delfinul,* la Fontainebleau. Regele este alături de ea.

Bucuria izbucneşte în întregul regat şi monarhul trimite emisari la toate curţile Europei pentru a anunţa fericitul eveniment.

Idila cu domnişoara de La Valliere continuă însă şi multă lume se amestecă pentru a-i despărţi pe cei doi îndrăgostiţi. Câţiva curteni compun o scrisoare pe care o traduc în limba spaniolă şi o trimit tinerei regine, ca

venind din partea tatălui ei, punând-o la curent cu infidelitatea soţului. Ei sperau să se ajungă astfel la un scandal care să determine înlăturarea favoritei. Tânăra regină, iubindu-şi soţul cu pasiune, s-a simţit distrusă şi regina-mamă i-a luat apărarea. Regele a fost necăjit, dar nu si-a părăsit amanta.

Primele contacte cu Europa

Ludovic al XlV-lea se prezintă încă de la început în faţa Europei ca un monarh strălucit, majestuos şi viclean. El vrea să inspire teamă, dar este gata să şi negocieze orice problemă, ca un bun elev al lui Mazarin,

Regele are un deosebit simţ al diplomaţiei; nimic nu fi scapă, nimic nu-1 miră. El simte părţile slabe, dar şi cele puternice ale adversarului, merge înainte când este posibil, face câte un pas înapoi pentru a sări mai bine, face tot felul de afaceri, pe jumătate politice, pe jumătate comerciale, fără a pierde din demnitate. Politica lui realistă va avea strălucire în afara graniţelor Franţei şi se va afirma prin măsuri financiare în interiorul ei. Regele începea sa se priceapă la finanţe şi Colbert nu-i ascundea nimic. Atât în ţară cât şi în străinătate, lumea îşi dă treptat seama că în Franţa regele este cel care conduce si încă într-un mod care nu mai

seamănă cu prudenţa vicleană „mazarineană". Colaboratorii lui se înclină în faţa autorităţii suverane.

Un conflict diplomatic între ambasadorii Franţei şi Spaniei la Londra este tranşat de rege cu o intransigenţa calculată şi Le Tellier îi scrie doamnei de Motteville că este uimit cum, „într-un timp atât de scurt, regele a devenit atât de abil în orice problemă".

în februarie 1662, printr-un tratat semnat la Mont-martre, ducele de Lorena, Carol al IV-lea, declară că va ceda Franţei bunurile sale, după moartea lui, în schimbul unei sume de bani. Afacerea nu a fost atât de bună pe cât a crezut-o regele, căci Carol al IV-lea se va certa din nou cu Franţa şi nepotul său, Carol al V-lea, va deveni şeful suprem al armatelor imperiale.

în alte direcţii, diplomaţia regelui s-a dovedit mai suplă şi mai abilă. Cedarea oraşului Dunkerque englezilor (ca urmare a înţelegerilor dintre Mazarin şi Crom-well) fusese resimţită de rege ca o umilinţă crâncenă. Răscumpărarea Dunkerque-ului a avut loc contra unei sume destul de piperate, dar pe care Ludovic al XlV-lea a tot negociat-o, ştiindu-1 pe Carol al n-lea într-o situaţie financiară foarte precară şi gata să accepte orice condiţii.

Recolta anului 1661 fiind foarte proastă, se impun măsuri urgente pentru a salva populaţia de foamete. Regele examinează alături de Colbert multiple posibilităţi şi se arată de acord cu ideea ministrului său de a fauri o economie naţională cu circuit închis, având ca scop producerea de bunuri de pe urma valorificării bogăţiilor naturale. Etapa a doua, gândită de Colbert, era expansiunea comercială a Franţei.

Pentru a ieşi din criza de după 1661, regele ia nişte măsuri înţelepte, care au fost binevenite.

Din *Memoriile* lui Ludovic al XW-lea (dictate de rege, cu începere din 1662 până în 1672, lui Perigny, apoi lui Pellisson) rezultă că, în 1662, el a adoptat emblema care i-a adus supranumele de *Regele-Soare.* După cum regele însuşi explică, Soarele din emblemă este astrul care străluceşte şi-i luminează şi pe ceilalţi, este cel ce produce viaţă si acţiune, cel ce nu se opreşte şi nu-şi schimbă drumul niciodată.

Atitudinea de independenţă a lui Ludovic al XTV-lea începe să se manifeste în diverse direcţii:

- refuza ca navele sale să salute primele pavilionul britanic. Acest salut era pretins de englezi, ca o recunoaştere a supremaţiei lor maritime. Carol al If-lea, o-bligat să recurgă la subsidii franceze, a acceptat refuzul flotei Regelui-Soare de a saluta pavilionul britanic;

-nu lasă să-i scape nici un prilej de a afirma că nu-i poate considera pe împăraţii Germaniei ca fiind unicii succesori ai împăraţilor romani sau ai lui Carol cel Mare;

-faţă de papă adoptă aceeaşi atitudine de independenţă, dacă nu chiar de ameninţare, căci regele nu este mulţumit de Alexandru al VEUea care îl susţinuse pe cardinalul de Retz. O ceartă din 1662 între gărzile pontificale şi trăsura ambasadorului Franţei se va solda cu retragerea acestuia din Vatican şi cu izgonirea nunţiului papal de la curtea Franţei. Ludovic al XlV-lea dorea să termine cu zâzaniile pe care Sfântul-Scaun le practicase pe vremea lui Mazarin. în 1664, cardinalul Chigi a venit să-şi prezinte scuzele pe lângă rege. Aceasta dovedea că papa Alexandru al Vll-lea pricepuse că regele Franţei nu accepta metodele suple şi linguşitoare ale lui Mazarin şi că dorea să fie respectat în toate împrejurările.

în calitatea sa de membru al Ligii Rinului, Ludovic al XW-lea înţelesese să răspundă cererii de ajutor din partea împăratului în lupta împotriva turcilor. Sub conducerea contelui de Coligny, se îndreaptă spre Germania o armată de peste şase mii de oameni. Aceştia se disting în mod deosebit în bătălia din Saint-Gothard şi turcii sunt învinşi, sultanul încheind pacea cu împăratul.

Aşadar, încă de la începuturile domniei sale, Ludovic al XTV-lea se vrea un arbitru al Europei, un a-părător al Creştinătăţii, primul rege al lumii.

Moartea Anei de Austria

Regina-mamă ar fi trebuit să fie în culmea fericirii, Căsătorindu-1 pe rege cu Infanta, îşi văzuse visul cu ochii. Din aceasta căsătorie rezultase un copil frumos, sănătos, moştenitorul tronului, de care bunica era foarte mândră, în fine, Ludovic al XlV-lea depăşise cu mult toate speranţele ei şi ale lui Mazarin, Ţara este bogată, armata se dovedeşte puternică, regele este idolatrizat şi vechii membri ai Frondei se înghesuie să-1 slujească.

Si totuşi, regina-mama nu este pe deplin fericită. Printre grijile ei se numără căsătoria fiului mai mic. Ducele de Orleans nu iubeşte femeile şi nici una nu-i va fi pe plac vreodată. Soţia sa este frivolă şi se zice că îl

înşala. Dar o grijă şi mai mare a Anei de Austria este purtarea regelui faţă de Maria-Tereza, care îl adoră. Ludovic al XlV-lea nu o găseşte respingătoare pe soţia sa, dar ce 1-ar fi putut atrage ,,la o biată prostuţă, incapabilă să se gândească la altceva decât la fleacuri?" El este frumos, inteligent, activ şi la picioarele sale se află cele mai frumoase, mai spirituale şi mai intrigante femei de la curte. De ce i-ar rămâne credincios unei femei pe care i-au impus-o raţiuni de stat?

Ana de Austria n-ar fi făcut caz de amantele ocazionale ale regelui dacă nu s-ar fi lovit de o dragoste sinceră şi pasionată a acestuia faţă de domnişoara La Valliere. Nu putea admite ca o femeie, şi cu atât mai putin firava şi neînsemnata Louise, să aibă în stăpânire inima regelui. De aici şi răceala dintre ea şi fiul ei.

La sfârşitul anului 1662, regele şi regina pierd o fetiţa, încă în leagăn, si durerea îi apropie puţin. Dar, la balurile mascate din timpul carnavalului anului 1663, regele dansează doar cu Louise de La Valliere.

în primăvara anului 1663, Ana de Austria, atât de robustă şi de sănătoasă, are dureri în braţe si picioare, ameţeli şi este cuprinsă de o febră foarte mare. Speriată, se spovedeşte şi se împărtăşeşte. Alarmat, regele doarme îmbrăcat, pe o saltea aşezată la capul patului mamei sale şi o îngrijeşte împreună cu servitoarele ei. Reginei-mamă i se dă praf de viperă, chinină şi îşi revine. Apoi, e rândul tinerei regine să se îmbolnăvească de pojar, iar Ludovic o îngrijeşte şi pe ea. Se molipseşte şi dânsul, ba chiar se îmbolnăveşte atât de tare încât este considerat în primejdie de moarte.

Dar regele se însănătoşeşte şi curtea redevine plină de veselie. Ludovic nu-şi mai ascunde dragostea pentru

Louise, o instalează în vecinătatea Luvrului, în palatul Brion, unde petrece alături de ea clipe minunate. Acolo se naşte, în 1663, şi primul lor copil, Charles, pe care Colbert îl ia şi-1 botează în secret, sub un nume oarecare. Regele îşi copleşeşte cu daruri amanta, care ar dori să fie iubită în taina, cu mai multă discreţie, fiindcă se teme de scandalul pe care îl produce.

Cu începere din 1661, regele a început să extindă castelul Versailles, ridicat de tatăl său. Le Notre desenează parcul, iar Colbert este însărcinat cu supravegherea lucrărilor.

Regele, împreună cu regina-mamă şi cu soţia sa, se instalează, în septembrie 1663, la Versailles şi oferă curţii baluri, reprezentaţii de balet şi de teatru, concerte, plimbări, vânători, mese îmbelşugate. El hrăneşte pe cheltuiala sa întreaga curte, oferă până şi lemnele de foc şi lumânările din fiecare apartament, lucru ce nu se mai petrecuse niciodată în casele regale.

Colbert consideră că Versailles-ul a costat deja prea mult şi sugerează că ar fi mai bine să extindă Luvrul. Regele îl lasă pe Colbert cu ideile lui şi porunceşte construirea unei menajerii la Versailles, ridică statui în tot parcul, în mai 1664, curtea, care număra şase sute de persoane, fără a socoti dansatorii, actorii şi artizanii, asistă la serbările splendide, numite *Plăcerile insulei fermecate,* pe care regele le oferă iubitei sale, domnişoara de La Valliere. Intr-o atmosferă de feerie, Lulli şi orchestra sa cântă, Moliere joacă alături de trupa sa comedii galante, întrerupte de balete, cât şi primele trei

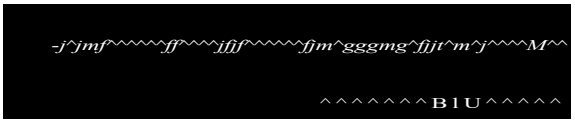

acte din *Tartuffe.* Regele mai organizează jocuri şi concursuri, pe care le animă cu prezenţa sa extraordinară.

In cursul acestor serbări pline de strălucire, Ana de Austria a avut primele indicii şi dureri ale cancerului la sân, care avea s-o sfârşească. Neputând suporta caracterul oficial pe care îl luase legătura regelui cu domnişoara de La Valliere, şi nici răceala regelui faţă de ea însăşi, regina-mamă, ofensată, anunţă că se va retrage la mănăstirea Val-de-Grâce. Ludovic o vizitează, îşi cere iertare, varsă câteva lacrimi şi o ascultă pe mama sa do-jenindu-1 că „s-a îmbătat de propria mărire".

înnebunită de prezenţa favoritei la curte, biata regină Maria-Tereza va naşte la opt luni o prinţesă care moare imediat, ea însăşi fiind în pericol de moarte. Regele este alături de ea şi plânge, înduioşat, cu acea uşurinţă de a plânge specifică familiei.

Durerile Anei de Austria sporesc şi medicii se învârt, neputincioşi, în jurul ei. La sfârşitul anului 1664 este clar că va muri din cauza cancerului.

Anii 1664 si 1665 au fost plini de intrigi amoroase, gelozii, ambiţii care au stăpânit curtea, după cum rezultă şi din *Memoriile* doamnei de La Fayette. în mijlocul sarabandei de tineri dezlănţuiţi, de interese, calomnii şi uneltiri, regele singur este demn. El foloseşte slăbiciunile celorlalţi pentru a se impune mai bine.

în mai 1665, după un erizipel care îi prinde braţul şi umărul, pe partea la care avea cancerul, abatele de Montaigu o sfătuieşte pe regină să se spovedească şi să îşi facă testamentul. Ana de Austria şi-a dictat ultimele dorinţe, le-a semnat şi apoi a trimis regelui testamentul. Acesta 1-a parafat, fără a-1 citi — gest frumos, pentru care a fost mult lăudat.

Ludovic al XlV-lea şi Carol al II-lea al Angliei

Suferinţa şi agonia reginei-mamă a durat luni de zile. Cei doi fii au vizitat-o aproape zilnic şi ea i-a rugat să se iubească unul pe celălalt, în amintirea sa. Tinerii au plâns, îmbrăţişaţi, jurându-şi o dragoste eternă — promisiune pe care şi-au ţinut-o.

La sfârşitul anului 1665, moare Filip al IV-lea, fratele Anei de Austria si tatăl Mariei-Tereza, care îl plâng, amândouă, lamentându-se în limba natală. Filip al IV-lea lăsase un singur fiu, Carol al n-lea, în vârstă de patru ani. Copilul era atât de plăpând încât sfârşitul lui era aşteptat din zi în zi. Dar moartea ce-ar fi tăcut din regina Franţei moştenitoarea tuturor bunurilor coroanei spaniole va surveni abia peste treizeci şi cinci de ani.

La începutul anului 1666, din iubirea încă înfocată a regelui cu Louise de La Valliere se naşte al doilea fiu, Filip, care nu va trăi. Un pericol foarte mare o ameninţă şi pe Louise: Francoise Athenaîs de Rochechouart, căsătorită în 1663 cu Louis-Henri de Pardaillan, marchiz de Montespan. Noua marchiză de Montespan este minunat de frumoasă şi vrea să facă o carieră în stil mare la curte. Soţul ei este plin de datorii şi ei îi trebuie dantele, rochii, trăsuri, în septembrie 1665, ea dăduse naştere singurului ei copil legitim: ducele de Antin. întâi, marchiza intră în graţiile lui *Monsieur,* apoi se apropie de regină, care îşi face despre ea o părere foarte bună, şi, în final, devine prietena domnişoarei de La Valliere pentru a se apropia, astfel, şi mai mult de rege.

în seara zilei de 19 ianuarie 1666, starea reginei-mamă se agravează. Ea cere o ultimă întrevedere, între patru ochi, întâi cu Ludovic, apoi cu *Monsieur,* cu regina Maria-Tereza. şi cu *Madame,* Se spovedeşte după

datină şi confesorul ei îi aminteşte ca, deşi descendentă a atâtor regi şi împăraţi, soţie, mamă, soră, mătuşă a altor regi şi prinţi puternici •— nu mai este decât o fiinţă ca oricare alta în faţa lui Dumnezeu. Trăsăturile chipului îmbujorat de febră al reginei par transfigurate. Regele spune ca n-a văzut-o nicicând mai frumoasă.

O ultimă oară îi binecuvântează pe fiii săi şi adaugă că-1 binecuvântează şi pe Delfin, nepotul ei.

în zorii zilei de 20 ianuarie, Ana de Austria, re-gina-mamă, a încetat din viaţă.

Primul război şi pacea de Ia Aix-la-Chapelle

Moartea Anei de Austria a fost un eveniment important în viaţa regelui şi nimeni nu va putea umple golul lăsat. El o iubise, o respectase, fiindu-i singura căreia îi vorbise ca de la egal la egal. După moartea ei, regele va rămâne singur, în vârful piramidei, nimeni de rangul său nu-i va mai sta alături. Soţia sa este neînsemnată, fratele mult iubit este un om slab, ce poate deveni oricând un conspirator. In zorii acelui an 1666, Ludovic al XlV-lea este în culmea puterii şi a frumuseţii sale, stăpânul incontestabil al ţării şi arbitrul Europei.

Dragostea maternă îi fusese un mare sprijin şi va vorbi adeseori cu mult respect despre mama sa, niciodată despre tatăl său, Ludovic al XIE-lea. Iată omagiul adus Anei de Austria în *Memoriile* sale:

„Vigoarea cu care această prinţesă s-a luptat pentru a-mi păstra coroana în timpurile în care eu nu puteam încă acţiona este o dovadă a virtuţilor sale şi a dragostei pe care mi-a purtat-o. Respectul pe care i 1-am arătat, vizitele zilnice pe care i le-am făcut nu au fost impuse de raţiuni de stat, ci au fost mărturii ale sentimentelor mele adânci şi puternice".

Acest mare doliu •— primul din cele care-i vor jalona, de-a lungul timpului, domnia — nu 1-a perturbat pe rege în aparenţă şi viaţa de la curte nu s-a oprit.

Funeraliile Anei de Austria au fost magnifice şi slujba de înmormântare s-a ţinut la Notre-Dame cu un fast demn de mama celui mai mare rege din lume. In timpul doliului, serbările fiind interzise, regele extinde palatul de la Versailles, pune să se construiască noi bazine şi fântâni arteziene. Se pregăteşte să invadeze ţinuturile ocupate de spanioli, în estul Franţei, încheie şi un tratat de susţinere a Olandei în cazul unui război cu Anglia, ceea ce nu îl împiedică să păstreze bunele relaţii personale cu regele Carol al II-iea.

în timpul pregătirilor militare din 1666 începe ascensiunea tânărului Louvois, a cărui influenţă o va depăşi în curând pe cea a lui Colbert. Frumos, muncitor, Louvois fusese instruit de tatăl său, Le Tellier, în ideea muncii bine făcute.

Vara, curtea se plimbă de la Versailles la Fontaine-bleau şi regele se arată o gazdă strălucitoare pentru toţi invitaţii săi. Regina este din nou însărcinată şi domnişoara de La Valliere va da naştere, în octombrie, unei fete — domnişoara de Blois, viitoarea prinţesă de Conţi.

Din *Memoriile* regelui rezultă cât de diversă era activitatea personală. El urmăreşte cu atenţie toate treburile diplomatice, militare, financiare, religioase şi economice. Gustul pentru detalii nu-1 face să piardă din vedere ansamblul; gândurile lui se îndreaptă mereu spre viitor.

în ceea ce priveşte războiul cu Ţările de Jos, pregătit cu migală de Louvois şi de Turenne, regele vrea să se prevaleze de drepturile soţiei sale (juridic, mult discutabile) după moartea tatălui ei, Filip al IV-lea, regele Spaniei. Ludovic al XTV-lea regizează primul său război cu grija unui actor care îşi face debutul pe scenă. Pentru el, forma are tot atâta importanţă cât şi fondul. El vrea să învingă, dar să şi uimească. Latura de spectacol este prezentă în vederile sale, la fel ca latura militară şi cea diplomatică.

Anul 1667 începe cu naşterea unei fiice firave, căreia regina îi dă numele ei: Maria-Tereza. Copila va muri în 1672. Regele continuă să-i arate soţiei sale multă dragoste, în public, dar o copleşeşte pe domnişoara de La Valliere cu titluri şi daruri, o recunoaşte public, ca fiica sa naturală, pe Maria-Ana de Bourbon. în octombrie 1667, Louise va da naştere unui fîu, Ludovic, conte de Vermandois. La campania pe care regele o ţine, cucerind oraş după oraş fără mari pierderi

(războiul n-a fost declarat oficial) şi pe care o desfăşoară în numele soţiei sale, Maria-Tereza, prezentă alături de el, Louise n-a fost invitată. Favorita, care simte că frumuseţea ei începe să pălească, soseşte pe neaşteptate. Reginei i se face rău şi doamna de Montespan, indignată, protestează sus şi tare la îndrăzneala domnişoarei de La Valliere: „Dumnezeu să mă ferească să devin amanta regelui — spune ea — dar, dacă aş fi, m-aş ruşina să apar aşa, în faţa reginei!" Regina, înduioşată, hohoteşte. Doamna de Montespan nu este *încă* amanta regelui, dar hotărârea ei este deja bine conturată.

Regele este vesel, tânăr, neobosit atât pe câmpul de luptă cât şi la serbările pe care le oferă curţii sau la vânători. Trebuie să ai o sănătate de fier pentru a-i rezista şi Louise de La Valliere simte că nu mai are putere. Doamna de Montespan, însă, este neobosită.

Regele le plimbă în aceeaşi trăsură pe regină, pe domnişoara de La Valliere şi pe doamna de Montespan. Vara este nespus de călduroasă, aprovizionarea este defectuoasă şi curtea se plânge.

în tranşeele de la Lille, regele este neîncetat prezent şi Turenne ameninţă că el va părăsi armata, dacă Ludovic al XW-lea va continua să vină în prima linie, călare pe un cal alb şi cu pene albe la pălărie,

Monsieur se arată la fel de îndrăzneţ ca Ludovic al XW-lea, doar şi el este fiul lui Ludovic al XHÎ-lea şi nepotul lui Henric al IV-lea, cei doi regi războinici. Din cauza pornirilor sale dubioase, renumele ducelui de Or-leans este destul de compromis. Soldaţii vad că el se expune de bunăvoie. Se ocupă de răniţii din avanposturi, trimite mâncarea în tranşee. Regele îi moderează zelul şi îl obligă să se odihnească. De fapt, Ludovic al XTV-lea

nu ţine ca fratele său să fie îndrăgit de trupe, căci schimbarea ar aduce prejudicii autorităţii sale. Cu *Monsieur* nu este un pericol prea mare, căci nu se arată perseverent — dar regele îl ţine din scurt, cu gândul Ia renghiurile urâte, jucate de Gaston de Conde lui Ludovic al XDI-iea,

Oraşul Lille este cucerit fără multe pierderi şi atmosfera musteşte de tinereţe năvalnică şi de vitejie. Regele îl recheamă la curte pe Marele Conde pentru a-i încredinţa o misiune. Se vorbeşte despre o cădere în dizgraţie a Iui Turenne dar, dimpotrivă, acesta este mult apreciat. Mareşalul nu poate fi, însă, pretutindeni şi nici regele nu avea dorinţa ca gloria războaielor sale sa revină unui singur conducător de armată.

Diverse trupe se concentrează în mai multe zone. în plină vară a anului 1668, într-un moment puţin propice de a începe ostilităţile, regele părăseşte „femeile, plăcerile şi carnavalul pentru a dobândi gloria", în cincisprezece zile, ţinutul Franche-Comte este cucerit. „Am considerat — va declara Ludovic al XTV-lea în *Memoriile* sale — că acest ţinut mare, fertil şi important, trebuie să aparţină Franţei. De asemenea, această provincie îmi oferă o nouă cale spre Germania si, în acelaşi timp, închide drumurile duşmanilor mei".

Regele nu are încă treizeci de ani şi s-ar putea lăsa îmbătat de glorie. Orice îi este permis, cu cele trei armate puternice de care dispune, conduse de Turenne, Crequi şi de Conde.

Toată lumea se aşteaptă la cucerirea Ţărilor de Jos. De fapt, Ludovic al XTV-lea se pregăteşte să încheie

pacea, înţelepciunea îi cere să renunţe, cel puţin provizoriu, la victorii spectaculoase şi la glorie zgomotoasă.

în mai 1668, la Aix-la-Chapelle, se semnează pacea care consacră definitiv prestigiul lui Ludovic al XlV-lea în Europa.

în ţara, totuşi, circulă tot felul de zvonuri şi nu toata lumea îl laudă pe rege. Nemulţumiţii spun că regele este un tiran şi că mai există în Franţa oameni ca Ravaillac. Revoluţia naţională începută de un rege tânăr şi de miniştrii săi, inteligenţi si zeloşi, a deranjat rutina şi a zdruncinat multe interese.

Partea a cincea

Apogeul
1668-1679

Olimpul

regele are treizeci de ani şi până la vârsta de patruzeci şi cinci de ani nu se va schimba deloc. Lipsit de timiditățile şi de ezitările de început, el se va impune mereu şi pretutindeni. La simpla lui apariţie, îi tulbură pe toţi cei de faţă.

Acest mare taciturn este un interlocutor agreabil şi un bun povestitor. Răbdarea sa pare inepuizabilă şi niciodată nu-şi iese din fire. Cum ar mai putea el să judece nepărtinitor dacă ar fi nervos şi agitat? Simţul dreptăţii îi este adânc înrădăcinat şi îi conduce toate acţiunile. Datoria regilor este de a da popoarelor lor „aceleaşi dovezi de dragoste părintească" pe care ei înşişi le primesc zilnic de la Dumnezeu. Regele vorbeşte în acest sens despre apărarea celor săraci si oprimaţi.

A fi reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ oferă şi drepturi, dar impune şi îndatoriri, ambele nelimitate. Si dacă răbdarea şi dreptatea stau la baza raporturilor sale cu supuşii, tot ele trebuie să se afle şi la baza relaţiilor sale cu alţi suverani. El revine adeseori asupra ideii că suveranul trebuie să fie stăpân pe resentimentele sale. Controlul pe care îl exercită în jur îl aplică şi asupra lui însuşi. Regele se examinează cu severitate în privinţa sentimentelor de familie, a orgoliului, a iubirilor. Totul este cunoscut, măsurat, cercetat. Soţie, amante, copii legitimi, bastarzi, veri, prieteni, duşmani — toţi sunt observaţi cu meticulozitate.

Pe de altă parte, Ludovic al XTV-lea reabilitează *cuvântul de onoare.* Excedat de Mazarin care minţea fără ruşine, regele îşi jurase să nu cadă în aceeaşi josnicie. De asemenea, discreţia îi va deveni proverbială. Multe din calităţile sale, printre care şi politeţea, au fost moştenite de la mama sa, Ana de Austria — „femeia cea mai egală cu ea însăşi, în toate momentele vieţii ei", după cum scria doamna de Motteville. în mijlocul agitaţiei, supărărilor şi intrigilor curtenilor săi, regele rămâne impasibil. Nimic nu-1 tulbură, nu are capricii — felul lui de a fi este asemănător energiei unui fluviu pentru care n-ar exista curenţi sau viituri.

Pentru Ludovic al XTV-lea, totul este o problemă de echilibru. Este într-atât de pătruns de îndatoririle şi responsabilităţile sale încât nu poate fi decât de o seriozitate extremă în tot ceea ce face, cântărind de zece ori aceeaşi acţiune. In *Memoriile* sale întâlnim o mărturisire care sună ca un strigăt: „Incertitudinea devine exasperantă uneori!"

„Funcţia de rege — îi explică fiului său — constă mai ales în a lăsa bunul simţ să acţioneze." Ludovic al XTV-lea se simte în elementul său când îşi exercită puterea pentru care ştie că se află pe lume. încă din copilărie sobrietatea lui a impus şi, în timp, i-a conferit un caracter sernidivin care îi va intimida până şi pe cei mai îndrăznei.

„Francezii cer ca suveranul lor să fie serios" scria La Bruyere — şi în această privinţă n-au avut să se plângă de Ludovic al XTV-lea. Toate mărturiile contemporanilor: Saint-Simon, Abatele Choisy, Le Tellier şi alţii, confirmă că n-a existat un om care să impună mai mult prin seriozitatea, calmul, politeţea şi tactul sau.

Regele a trăit într-o pândă permanentă, la fel cu soldaţii din avanposturi pentru care mişcarea crengilor dezvăluie primejdia unui atac. El a fost bănuitor şi mereu prezent, atent la mişcările tuturor celor din jurul sau. De aici şi sfatul amar pe care îl dă nepotului său, ducele de Anjou, când acesta pleacă să domnească în Spania: „Să nu ai afecţiune faţă de nimeni".

A existat tendinţa de a spune că Ludovic al XIV-lea s-a crezut mai ameninţat decât a fost în realitate, dar, examinându-i viaţa îndeaproape, vedem că a avut destule motive de a fi reticent faţa de toţi. Soţia sa este stupidă, amanta, certăreaţă şi exigentă, rudele sunt intrigante, poporul este nemulţumit, miniştrii se sapă unii pe alţii, nimeni nu-1 înţelege, nimeni nu-1 ajută şi medicii îl supun la nişte tratamente sălbatice.

Dacă Ludovic al XTV-lea priveşte în afară, îl vede pe Carol I Stuart decapitat, pe fiul său, Carol al II-lea,

clătinându-se pe tron, într-o Anglie în care au avut loc două revoluţii în mai puţin de jumătate de veac, şi vede Franţa ameninţată în mai multe puncte ale frontierelor sale. în plan intern, debandada se manifestă în armată, magistratură, nobilime şi cler. Sub aparenţele lui imperturbabile regele este măcinat de griji. „Vedem în istorie — spune în *Memorii* — atâtea şi-atâtea exemple funeste de case domnitoare stinse, de tronuri răsturnate, de provincii ruinate; de imperii distruse!" Cu viziunea acestor catastrofe în gând, mereu iminente, a guvernat cu o dibăcie de dansator pe sârmă.

Pentru a face faţă îndatoririlor sale supraomeneşti, regele apelează la Dumnezeu şi la propriul său geniu. Pentru a nu se împotmoli în ocupaţiile cotidiene, el se ridică la mari înălţimi şi se instalează într-un fel de singurătate divină, pe care au înţeles-o doar câteva personalităţi de elită.

Timpul domnişoarei de La Valliere a trecut. De patru ori mamă între 1663 si 1667, Ia douăzeci şi patru de ani era ofilită, slăbită, roasă de gelozie şi de remuşcări. Lăsând-o să pătrundă în intimitatea ei pe doamna de Montespan, i-a permis acesteia să-1 cucerească, metodic, pe rege. Iar duioasa Louise rămâne departe de interesul celui pe care 1-a iubit cu atâta sinceritate şi dăruire. Fermecătoarea marchiză de Montespan, apropiată atât de regină cât şi de domnişoara de La Valliere, 1-a obişnuit pe rege cu prezenţa ei. Toţi contemporanii au descris-o ca pe o făptură primejdios de frumoasă, demnă de cel mai mare rege din lume.

La 18 iulie 1668, regele oferă, la Versailles, serbări impresionante în onoarea noii favorite. Pe scena improvizată între arbuşti exotici, Moliere joacă piesa *Georges Dandin sau Soţul înşelat.*

După încheierea acestor festivităţi strălucitoare, regina dă naştere unei fetiţe, iar doamna de Montespan îl anunţă pe rege că este însărcinată. Tocmai atunci revine la curte domnul de Montespan (care instruia trupele din Roussillon, în calitatea lui de colonel) si, ca de obicei, este ultimul care află de trădarea soţiei, îşi dă frâu liber mâniei, fără sa fi înţeles lecţia pe care Moliere o dă într-una din piesele sale:

„Ceea ce se împarte cu Jupiter
Nu dezonorează nicidecum."

După aprecierile curtenilor, domnul de Montespan a avut o atitudine „extravagantă", făcând tapaj şi bătân-du-şi măr consoarta. Marchiza vinovată s-a azvârlit la picioarele regelui, cerând protecţie. Domnul Henri-Louis de Pardaillan, marchiz de Montespan, a fost închis, apoi trimis la moşiile sale din Guyana, „Majestatea sa fiind nemulţumită de comportarea marchizului".

De atunci a început marea fericire între Ludovic al XlV-lea şi doamna de Montespan. In afară de ei înşişi, nu mai există nimic pentru îndrăgostiţii nesătui. Regele descoperă voluptatea şi i se lasă pradă. A găsit, în fine, o iubită pe potrivă, o zeiţă de neam mare ca şi el, o a-mantă înfocată care răspunde senzualităţii sale. Legătura lor a durat treisprezece ani şi va fi punctată de furtuni năprasnice. Doamna de Montespan ţipă, zgârie, muşcă, este nedomolită în toate. La masă şi-n alcov, ea-i ţine piept regelui şi îl provoacă. Un om obişnuit n-ar fi putut

rezista la manifestările unei iubiri atât de tumultoase. Ludovic al XTV-lea nu va gusta decât plăcerea şi, până la urmă, fermecătoarea seducătoare va fi înfrântă.

Nimic mai simplu decât să se insiste asupra aspectelor scandaloase şi cinice ale acestui dublu adulter, condamnat cu violenţă de Saint-Simon şi imposibil de scuzat din punct de vedere al moralei curente. Regele a călcat în picioare convenienţele şi a dovedit faţă de regină şi faţă de domnişoara de La Valliere o cruzime care nu-i era proprie.

Ludovic al XlV-lea şi doamna de Montespan sunt amândoi de sânge atât de nobil încât se consideră, pe bună dreptate, în afara regulilor oamenilor obişnuiţi şi deasupra legilor.

Regele găseşte în Franşoise de Mortemart, marchiză de Montespan, egala sa pe plan divin. Aceasta dă legăturii lor ceva nou şi îmbătător. La Valliere, cu graţia ei de pasăre rănită şi inocenţa ei, era fără pretenţii, fără ambiţii. Ea 1-a iubit pe Ludovic al XTV-lea ca om, nu ca rege. Când acesta a fost sătul de candoare, s-a lăsat sedus de doamna de Montespan, care îl va stăpâni prin darurile minţii şi trupului ei. Se poate vorbi despre dragoste în această aventură? Da şi nu. Doamna de Montespan nu va putea şterge urmele iubirilor din tinereţe ale regelui: Măria Mancini şi Louise de La Valliere. Dar îl va egala în gustul pentru despotism, triumf şi voluptate. Ludovic al XTV-lea, sătul de adulaţii şi de prefăcătorii, va primi cu încântare exigenţele şi obrăzniciile amantei sale, care nu va înceta să-i ţină piept, să se certe, să pretindă. Regele o va iubi aşa cum marinarii iubesc marea, cu furtunile ei cu tot.

Contemporanii sunt unanim de acord în privinţa frumuseţii şi a inteligenţei doamnei de Montespan. Era veselă si cerea totul de la viaţă. Nimic nu i s-a părut îndeajuns. Fără nici un scrupul a cerut averi întregi şi a purtat bijuteriile coroanei, în neruşinarea ei a avut darul de a înnobila, de a polei cu aur toate vulgarităţile vieţii.

Din primele zile ale anului 1669, Ludovic al XIV-lea a instalat-o pe doamna de Montespan în imediata vecinătate a Luvrului. în primăvară, a dat naştere unei fete care i-a fost încredinţată văduvei Scarron .

între 1669 şi 1678, doamna de Montespan va naşte de şapte ori. Sarcinile ei vor coincide adeseori cu cele ale reginei, Majestatea sa îndeplinindu-şi cu punctualitate îndatoririle de soţ. Dar bastarzii erau frumoşi şi sănătoşi; vor trăi patru dintre ei, în timp ce copiii legitimi, cu excepţia Delfinului, vor muri la vârste foarte mici.

Scandalurile pe care le-a iscat domnul de Montespan, soţul înşelat, au fost de aşa o mare anvergură şi atât de gălăgioase încât regele a considerat prudent să o păstreze ca amantă oficială pe domnişoara de La Val-îiere. Ludovic al XTV-lea trecea prin camera Louisei pentru a ajunge la favorita zilei şi nefericita părăsită se refugia în rugăciuni, considerând ca era pedepsită pentru desfrâul ei de altădată. Regele cere ca soţia sa să călătorească în trăsură alături de fosta şi de actuala sa amantă şi lumea dă buzna să le vadă pe cele „trei regine" fără să ştie ca două din ele au inimile zdrobite

1) Văduva Scarron este *Frangoise d'Aubigne,* nepoată a scriitorului Agrippa d'Aubigne", tovarăş de arme cu regele Henric al IV-lea. S-a căsătorit cu scriitorul Paul Scarron, un om bolnav, ţintuit într-un fotoliu, A rămas văduvă în anul 1660, când era în vârstă de douăzeci de ani.

şi că a treia va plăti mai scump decât primele triumful ei de moment.

Dorinţele şi scandalurile, râsetele şi planşetele, naşterile — constituie doar un aspect din viaţa regelui şi încă cel mai neînsemnat. Nu trebuie uitat că el lucrează şapte sau opt ore pe zi, cu o meticulozitate extremă, că între 1668 şi 1672 pregăteşte invadarea Olandei şi că din 1672 până în 1678, până la pacea victorioasă de la Nimegue, el are în mâinile sale întreaga Europă.

Afacerea cavalerului de Lorena si dizgraţia lui Lauzun

La începutul anului 1670, pregătirile militare şi diplomatice pentru un viitor război sunt în atenţia regelui, secondat de Colbert, Le Tellier, de Lionne, Louvois şi Turenne. Curtenii se distrau pe la castelele Versailles, Saint-Germain şi Chambord, când au aflat că regele a dispus să fie arestat cavalerul de Lorena, favoritul lui *Monsieur,* Curtea vuieşte la gândul certurilor de odinioară dintre Ludovic al XEI-lea şi fratele său, Gaston de Orleans. Furios, *Monsieur* părăseşte curtea împreună cu soţia — pe care nu o poate suferi, dar care-i plăcea regelui — la castelul său de la Villers-Cotterets. Dar Ludovic al XlV-lea avea mare nevoie de *Madame,* pentru

a negocia cu Anglia, înainte de a ataca Olanda, trebuie să se asigure de neutralitatea Angliei. O călătorie la Londra a Henriettei de Anglia, sora dragă regelui Carol al Il-lea, putea netezi calea tratativelor. Această intenţie a regelui fusese intuită de cavalerul de Lorena care, ba-zându-se pe influenţa decisivă pe care o avea asupra lui *Monsieur,* intenţiona să-1 facă pe acesta să refuze călătoria soţiei sale la Londra. Din conflictul dintre rege şi fratele său, el socotea să scoată nişte avantaje personale. Dar regele întâi 1-a înlăturat şi abia după aceea a început discuţiile cu *Monsieur,* care îi interzice, în semn de protest, orice călătorie soţiei sale. Regele îl trimite pe frumosul cavaler de Lorena la castelul de la If, unde condiţiile sunt foarte aspre. Colbert lasă să se înţeleagă că viaţa cavalerului este în pericol şi *Monsieur* se întoarce în goană la curte, unde fratele lui îl primeşte cu braţele deschise. Cavalerul de Lorena va fi exilat doar pentru doi ani şi *Madame* va pleca la Londra, unde misiunea îi va reuşi strălucit. Dar, abia revenită la curte pe 12 iunie, ea va muri la 30 iunie 1670. Ducesa de Or-leans nu fusese niciodată prea sănătoasă. La douăzeci şi şase de ani părea epuizată de viaţa de la curte şi de deziluziile ei sentimentale. Căsnicia fusese un infern pe care cavalerul de Lorena i-1 făcuse de neîndurat. *Madame* s-ar fi despărţit oricând de *Monsieur,* dar Ludovic al XTV-lea o împiedicase mereu, dintr-o simpatie sinceră şi din raţiuni politice.

Moartea Henriettei de Anglia a consternat curtea şi a circulat zvonul că ar fi fost otrăvită. Dacă aşa s-a întâmplat într-adevăr, este sigur că *Monsieur* n-a avut nici un amestec căci, deşi îşi detesta soţia, n-ar fi fost în stare să meargă atât de departe.

Alianţa între Ludovic al XTV-lea şi Carol al II-lea a devenit atunci mai strânsă, în amintirea graţioasei prinţese. *Madame* nu a pierit cu totul, căci a lăsat în urma ei o fiică; Ana-Maria de Orleans, născută în 1669. Aceasta se va căsători în 1684 cu Victor- Amedeu, duce de Savoia, şi îi va da naştere Mariei-Adelaida de Savoia, viitoare ducesă de Burgundia, a cărei graţie va lumina crepusculul domniei regelui, după cum farmecul bunicii sale, Henriette de Anglia, luminase aurora domniei.

în acelaşi an 1670 era să se petreacă un eveniment ale cărui consecinţe ar fi putut fi incalculabile. Domnişoara de Montpensier, verişoară primară a lui Ludovic al XlV-lea, era gata să se mărite cu Lauzun. Acest tânăr, plin de inteligenţă si de insolenţă, reuşise să trezească în inima suveranului un fel de simpatie. Numit general-colonel al dragonilor •*, Lauzun avea ambiţii nelimitate. întâi s-a gândit să se însoare cu domnişoara de La Valliere, apoi şi-a îndreptat privirile asupra domnişoarei de Montpensier; prin această căsătorie ar fi ajuns văr cu suveranul. Cinic şi spiritual, Lauzun i-a sucit capul bietei prinţese şi a îndemnat-o să-i ceară regelui permisiunea de a se căsători cu el.

Ludovic al XTV-lea s-a arătat surprins şi răspunsul lui a fost: „Nu vă sfătuiesc, nu vă interzic, dar vă rog să vă mai gândiţi". Si a mai adăugat „Multa lume nu-1 iubeşte pe domnul de Lauzun". într-adevăr, prin obrăznicia lui, Lauzun şi-1 făcuse pe Louvois duşman de moarte.

1) *dragoni* — soldaţi din cavalerie, înfiinţaţi în secolul XVI.

în *Memoriile* sale, domnişoara de Montpensier va scrie, foarte indignată, cum, mărturisindu-i reginei dorinţa ei de a se mărita cu Lauzun, aceasta i-a răspuns, cu multă ţâfnă, că ar face mai bine să nu se mărite niciodată şi să-i lase întreaga avere ducelui de Anjou. Acest prinţ, cel de-al treilea fiu al regelui şi al Mariei-Tereza, se născuse plăpând şi avea să moară în 1672, înainte de a fi împlinit trei ani.

Monsieur, care se gândise bine la averea domnişoarei de Montpensier şi avusese chiar intenţia de a se căsători cu ea după ce rămăsese văduv — s-a declarat hotărât împotriva căsătoriei cu Lauzun.

în rândul nobilimii, dimpotrivă, gândul că un simplu gentilom o să intre în familia regală, era deosebit de bine privit. Totodată, chiar şi pentru cei mai naivi, faptul că printr-o astfel de căsătorie Lauzun ar ajunge în vârful piramidei este evident. Multă lume, intuind situaţia, i-a sfătuit pe cei doi să se căsătorească în taină, cât mai repede cu putinţă, dar biata domnişoară, la cei patruzeci şi trei de ani ai ei, era îndrăgostită până peste cap şi se zăpăcise cu totul.

în ajunul căsătoriei, regele o chemă, invocă tot felul de motive pentru care căsătoria nu se putea face şi-o convinse, plângând alături de dânsa pentru a evita prea multe explicaţii.

Domnişoara de Montpensier a fost distrusă, „a slăbit de supărare, ochii i se afundaseră în orbite" şi se stingea, de la o zi la alta. Totuşi, nu va muri decât peste douăzeci si trei de ani.

înainte de a începe războiul cu Olanda, regele îl arestează pe Lauzun, spre marea uimire a acestuia. Deja, de câţiva ani, acesta credea că orice îi era permis şi conta pe amiciţia regelui faţă de el. Ambiţia sa fără limite 1-a pierdut. La curte nu s-a dat nici o explicaţie cu privire la arestarea lui Lauzun şi nimeni n-a mai vorbit despre el. Va sta zece ani închis la Pignerol, alături de Fouquet.

Pentru eliberarea lui Lauzun, domnişoara de Mont-pensier a fost constrânsă să facă nişte donaţii ducelui de Mâine, cel mai mare din bastarzii regelui şi fiul doamnei de Montespan. Ludovic al XTV-îea nu admitea ca averea imensă a unei prinţese să se îndepărteze de coroană şi s-a folosit de dragostea verişoarei sale pentru Lauzun spre a-şi dota o parte din bastarzi.

Când Lauzun se va întoarce la curte, nu va mai intra niciodată în graţiile regelui. Căsătorindu-se, la vârsta de şaizeci şi cinci de ani, cu domnişoara de Quentin, cumnata lui Saint-Simon, în vârstă de cincisprezece ani — Lauzun i-a povestit lui Saint-Simon întreaga sa viaţă. Explicaţiile pe care le-a dat, după treizeci sau patruzeci de ani de la dizgraţia sa, au fost fanteziste, fără îndoială.

Versailles - scara reginei

Un război care a durat şase ani

Regele a apreciat în mod deosebit talentele lui Louvois în pregătirea unui război. La curte s-a vorbit chiar despre o numire a sa în funcţia de prim-ministru, dar aceasta nu intra în vederile suveranului.

La sfârşitul anului 1671, Louvois tratează cu episcopii electori de Strasbourg şi de Miinster, să permită staţionarea trupelor franceze pe teritoriul lor. Electorul de Brandeburg, Frederic-Wilhelm, este singurul care se declară alături de Olanda. Electorul palatin ′ al Rinului, Carol-Ludovic I, îşi căsătorise de curând fiica, Elisa-beta-Charlotte, prinţesă palatină de Bavaria, cu *Mon-sieur,* ducele de Orleans.

Noua *Madame,* născută la Heidelberg în 1652, va juca un rol important la curtea Franţei ca mamă a viitorului regent şi ca autoare a unei corespondenţe voluminoase, cuprinzând detalii (adeseori inexacte) asupra oamenilor şi a lucrurilor din vremea sa.

1) *Palatinat* — domeniul prinţilor palatini; regiune a Germaniei, pe Rin, cu capitala la Heidelberg.

— a scris Saint-Simon — era foarte bărbătoasă. Era puternică, plină de curaj, corecta, cinstită, buna, nobilă şi binevoitoare; nemţoaică până în vârful unghiilor. Era foarte atentă la ceea ce i se cuvenea, retrasă, mereu ocupată să scrie, lipsită de orice figură de stil în conversaţie, deşi era plină de spirit, aspră cu toţi, deşi era capabilă de o prietenie tandră."

Noua *Madame* nu va ierta pe nimeni în corespondenţa ei din 1672 până 1723 — cu excepţia regelui, pentru care a avut o dragoste afectuoasă şi casta. Si-a iubit cu adevărat cumnatul, admirându-l mereu.

Electorii de Treves şi de Mainz rămâneau neutri. Electorul Ferdinand-Maria de Bavaria încheiase împreună cu Ludovic al XlV-lea, în 1670, un angajament care avea să se împlinească nouă ani mai târziu, privind căsătoria fiicei sale, Maria-Ana-Cristina Victoria de Bavaria, cu Delfinul Franţei. Această înţelegere de înrudire era completată cu un tratat de alianţă.

Motivele atacării Olandei au fost, după înseşi spusele regelui, ingratitudinea şi vanitatea insuportabilă ale olandezilor, pe care Franţa îi sprijinise mereu.

în fruntea armatelor Provinciilor Unite a fost numit tânărul Wilhelm de Orania care, timp de treizeci de ani, până la moartea sa, a fost duşmanul redutabil al lui Ludovic al XlV-lea. Războiul care a început în 1672 va dura până la încheierea tratatelor de la Utrecht, Rastadt şi Baden — în 1713, 1714 şi 1715 — cele de la Nime-gue (1678-1679) şi de la Ryswick (1697) nefiind decât nişte armistiţii de moment.

La începutul anului 1672, Louvois are pregătiţi de atac o sută douăzeci de mii de oameni. Regele îi numeşte la ordinele lui Louvois pe *Monsieur,* pe Marele

Conde, Turenne şi pe alţi mareşali. Aceştia din urmă se revoltă si nu vor să servească sub conducerea lui Turenne. Revoltele militarilor nu-1 impresionează pe Ludovic al XlV-lea, care merge să-şi treacă în revistă armatele aflate la Charleroi. El inspectează torul, dă ordine precise, se sfătuieşte cu *Monsieur,* de Conde şi Turenne. La 12 iunie, sub ochii regelui se petrece faimoasa traversare a Rinului, pe care Boileau a celebrat-o (pastişând *Eneida)* mai mult cu zel oficial decât cu talent poetic,

Trecerea Rinului a fost gata să se termine rău, de Conde este rănit, ducele de Longueville, nepotul său, este ucis şi câţiva soldaţi şi ofiţeri se îneacă.

Olandezii vin atunci cu propuneri de pace, pe care Ludovic al XlV-lea susţine că nu le poate auzi decât împreună cu aliatul său, regele Angliei. Ambasadorii olandezi oferă Franţei Maastrichtul, oraşele de pe Rin ocupate de francezi, ţinutul Bois-le-Duc, Breda şi Berg-op-Zoom. Regii Franţei si Angliei cer, în plus, ţinutul de la sud de Leck şi Insula Walcheren. Fixează o sumă enormă ca despăgubire de război, pretind suprimarea taxelor asupra vinurilor franceze, instaurarea cultului catolic cu aceleaşi drepturi ca ale calvinismului. în fine, în flecare an, trebuia să i se trimită regelui Franţei o medalie de aur, reprezentând recunoştinţa pentru că republicii lor i s-a lăsat libertatea.

După ce Olanda a cerut pacea, s-ar fi impus o politică mai puţin rigidă. Desigur că exigenţele Franţei faţă de Olanda învinsă ar fi fost, în absenţa brutalului Lou-vois, mai diplomatice. Cu patru ani în urmă, la încheierea

păcii de la Aix-la-Chapelle, Ludovic al XTV-lea dăduse dovada unei mai mari înţelepciuni. Dar Louvois, care era prudent şi iscusit în organizarea armatelor, era superficial în problemele diplomaţiei. El dorea prelungirea războiului pentru că îi punea în valoare calităţile, facându-1, astfel, să câştige avantaje asupra lui Colbert, care îl sfătuia pe rege încheierea unei păci rapide.

Aşa cum a scris Ludovic al XTV-lea, în *Memoriile* sale: „Hotărârea de a inunda Olanda a fost cam violentă" (marchizul de Rochefort dispusese ca ecluzele de la Zuydersee să fie deschise). Tot în *Memorii,* mai spune: „Ambiţia şi gloria sunt întotdeauna de iertat la un prinţ atât de tânăr şi atât de favorizat de soartă pe cât am fost eu. De altfel, prin acţiunile mele de mai târziu, am dovedit că n-am fost răzbunător decât spre a menţine gloria şi reputaţia regatului meu".

în fruntea Olandei ajunge Wilhelm de Orania, care se ridică împotriva lui Jean de Witt, şeful partidului burghez şi pacifist, gata să accepte şi cele mai oneroase aranjamente cu Franţa. Provinciile Unite şi-au găsit aliaţi în persoanele împăratului şi ale electorului de Brande-burg. Se formase o coaliţie împotriva Franţei.

Jean de Witt şi fratele său sunt omorâţi la Haga şi cadavrele le sunt spânzurate, după ce fuseseră târâte pe străzile oraşului. Wilhelm de Orania ar fi putut împiedica această crimă, dar a preferat să lase mânia populară să-1 scape de doi duşmani. Moartea acestora dă semnalul de război. Ducele de Luxemburg guvernează în provincia Utrecht şi în localităţile olandeze cucerite de armata regală. El îndeamnă trupele să pornească spre Amsterdam şi obţine asupra lui Wilhelm de Orania o victorie, ce a însemnat doar mari pierderi în oameni şi nici un avantaj strategic.

Regele se duce la Versailles unde, pe lângă viaţa lui de plăceri, lucrează cu miniştrii peste şase ore, zilnic.

Cu începere din anul 1668, arhitectul Le Vau pornise construcţia unui nou palat, care îl cuprindea pe cel vechi al lui Ludovic al XlV-lea. La moartea lui Le Vau, în 1670, elevul său Dorbay îi continuă opera. Zidăria este terminată, în mare parte, în 1671; în 1672 sculptorii şi decoratorii încep să se ocupe de faţade, curţi şi de grădini. Este în pregătire decorarea apartamentelor regelui şi ale reginei de la etajul întâi şi se amenajează la parter apartamentul de marmură. Totodată, se începe construirea marii scări.

Regelui i se pare că lucrările merg prea încet şi îl îndeamnă pe Colbert să nu facă nici o economie. Prima lui grijă, la întoarcerea din război, este să afle de progresele făcute la Versailles. în nici un loc regele nu are un chip mai deschis şi mai zâmbitor ca la Versailles. El însuşi îi conduce pe oaspeţii de seamă prin grădini, le arată fântânile, le explică proiectele viitoare, le cere sfatul, pasionat de această operă imensa care va purta pecetea splendorii sale. în 1670, pune să i se ridice doamnei de Montespan un pavilion fără etaj, cu mici ferestre la faţadă, ornat cu ceramică albă şi albastră din Olanda, înconjurat de fântâni arteziene, de arbuşti şi de flori, imitându-se întrucâtva construcţiile chinezeşti.

La palatul în construcţie viaţa curtenilor nu este nici uşoară, nici plăcuta. Regele este preocupat de locul în care se va produce atacul împăratului şi al prinţului de Orania. De Conde şi Turenne au păreri deosebite cu

privire la prevenirea acestei ofensive posibile, în decembrie 1672, se află la curte că prinţul de Orania a asediat Charleroi. Regele, „cuprins de o neliniște furioasă", a plecat călare spre Compiegne, unde află că, respins de comandantul de la Charleroi, prinţul de Orania îşi părăsise asediul. Ducele de Luxemburg se năpustește spre Utrecht, căsăpind două mii de olandezi şi uimind pe toată lumea cu trecerea sa vijelioasă. Ferocitatea este la ordinea zilei, căci, a doua zi după bătălia de la Woerden, Luxemburg îi scrie lui Louvois: „Vă mărturisesc că mi-a făcut plăcere să dau foc caselor prinţului de Orania şi ale favoritului său, adică acelor două mici castele, cele mai frumoase din lume..."

In ceea ce îl priveşte pe Louvois, el nu se gândeşte decât la profiturile maxime pe care le poate obţine din regiunile olandeze ocupate, astfel încât să-şi formeze un buget de război şi sa nu apeleze la Colbert. Nu este vorba decât să spânzure, să dea foc, să jefuiască. Violurile şi hoţia sunt drepturi ale armatelor de ocupaţie.

Ludovic al XTV-lea ignoră metodele folosite pentru a-i reduce la tăcere pe olandezi. El recomandase ca populaţia să-şi plătească dările ca pe vremea stăpânirii olandeze, rară să ştie despre violenţele şi jafurile care au loc.

Ura, ale cărei fructe amare le va culege poporul francez mai târziu, a luat naştere fără cunoştinţa regelui.

Situaţia de la începutul anului 1673 este rea. Episcopul de Miinster cere ajutor. Turenne nu poate apăra frontierele. Vauban este derutat de cetăţile prietene şi duşmane care sunt amestecate. Cheltuielile sporesc şi forţele scad.

La l mai 1673, Ludovic al XTV-lea părăseşte reşedinţa de Ia Saint-Germain, împreună cu doamnele, adică cu regina şi doamnele ei de onoare precum şi cu domnişoara de La Valliere. Cât despre doamna de Mon-tespan, aceasta călătoreşte separat, căci este aproape de sorocul unei noi sarcini. La l iunie, va naşte o fată.

Armata regală înaintează „în cea mai mare ordine din lume", se opreşte în faţa oraşului Gând, apoi în faţa oraşului Bruxelles şi întreaga Europă se întreabă unde va cădea fulgerul. La 10 iunie, Vauban atacă şi cucereşte oraşul Maastricht. Trupele franceze obţin victorii şi în Germania, ceea ce face să se creadă în încheierea unei păci apropiate. Dar, dimpotrivă, coaliţia împotriva Franţei se conturează din ce în ce mai bine. Wilhelm de Orania cucereşte nişte poziţii franceze şi armata lui Ludovic evacuează Utrechtul şi vecinătăţile lacului Zuy-der. Trupele imperiale obţin şi ele, pe partea lor, alte succese. Turenne, care nu-1 avea la inimă pe Louvois, îl acuză pe acesta de eşecurile recente, dar regele le ordonă să pună punct acestor dispute. Este preocupat de situaţia internă, destul de precară, şi, în plus, ştie că nu se mai poate bizui mult pe sumele care să-i permită asemenea cheltuieli de război.

Dar, chiar şi copleşit de griji, Ludovic al XTV-lea continuă să ducă aceeaşi strălucitoare viaţă exterioară Italianul Primo Visconti, care tocmai sosise la curte, notează în *Memoriile* sale: „O constituţie robustă şi o sănătate de fler îl fac să ţină pe toată lumea cu sufletul la gură. Este un minunat spectacol să-1 vezi pe rege ieşind din castel, înconjurat de gărzi, valeţi, curteni care se agită în jurul lui, urmat de cai şi de trăsuri. Ai zice că vezi regina albinelor când iese pe câmp, în mijlocul roiului ei".

Regele Soare - mare amator de spectacole de teatru si balet, îi plăcea să se înveşmânteze în costume strălucitoare

în primăvara anului 1674, regele este alături de armatele care vor ocupa regiunea Franche-Comte. Oraşele Besancon, Dole, Pantarlier sunt cucerite pe rând.

Turenne deschide frontiera spre Germania, în timp ce de Conde comandă în Flandra. Pe de altă parte, flota olandeză debarcă în Noirmoutier. Se instigă mişcări ale protestanţilor în diverse regiuni.

în august 1674, prinţul de Conde îl înfrânge pe Wilhelm de Orania la Seneffe. Pe câmpul de luptă au pierit şapte mii de francezi şi douăsprezece mii de aliaţi. De Conde trimite în spatele frontului trei mii cinci sute de prizonieri şi o sută de stindarde ale inamicilor.

Seneffe va fi ultima bătălie a Marelui Conde, care nu mai are energia de la Rocroi. La cincizeci si patru de ani, gutos, dezamăgit, forţele fizice îl trădează, deşi mintea îi este încă ascuţită.

Turenne este învingător la Sinzheim şi întreaga Europă aspiră la pace. Ludovic al XlV-lea se gândeşte să se împace cu Wilhelm de Orania, căruia i-o oferă în căsătorie pe domnişoara de Blois, fiica sa naturală şi a domnişoarei de La Valliere. în legătură cu acest eveniment, Saint-Simon scrie: „Wilhelm de Orania era fiul unei fete a regelui Carol I al Angliei şi, la propunerea lui Ludovic al XlV-lea, a răspuns, cu trufie, ca prinţii de Orania erau obişnuiţi să se căsătorească cu fiicele legitime ale marilor regi şi nu cu bastardele lor".

Adevărul este că prinţul de Orania avea faţă de Franţa şi de regele ei o ură adâncă, ce-i va umple întreaga viaţă. El doreşte prelungirea războiului, întrucât i se pare că partea franceză da semne de oboseală.

într-adevăr, situaţia în ţară este grea: la Bordeaux oamenii se ridică împotriva impozitelor, la fel şi la Ren-nes şi la Nantes. E din ce în ce mai greu să se găsească recruţi pentru armată. Totuşi, vreo şaizeci de mii de oameni sunt adunaţi la începutul lunii mai 1675 şi Ludovic al XlV-lea asistă la capitularea oraşelor Dinant şi Limburg. Se reîntoarce apoi la Versailles, lăsându-i pe de Conde şi pe Luxemburg în fruntea oastei, bucuros că a dat din nou duşmanilor o impresie de putere.

în Alsacia, Turenne se confruntă cu Montecuculli, un şef de temut. Amândoi au pus în practică un război savant, mişcând trupele de pe malul drept pe malul stâng al Rinului, încercând să se surprindă unii pe alţii în Pădurea Neagra. Din punct de vedere tactic şi strategic, această ultimă campanie a mareşalului Turenne a fost o capodoperă. Dar, în iulie 1675, în satul Salzbach, Turenne intră în bătaia unui tun şi este ucis. întreaga Europă a fost tulburată de aceasta moarte, căci gloria lui avusese mare faimă.

Armata era şi ea stăpânită de nelinişte, după moartea mareşalului. Ludovic al XTV-lea îl trimite atunci pe de Conde în Alsacia, dar acesta a îmbătrânit şi este dezamăgit. Deşi foarte îngrijorat, regele însuşi ridică moralul armatei şi îl mobilizează pe de Conde, care reuşeşte să-i alunge pe germani. Apoi, se retrage la Chantilly. Ducele de Lorena murise şi el. Marii generali dispăruseră şi, pe scena militară, rolul cel mai important îl va juca de-acum ducele de Luxemburg.

Ludovic al XlV-lea organizează campania din anul 1676; el ia comanda armatelor din Flandra, avându-i în subordine pe *Monsieur* şi pe câţiva mareşali. Armatele lui Wilhelm de Orania le ies în întâmpinare.

în *Memoriile* sale, Saint-Simon, destul de răuvoitor, apreciază că regele a lăsat să-i scape cea mai bună ocazie pe care a avut-o vreodată pentru a-1 zdrobi definitiv pe duşman. Se pare că, într-adevăr, conjuncturile militare au fost favorabile, dar Ludovic a pregetat să atace înainte de a se consulta cu toţi mareşalii. Louvois, sfătuit de Vauban, 1-a convins pe rege să renunţe la atac. La fel ca toţi oamenii prudenţi, Louvois nu credea în bătăliile aşa-zis decisive.

Armata franceză pierde Filipsburgul şi opinia generală îi este nefavorabilă în urma acestui eşec. Regele a spus, cu amărăciune: „Nu ştiu cum am fi putut salva Filipsburgul, dar şi fără el, nu sunt mai puţin regele Franţei".

Răspunsul ducelui de Montausier a fost: „Este adevărat, Sire, că şi dacă aţi pierde oraşele Metz, Toul şi Verdun, şi provincia Franche-Comte — pe care nu le-au stăpânit, de altfel, nici predecesorii Alteţei voastre — tot regele Franţei aţi fi".

Pierderea Filipsburgului a făcut ca armatele franceze să dea înapoi şi, deşi minuţios pregătită, campania din 1676 nu a avut rezultatele aşteptate, în consecinţă, Vauban şi Louvois se străduiesc să recâştige avantajele pierdute, în campania din 1677, care începe foarte devreme, în martie. Ludovic al XTV-lea pleacă de la

Saint-Germain pe o vreme ploioasă şi rece. Drumurile sunt desfundate şi trăsurile cu bagaje şi curteni rămân în urmă. Sub privirile regelui sunt cucerite poziţiile Valen-ciennes si Cambrai. Arunci se află că Wilhelm de Ora-nia se îndreaptă, cu armatele sale, spre cele franceze. La 10 aprilie are loc o mare bătălie la Kassel.

înfrângerea olandezilor este totala şi Wilhelm de Orania a încercat, în zadar, să stăvilească panica ce-i cuprinsese pe soldaţii săi. Francezii iau trei mii de prizonieri. Pe câmpul de luptă s-au distins, în mod deosebit, *Monsieur* si un tânăr ofiţer, marchizul de Villars, un viitor mareşal pe care îl aşteptau strălucite victorii. Entuziasmul este atât de mare încât *Monsieur* este la un pas de a deveni erou naţional. Trupele şi toţi oamenii exclamă: „Trăiască regele şi *Monsieur* care a câştigat lupta!"

Monsieur nu va mai comanda niciodată, nici o armată, căci popularitatea sa ar fi putut deveni un pericol pentru rege.

Carol-Maurice Le Tellier, frate mai mic al lui Lou-vois şi arhiepiscop de Reims, este trimis în misiune la Londra, în calitate de prelat, de bibliofil şi de diplomat. La întoarcere, înmânează o scrisoare din partea unui ministru al lui Carol al II-lea către Louvois, prin care este cerută negocierea unei păci generale.

Este exact ceea ce aştepta Ludovic al XlV-lea, care îşi ştia regatul epuizat de războaiele interminabile.

La începutul anului 1678, regele dispune de o armată alcătuită din doua sute nouăzeci de mii de oameni.

în februarie, pleacă din Saint-Germain, urmat de curtea de care se desparte, pe drum. în martie, oraşul Gând capitulează, apoi vine rândul oraşului Ypres. în mai, ducele de Navailles cucereşte Puigcerda, ocupată de spanioli. Suma de sase milioane remisă regelui Carol al II-lea al Angliei îi domoleşte acestuia intenţiile anti-franceze. Miniştrii se adună la Nimegue unde, în septembrie 1678, este semnata pacea cu Spania.

în februarie 1679, se încheie pacea cu Imperiul. Prin aceste tratate, Maastrichtul este restituit Olandei, iar Charleroi, Oudenarde, Gând şi Courtrai sunt restituite Spaniei. Filipsburgul este dat împăratului, care cedează, în schimb, Friburgul şi Vieux-Brisach, Franţei îi rămân Aire, Samt-Omer, Kassel, Cambrai, Valenciennes, Ypres şi altele.

Războiul a durat şase ani lungi.

Pacea de la Nimegue face din Ludovic al XTV-lea cu adevărat arbitrul Europei.

Iubitele lui Ludovic al XFvMea - în primul rând de sus, Louise de La Vallifere, doamna de Montespan şi doamna de Maintenon

Curtea sub domnia marchizei de Montespan

Regele este pivotul în jurul căruia se învârte întreaga curte. Gesturile şi cuvintele curtenilor le copiază pe cele ale regelui. Sistemul regal este o replică a sistemului solar.

Ludovic al XTV-lea este ftitr-o mişcare neîncetata şi nu se deplasează niciodată fără femei, copii, miniştri, prieteni, servitori, muşchetari. Curtea este urmată de bagaje, cai, catâri, trăsuri, căruţe, accesorii de campanie cu tot felul de servicii şi decoruri. Astfel călătoreşte regele: *fără* să i se modifice nimic din atmosfera sa familiară, cu tot Olimpul şi toate atributele divinităţii după dânsul. Dar, în timp ce curtea rămâne undeva, în spatele armatei, regele intră în primele rânduri, trăieşte ca simplu soldat, doarme pe unde se nimereşte, mănâncă împreună cu ofiţerii şi călăreşte ore în şir.

Ludovic al XTV-lea este sportiv. De copil călărea în mod admirabil, este un vânător dibaci, conduce cu măiestrie trăsurile cu patru cai, este un bun jucător 'de oină. Străbate pe jos parcurile şi pădurile sale. înfăţişarea sa este cea a unui gentilom de ţară, musculos, bine

făcut, cu faţa arsă de soare. Pentru acest bărbat care munceşte până la opt ore pe zi alături de miniştri, care este un mâncău nemaivăzut, exerciţiul fizic, mişcarea sunt o necesitate. Fără lungile plimbări pe jos sau goana călare, sănătatea sa, ameninţată de excesele de la masă şi de peste noapte, ca şi de tratamentele impuse de medici, nu ar fi rezistat. Temperamentul regelui impune curţii un regim riguros, indiferent unde s-ar afla.

Ludovic al XlV-lea, gazdă incomparabilă, nu se mulţumeşte doar să-şi cazeze şi să-şi hrănească musafirii; îi şi distrează. La curte au loc reprezentaţii teatrale şi se încing partide de jocuri de noroc, desfăşurându-se cu o pasiune infernală. Regele azvârle mii de ludovici [1] şi doamna de Montespan, jucătoare împătimită, însufleţeşte jocul. In faza între tinereţe şi vârsta matură în care se afla Ludovic al XlV-lea, doamna de Montespan i se arăta ca fiind femeia ideală, asociata cea mai bună la toate plăcerile. Splendidă şi excesivă, este incontestabil regina serbărilor şi a tuturor distracţiilor. Are toate calităţile mondene care îi lipsesc Mariei-Tereza, fiinţă simplă, cu toată înălţimea rangului şi a originilor sale, femeie pentru care sentimentele şi senzaţiile sunt nediferenţiate. Regele este sensibil la formele şi obiceiurile lumii bune, căci mama sa 1-a crescut astfel: sensibil la tot ce ţine de politeţea rafinata. Ana de Austria vorbea frumos, ştia să conducă conversaţiile în cercul ei de doamne, ca o adevărată mare regină. Maria-Tereza, slabă de înger, se dovedise incapabilă să menţină tradiţiile de eleganţă si de farmec instituite de soacra sa. Strălucitoarea, spirituala doamnă de Montespan a jucat,

1) *ludovic* — veche monedă franceză din aur, de aproximativ 6,7 g, gravată cu efigia regelui Ludovic al XHI-lea şi a succesorilor săi.

aşadar, rolul de suverană cu o verva şi o siguranţă ameţitoare, ceea ce a facut-o pe adevărata regină să repete neobosită: „Curva asta mă va băga în mormânt!"

La începutul anului 1673, a sosit la curte Primo Visconti, conte de Saint-Mayol, un fermecător tânăr de douăzeci şi cinci de ani, puţin aventurier, puţin grafolog, om al bisericii, pasionat de literatură.

Memoriile sale constituie, pentru perioada 1673-1681, documente preţioase privind viaţa de la curte. Primo Visconti e plin de admiraţie faţa de rege. Ni-l descrie trezindu-se la ora opt dimineaţa, lucrând cu miniştrii de la zece la douăsprezece jumătate, ora la care se duce, cu regina, la liturghie. Până la ora două, regele se afla la favorite. Prânzul îl lua în public şi iarăşi împreună cu soţia. Apoi urma un al doilea consiliu de miniştri sau plimbări, o partidă de vânătoare, de călărie. Seara: conversaţie cu doamnele, teatru sau bal. Cina se servea la ora zece. La ora unsprezece, regele se ducea în apartamentele favoritelor, însă, peste noapte, revenea la dânsul, să doarmă cu soţia.

A face curte regelui este o ocupaţie care poate lua întreaga viaţa unui ambiţios. Nimic nu se obţine în afara voinţei lui şi, de altfel, este mai uşor abordabil decât miniştrii săi. Primo Visconti a notat că Louvois avea un caracter dur şi violent, şi că nici Colbert nu era mai puţin rece şi mohorât.

în ceea ce priveşte răspunsul pe care regele îl dădea tuturor solicitanţilor, acesta era plin de curtoazie şi suna invariabil: „Voi vedea".

Se spunea „favoritele" dar, aşa cum am mai arătat, domnişoara de La Valliere nu mai apărea în public decât ca să ascundă scandalul dublului adulter, în iunie 1672, regina şi doamna de Montespan au dat naştere, fiecare, câte unui fiu, la un interval de opt zile. La mai puţin de un an după aceasta, doamna de Montespan mai naşte o dată. Influenţa ei asupra regelui este în creştere. Cu ajutorul surorii ei, spirituala doamnă de Thianges, îndepărtează din jurul regelui toate femeile frumoase. Domnişoarele de onoare ale reginei sunt schimbate, fiind prea seducătoare, iar regele arătându-se deosebit de sensibil la farmecele lor. Primo Visconti a remarcat că, la curte „nu era nici o femeie mai răsărită care să nu dorească să devină amanta regelui. Multe, căsătorite sau nu, susţineau ca nu era nici o greşeală faţa de soţ, tată sau Dumnezeu, în a fi iubita regelui. Si mai rău încă era că mulţi soţi, taţi şi mame se mândreau că soţiile sau fiicele lor se iubiseră cu suveranul".

De îndată ce doamnei de Montespan i se pare că se iveşte o eventuală rivală, ea nu şovăie să răspândească despre aceea zvonurile cele mai cumplite, cum ar fi, de exemplu, că este râioasă sau leproasă. Din instinct, favorita găseşte cuvintele care să-l facă pe rege să renunţe la multe alte avansuri. Când totuşi îi mai scapă, marchiza, furioasă, se răzbună maltratând-o pe nefericita domnişoară de La Valliere. Aceasta este silită, în decembrie 1673, să fie naşa fiicei regelui şi a doamnei de Montespan,

Bastarzii regelui şi ai marchizei sunt declaraţi prin documente înregistrate la Parlament:

„Noi, Ludovic, rege al Franţei şi al Navarei, din voinţa lui Dumnezeu, din dragoste şi din alte multe motive, recunoaştem pe copiii naturali Ludovic-August,

Ludovic-Cezar şi Louise-Francoise (...) care vor purta titlurile de duce de Mâine, conte de Vexin şi domnişoară de Nantes. în virtutea puterii şi autorităţii noastre, îi numim legitimi şi consideram că sunt îndreptăţiţi să îndeplinească orice funcţie şi să se bucure de orice privilegiu ca şi când s-ar fi născut dintr-o căsătorie legitimă".

Aceşti copii, aşa-zişi „legitimi", nu au o mama, cel putin oficial. Ei îşi vor face totuşi drum în lume.

Regina accepta acest gest, fericită de a-1 avea pe soţ în patul ei, noapte de noapte. Ori de câte ori regele îşi îndeplinea datoria conjugală, Maria-Tereza se destăinuia confidentelor sale. în afară de timpul pe care îl acordă devoţiunilor ei spaniole, regina se distrează cu bufonii şi cu o droaie de căţeluşi, fiecare cu trăsurile şi valeţii lor, care îi plimbă conştiincioşi. Seara, în cercul ei de ducese şi prinţese, joacă partide de cărţi la care pierde mereu, căci mintea n-o ajută să recunoască toate cărţile de joc.

Regina apare pretutindeni somptuos împodobita, grăsuţă, inexpresivă, vorbind puţin şi într-un jargon greu de înţeles, dar cu o ţinută care o scapă de ridicol. După naştere, ea este prima prinţesă din lume; după căsătorie, este prima regină din lume. Regele îi acordă multă a-tenţie, iar curtea se ia după el. A fi nepoliticos faţă de regină însemna o adevărata nebunie. Nici doamna de Montespan nu s-a comportat decât cu mare prudenţă şi încerca să-i aducă mici servicii pentru a o face să uite ce rol juca ea însăşi.

Totul se orânduieste în jurul lui Ludovic al XlV-lea astfel încât viaţa să-i fie frumoasă, scandalul din jurul amorurilor sale se estompează şi toată lumea îşi zice că lucrurile sunt normale câtă vreme regele este mulţumit.

Ducesa de La Valliere nu mai putea îndura pierderea iubirii regelui şi, de câteva ori, dorinţa ei de a se retrage la o mănăstire a fost respinsă. Cu o încăpăţânare tăcută a perseverat în această hotărâre. Bossuet , duhovnicul ei, o îndemna şi o susţinea în acest sens. Să părăsească lumea din jur, curtea, până şi pe copiii ei, i se părea un lucru cu putinţă, dar gândul că urma, tot-dată, să nu-1 mai vadă niciodată pe rege o chinuia încă. Nu-şi putea scoate din inimă prima şi singura ei dragoste.

In aprilie 1674, îi va cere regelui permisiunea de a se retrage la Carmelite . însă doamna de Montespan, obişnuita cu scutul pe care îl reprezenta prezenţa Lou-isei alături de ea, s-a opus şi i-a trimis-o pe guvernanta copiilor ei, doamna Scarron, s-o convingă să renunţe.

Doamna Scarron era, la acea vreme, prietenă foarte bună cu doamna de Montespan, ce avea încredere deplină în ea şi nu-i ascundea nimic. Viitoarea doamnă de Maintenon a încercat să şi îndeplinească misiunea, ex-plicându-i domnişoarei de La Valliere că ordinul Car-melitelor era prea dur şi nu va putea rezista supliciilor.

Fosta favorită era însă decisă. Ceruse să fie pictată de Mignard" ' împreună cu cei doi copii. Fiica, Ana-Ma-ria de Blois, în vârstă de opt ani (viitoare prinţesă de

1) *Jacques Benigne Bossuet* (1627-1704) — prelat, predi cator şi scriitor francez.
2) *Carmelite* — călugăriţe din ordinul Carmelului, ordin contemplativ, foarte sever, înfiinţat în Siria în secolul XII.
3) *Pierre Mignard* (1612-1695) — pictor francez, portretist al curţii după Le Brun, cu începere din anul 1690.

Conţi), trecea la curte drept o mică minune: era deja foarte frumoasă, vorbea politicos, răspundea la întrebări cu isteţime, dansa, se purta impecabil. Era o păpuşă pe care mama ei o adora şi de care regele era foarte mândru. Băiatul, Ludovic, viitor conte de Vermandois, avea şapte ani şi fusese făcut mare-amiral al Franţei. Afecţiunea caldă pe care le-o arăta regele copiilor săi şi ai domnişoarei de La Valliere o exaspera pe doamna de Montespan. Ambiţionată, a cerut pentru fiul ei, în vârstă de patru ani, titluri mai importante decât cele ale contelui de Vermandois.

întrucât se pronunţase divorţul dintre marchiza si marchizul de Montespan (din vina celui din urmă, evident), domnişoarei de La Valliere i s-a îngăduit să plece de la curte. Despărţirea dintre ea şi rege a fost emoţionantă, Ludovic al XlV-lea abia reţinându-şi plânsul când a sărutat mâna slăbită a celei ce îl iubise cu atâta pasiune.

Ducesa a implorat iertarea reginei, pe care aceasta, femeie bună în sufletul ei, i-a acordat-o.

Astfel a dispărut de pe scenă, într-o atmosferă de aparentă înduioşare, graţioasa favorită de la începutul domniei, cea care nu i-a cerut regelui nimic altceva decât dragoste. Ea va deveni sora „Louise a Mizericordiei", la mănăstirea Marilor Carmelite, unde va duce, până la moarte, o viaţa pioasă, în rugăciune, sacrificii şi austeritate.

Ludovic al XW-lea nu va mai vorbi decât rareori despre ea şi atunci o va aminti cu o deosebită stimă.

Serbările din iulie şi august 1674 de la Versailles au depăşit prin strălucire tot ce se văzuse până atunci. Tot atunci a avut loc prima reprezentaţie a piesei *Ifige-nia* de Racine, obţinând elogiile întregii curţi. Teatrul fusese ridicat pe aleea ce ducea la sere şi decorul, ma-jestuos, era plin de fântâni, verdeaţă şi flori, candelabre.

Regele a vărsat câteva lacrimi la auzul versurilor:

„Dumnezeule blând, nu mi-ai cerut decât viaţa Să murim, să ne supunem".„

Nici o tragedie de Racine nu este mai în atmosfera Versailles-ului decât *Ifigenia.* Personajele se exprimă aşa cum vorbeau, în viaţa de zi cu zi, regele, de Conde, mareşalul de Bellefonds, Pasiunile cele mai aprinse ca şi mândriile şi ambiţiile cele mai înalte sunt dominate de raţiune. Eroii lui Racine sunt foarte aproape, sufleteşte şi moral, de spectatorii care lăcrimează.

Doamna de Montespan este, uneori, la fel de imperioasă ca şi Clitemnestra. Regele îndură ocările şi reproşurile ei.

Moralul populaţiei din întreaga ţară este departe de a fi ridicat; politica regelui e criticată şi Franţa doreşte pacea. Tocmai de aceea regele vrea ca la curte să se arate tot mai multă strălucire şi fast. Consideră important să creeze în ochii Europei o impresie de seninătate.

Aceeaşi curte care a plâns la *Ifigenia* a râs în hohote la *Bolnavul închipuit* al lui Moliere. Bietul Moliere! — murise cu un an în urmă fără a ajunge să joace în faţa regelui comedia scrisă pentru el.

în mijlocul serbărilor, balurilor şi pieselor de teatru, regele nu-şi pierde capul şi meditează asupra propriilor sale slăbiciuni. „Trebuie să te aperi de tine însuţi, să ai grijă de pornirile tale şi să fii atent la firea ta" — a scris el în reflexiile asupra meseriei de rege.

El ştie ca bunătatea este o slăbiciune care îi este interzisă. Mazarin îşi educase elevul, punându-1 din tinereţe în faţa realităţilor aspre, a tuturor josniciilor omeneşti, îi mai sunt interzise şi încrederea şi lenea. El este singur ca un zeu, dar având şi toate slăbiciunile muritorilor. Senzualitatea îl face aproape dependent, din punct de vedere fizic, de amantele sale. întrucât înghite cantităţi uriaşe de mâncare, se resimte, sănătatea îi slăbeşte şi are adeseori ameţeli.

La grijile pe care Ludovic al XTV-lea le avea pentru starea regatului şi desfăşurarea războiului, se adaugă temerile pentru propria sănătate. Se apropie de vârsta la care a murit tatăl sau. Fiul său nu are nici cincisprezece ani. Ce va deveni Franţa lipsită de un suveran? Oamenii nu mai plătesc impozitele, strigând că sunt jupuiţi. Spiritul Frondei este un foc continuu care mocneşte sub cenuşă. Neînţelegerea şi ingratitudinea se fac văzute la curte, chiar printre cei pe care regele i-a hrănit şi i-a distrat.

Anul 1675 este atât de prost încât regele este cuprins de remuşcări. Poate este şi obosit de ardoarea şi de furiile amantei sale, de care s-ar îndepărta. Problema este de igienă fizică şi morală. Bossuet, preceptor al Delfinului, are mai uşor acces la Majestatea sa şi, în

ajunul Postului Mare, îl sfătuieşte pe rege să o alunge pe doamna de Montespan,

La curte nu s-a mai vorbit decât despre despărţirea celor doi. Nici regele, nici doamna de Montespan nu au chef să-1 înfrunte pe Dumnezeu. Credinţa lor este profundă şi teama de diavol este foarte serioasă. După o criză de furie, marchiza a cedat sfaturilor lui Bossuet şi s-a retras la Paris. Regele promite sa nu se gândească la ea decât în calitate de prieten.

Regele este cu adevărat nefericit. Doamna de Montespan tună şi fulgeră şi îşi omoară timpul vizitând biserici şi mănăstiri, postind şi încercând să plângă din cauza păcatelor ei.

în luna mai, doamna de Sevigne a notat: „Regele şi-a îndeplinit datoriile religioase de sărbătoarea Rusaliilor, La fel a făcut şi doamna de Montespan. Viaţa pe care o duc amândoi acum este exemplară".

Marchiza a înfrumuseţat reşedinţa de la Clagny, îl vede adesea pe *Monsieur,* cu care a fost întotdeauna în bune relaţii. Multe doamne vin la Clagny s-o viziteze pe marchiză, nu atât din bunătate cât din curiozitatea de a vedea pantera închisă în cuşca. Până şi regina o vizitează şi trece, binevoitoare, şi pe la domnul de Vexin (bastardul regelui şi al doamnei de Montespan) care era puţin bolnav.

Contrar tuturor pronosticurilor, despărţirea se prelungeşte. Regele pare la fel de trist şi mohorât. De altfel, este preocupat de moartea lui Turenne, de invadarea Alsaciei. Are ameţeli, i se ia sânge şi i se administrează, fără milă, purgative.

în iulie 1676, cei doi amanţi se reîntâlnesc la Saint-Germain unde au loc ceremonii religioase faţa de care

regele se arată foarte pios. „La încheierea serbărilor religioase — scria în *Amintirile* sale doamna de Caylus — întrebarea era dacă doamna de Montespan se va reîntoarce sau nu la curte." Prin rangul ei, locul doamnei de Montespan era şi trebuia sa fie la curte. S-a hotărât (şi Bossuet a consimţit) ca marchiza să revină la curte şi, înainte, să aibă o întrevedere cu Ludovic al XlV-lea în prezenţa unor doamne respectabile. Aşa s-a şi întâmplat, doar că regele s-a retras într-un colţ al încăperii cu favorita, au plâns amândoi şi apoi s-au dus în altă camera. După aceasta, au mai apărut ducesa de Orleans şi mai târziu domnul de Toulouse.

Francoise-Marie de Bourbon se va naşte la 4 mai 1677 şi va fi declarată fiică legitimă în 1681. Ea se va căsători în 1692 cu ducele de Chartres (fiul lui *Monsieur* şi viitor duce de Orlăans). Ludovic-Alexandru de Bourbon, conte de Toulouse, se va naşte la 30 aprilie 1678 şi va fi ultimul copil al regelui cu doamna de Montespan. El este declarat copil legitim în 1683.

Aceste două naşteri vor fi dovada noului val de dragoste dintre rege şi amanta sa. Regina şi Bossuet au fost surprinşi de acest reviriment. Doamna de Montespan şi-a reluat imediat alura de suverană. Doamna de Sevigne o descrie ca fiind ceva mai slabă, dar la fel de frumoasă, îmbrăcată deosebit de elegant, plină de perle si diamante.

Oricât de îndrăgostit ar fi fost, Ludovic al XW-lea n-a fost niciodată prea fidel amantelor. El a înşelat-o pe doamna de Montespan ori de câte ori a avut prilejul. Astfel, fără să stea pe gânduri, i-a făcut un copil şi Claudiei de Vin des CEillets, camerista marchizei,

înflăcarea pe care regele a simţit-o pentru frumoasa domnişoară de Ludres, domnişoară de onoare a soţiei lui *Monsieur,* a fost destul de aprinsă ca s-o înfurie pe doamna de Montespan. Maria-Elisabeta de Ludres fusese amanta fratelui doamnei de Montespan. în această calitate, pătrunsese în intimitatea marchizei. La începutul anului 1676 s-a răspândit zvonul legăturii frumoasei Ludres cu suveranul. Noua favorită avea şi farmec şi inteligenţă, dar era cam peltică şi făcea prea mare zarvă în privinţa amorurilor ei cu monarhul. Ludovic al XTV-lea nu tolera astfel de ostentaţii şi amanta, îndepărtată de la curte, s-a retras la o mănăstire.

Anii 1676, 1677 şi 1678 au fost triumfali. Războiul se termină printr-o serie de victorii. Regele este mai jupiterian ca oricând; doamna de Montespan, „Junona poruncitoare şi triumfătoare", pare să fie singura şi adevărata regină. Ea îşi vădeşte puterea şi şansa, nu menajează pe nimeni, nici măcar pe rege, împarte gloria cu suveranul, dar nu îşi dă seama că i-a pierdut deja inima. Declinul ei se apropie cu paşi repezi. Aproape fără tranziţie va trece din culmea măririi în neant şi, în final, va fi nevoită să părăsească Olimpul, pentru a-i lăsa locul fostei guvernante a bastarzilor ei. Văduva Scarron, devenită doamnă de Maintenon, joacă deja un rol important la curte şi a câştigat încrederea regelui.

Marii miniştri si dinastiile lor

Miniştrii sunt caii care trag carul Regelui-Soare şi trebuie bine struniţi. Dar Ludovic al XlV-lea este un îmblânzitor înnăscut şi un bun vizitiu, ca Apolo. El îi ţine la o distanţa respectuoasă pe toţi slujitorii săi. înlăturarea spectaculoasă a lui Fouquet fusese o lecţie pentru toţi, care nu s-a mai uitat de-a lungul întregii sale domnii. Ameninţarea de a cădea în dizgraţie i-a speriat până si pe cei mai puternici. Regele a arătat, atât bărbaţilor cât şi femeilor care îl nemulţumeau, o indiferenţă glacială, care îi încremenea.

Miniştrii care trăiau în apropierea regelui erau urmăriţi de teama de a-i displăcea. Servindu-l cu credinţă, tară a minti, ei puteau fi la adăpostul riscurilor meseriei. Si, mai mult decât orice, trebuia să fie discreţi cu privire la secretele de Stat pe care le deţineau. Flecăreala, cuvintele azvârlite cu uşurinţă i-au inspirat mereu regelui o imensă oroare. De la începutul şi până la sfârşitul domniei sale, treburile de Stat s-au desfăşurat în cel mai impenetrabil mister.

Nimic nu răzbate dincolo de încăperile în care au loc consiliile. Foarte curând, oameni ca Louvois sau

Colbert, care erau principalii colaboratori ai suveranului şi trăiau în umbra sa, au inspirat tuturor o teamă de proporţii. Această teroare exercitată de miniştri este o prelungire a fricii pe care le-o inspira Ludovic al XTV-lea. Prin miniştri, autoritatea regală se exercită până departe şi în cele mai diferite medii.

Guvernul trebuie să funcţioneze energic şi auster, căci nesupunerea se afla ascunsă pretutindeni. Fiecare slujitor al Majestăţii sale se înclină, teoretic, în faţa puterii, dar nu scapă din vedere propriile interese şi privilegii. Nimeni nu vrea să se ştie prea apăsat de autoritatea regală. Dreptul la insurecţie este cuibărit în toate inimile. Ordinele suveranului, privite cu tot respectul, sunt comentate la toate nivelurile societăţii.

Pentru a stăpâni un teritoriu la fel de întins ca acela al Franţei de azi, Ludovic al XlV-lea nu a avut decât o jumătate de duzină de miniştri, o sută de intendenţi şi mijloace de comunicare elementare. Autoritatea sa depinde mai puţin de forţa ei materială, cât de ideea pe care fiecare şi-o face despre ea. Unul din elementele esenţiale ale prestigiului regal s-a născut din liniştea în care funcţionează aparatul guvernamental. Când este vorba despre Stat, miniştrii Le Tellier, Hugues de Lion-ne, Colbert, Louvois sunt muţi.

Le Tellier, cel care a făcut cariera cea mai strălucită şi mai îndelungată, avea un chip plăcut, zâmbitor şi întreaga înfăţişare a unui om cumsecade. Adevărul este că sub acest chip ascundea o ambiţie feroce. A stat mereu la pândă, ca o vulpe gata să sfâşie o pradă, să sugrume o victimă. Nu s-a arătat niciodată arogant ca fiul

său. Mazarin şi Ana de Austria i-au apreciat judecata şi probitatea, în mijlocul Frondei, el a fost printre puţinii care au înţeles în ce fel Mazarin va ieşi învingător.

în Olimpul pe care îl reprezenta curtea, Le Tellier avea rolul lui Mercur, mereu gata să îndeplinească misiunile delicate, cu cea mai mare precizie, Nimic nu-l miră. El a văzut totul, a înţeles totul şi a fost devotat, trup şi suflet, casei regale. „Acest bărbat prudent — scrie abatele de Choisy — nu s-a lăudat niciodată cu o genealogie strălucita şi nici urmaşii săi nu şi-au inventat o ascendenţă falsă, înţelepciunea şi modestia lor în această privinţă fiind cu totul deosebita.*' Dar acelaşi abate insista asupra felului în care Le Tellier răspundea celor care îl ofensau, mereu în taină, din teama de a nu îşi face rnai mulţi duşmani.

Hugues de Lionne trecea drept unul din cei mai subtili oameni, într-o vreme în care bunii diplomaţi nu lipseau. Mazarin îl cunoscuse pe vremea când se mai afla încă la Roma şi a citit imediat în el (după cum a văzut şi în Le Tellier) un colaborator de nădejde.

Negociator al tratatelor din Westfalia şi Pirinei, de Lionne cunoaşte bine întreaga Europă.

Abatele de Choisy 1-a descris ca pe un om dezinteresat, mare amator de jocuri de noroc, leneş când nu avea nimic de făcut şi neobosit când avea de lucru, nerefuzându-şi nici o plăcere.

Pasiunile sau mai bine-zis desfrâul şi bolile care au urmat i-au scurtat cariera promiţătoare.

Daca Le Tellier şi de Lionne i-au servit şi pe Richelieu şi pe Mazarin — Colbert a fost un nou-venit în lumea politică. El a adus noi concepţii economice şi o pasiune pentru ordine în treburile publice. Vederile sale au fost mai largi decât cele ale celorlalţi miniştri şi visurile lui de organizare au o larga proiecţie în viitor. Singurul lucru important pentru Colbert a fost munca. Lucra de dimineaţa până seara — aceasta a fost viciul şi voluptatea sa. Ura lenea şi moliciunea.

Colbert are pasiunea clasificărilor, a rapoartelor, a studiilor amănunţite. Face parte din acea categorie de oameni de geniu care îşi otrăvesc propria viaţa şi pe aceea a colaboratorilor prin consecvenţa în a merge la capătul fiecărui plan şi prin silinţa de a obliga realitatea sa devină conformă cu visurile. Ludovic al XlV-lea, care are puţina imaginaţie, o foloseşte pe a lui Colbert ca pe un rezervor de idei reformatoare.

Regele îşi ascultă miniştrii, dar îi şi frânează acolo unde consideră că merg prea departe. Ei simt mereu cine este stăpânul deşi, metoda lui a fost, adeseori, a-ceea a constrângerii. El îi ascultă, dar îi place mai mult să vorbească el însuşi — şi e neîntrecut.

într-un conflict avut cu Colbert (ars de invidia faţa de Louvois), regele a dat dovada de o mare diplomaţie, sugerându-i că se poate dispensa oricând, de oricine. Conflictul stins, Colbert va continua să-şi servească regele până la moarte. De fapt, învrăjbirile între miniştri i-au folosit ca să-i ţină mai bine sub control. Tendinţele divergente ale lui Colbert şi Louvois i-ar fi făcut să se macine unul pe altul, dacă n-ar fi fost regele care sa orchestreze disputele acestor doi mari slujbaşi ai Franţei,

Colbert este un om de idei cu un sistem riguros de gândire şi o minte luminata. El urăşte războiul care dă peste cap ordinea îndeletnicirilor şi a socotelilor. Cu mult timp înainte, concepţia lui Colbert s-a asemănat cu aceea a lui Napoleon în privinţa necesităţii de a-i face fericiţi pe oameni, chiar dacă ei se opun. Cu aplicarea tuturor programelor lui Colbert, admise de rege, s-au realizat progrese imense, s-a stabilit ordinea şi s-au limpezit multe lucruri.

Faţă de Colbert, rivalul sau Louvois nu are nici pe departe tot atâta geniu. Despre Louvois putem spune că s-a născut ministru: la cincisprezece ani, în timp ce-şi făcea studiile, primise deja brevetul de consilier de stat. Crescut pentru a-l servi şi pentru a-i fi pe plac regelui, el nu va avea niciodată alt ţel. Devotamentul lui absolut exclude orice concurenţă. EI este gelos, orgolios şi încăpăţânat. Uneori este lipsit de tact chiar faţă de rege — care îl pune imediat la punct. Ludovic al XW-lea ştie că enormele calităţi, cât şi defectele lui Louvois, servesc sporirii gloriei Franţei. Louvois, care îl copiază întru totul pe rege, are uneori o grosolănie care, şi ea, serveşte coroanei.

Asemenea lui Colbert, Louvois are gustul ordinii şi al lucrului bine făcut. Lenea, moliciunea, fantezia îl scot din minţi. Binevoitor faţă de slujitorii corecţi şi punctuali, este dur faţă de cei neglijenţi. Louvois iubea războiul, căci acesta îi oferea un bun prilej ca să-şi pună în valoare calităţile de organizator. După pacea de la Aix-la-Chapelle, aştepta cu nerăbdare să se reia operaţiunile militare.

Din 1668, când Louvois are douăzeci şi şapte de ani, el devine şi inspectorul general al Poştelor şi, de la această dată, pentru el nu va mai exista vreun secret inviolabil în ţară. Va deschide rară ruşine toate scrisorile ce-i vor trece prin mână şi va afla multe lucruri importante. Nu l-a oprit nici un scrupul.

Colbert apăra banii statului, opunându-se la sporirea cheltuielilor de război şi Louvois caută să-şi procure bani pe alte căi, pentru a nu apela la rivalul său. El va impune impozite de război necruţătoare provinciilor învinse.

Rivalitatea dintre Colbert şi Louvois a fost bine cunoscută de contemporani, după cum se poate observa din numeroase scrieri ale vremii.

Fiecare ministru îşi are colaboratorii favoriţi. Louvois l-a avut pe Martinet pentru reorganizarea infanteriei, pe Saint-Pouenge ca şef de cabinet, pe marchizul de Chimlay ca şef al statului major — toţi oameni muncitori şi devotaţi şefului, între Louvois şi Vauban, constructorul fortificaţiilor, a existat chiar o mare prietenie care a adus servicii însemnate atât Franţei cât şi regelui.

Oamenii lui Colbert au acelaşi spirit de echipă, dar, în timp ce Louvois îşi iubeşte colaboratorii, Colbert nu are încredere în nimeni, se zăvorăşte printre secretele şi dosarele lui, nu împărtăşeşte nimănui planurile sale.

Ceea ce este important pentru Colbert, este familia. Decanul familiei a fost consilierul Pussort, fratele mamei lui Colbert, un fel de arbitru al familiei pe care a ţinut-o strâns unită. Pussort nu s-a căsătorit niciodată, era foarte bogat şi zgârcit, de o mare probitate, foarte muncitor şi mereu în fruntea treburilor mai importante

din stat. A trăit optzeci şi doi de ani şi a fost, într-trucâtva, emblema familiei.

Doamna Colbert, născută Mărie Charron, fiică a lui Charron, senior de Menard, se căsătorise în 1648 cu Jean-Baptiste Colbert, aducându-i o zestre substanţială şi prezenţa ei plină de inteligenţă. Regina a apreciat-o mult pe doamna Colbert, care a fost prima soţie de ministru admisă să se urce în trăsura regelui.

Doamnei Colbert i se încredinţaseră spre creştere şi copiii, mai ales cei pe care regele îi avusese cu domnişoara de La Vaîliere, viitoarea prinţesă de Conţi.

Fiul mai mare al lui Colbert, Jean-Baptiste Colbert, marchiz de Seignelay, s-a născut în 1651. El va deveni ministru al Marinei, la moartea tatălui său. Cel de-al doilea fiu, Jacques-Nicolas, arhiepiscop de Rouen, va fi membru al Academiei franceze încă de la douăzeci şi patru de ani. Cel de al treilea fiu, Antoine-Martin, a fost general. Al patrulea fiu, Jules-Armand Colbert, marchiz de Ormoy şi de Blanville, născut în 1663, destinat să-i urmeze tatălui său, a fost îndepărtat de Louvois şi a făcut o carieră militară. Va muri în 1704, după ce a fost rănit în bătălia de la Hochstadt.

în ceea ce le priveşte pe cele trei fiice ale lui Colbert, ele vor deveni ducese şi vor fi foarte preţuite de rege şi de doamna de Maintenon.

Pe lângă această ramura a familiei Colbert, se dezvoltă două ramuri mezine, pornite de la fraţii mai mici ai ministrului Colbert. Aceştia au fost Edouard-Francois Colbert, conte de Maulevrier — care a avut trei fii şi două fiice — şi Charles Colbert, marchiz de Croissy şi de Torcy, care s-a distins în diplomaţie. Fiul mai mare, Jean-Baptiste Colbert, marchiz de Torcy şi de Sabie îi

va succeda la Ministerul Afacerilor Externe. Alt fiu, Louis-Frangois-Henri, va face o carieră strălucită în armată, apoi va fi ambasador pe lângă regele Carol al Xll-lea al Suediei.

Astfel s-a prezentat dinastia puternică a familiei Colbert, care intrase din 1621 în administraţie şi finanţe, prin tatăl viitorului ministru. Cei din familia Colbert au pretins că ar fi succesorii baronilor scoţieni Cuthbert de Castle-Hill care aveau pe blazonul lor o năpârcă *(co-luber) ,* Ameţit de ideea de a avea în ascendenţa lui chiar regi ai Scoţiei, Colbert a insistat pe lângă rege ca acesta să solicite monarhului Angliei o confirmare. Răspunsul a fost în defavoarea lui Colbert, iar regele şi-a luat toate precauţiile ca, pe viitor, ministrul sau să nu mai aibă pretenţii nobiliare la care nu era îndreptăţit să aspire.

Dinastia Le Tellier se dezvoltă paralel cu dinastia Colbert, cu deosebirea că cea dintâi îşi proclamă originile umile. Totuşi nu pregetă să adune cât mai multe titluri de nobleţe şi să încheie alianţe cu ilustrele familii ale regatului. Burghezul Louvois, căsătorit cu o Sauve, se va intitula pe mausoleul ce şi 1-a ridicat:

„înaltul şi puternicul senior Franc, ois Le Tellier, marchiz de Louvois, de Courtevaux şi de Croisy, conte de Tonnerre şi consilier al regelui, cancelar, ministru şi secretar de stat la departamentul de război, inspector general al Poştelor, inspector general al clădirilor şi grădinilor Majestăţii sale etc. etc."

Fiul mai mare al lui Louvois se numeşte Michel-Francois Le Tellier, marchiz de Courtevaux şi la optsprezece ani este secretar de stat la Ministerul războiului. Dar

fiindcă nu se arată îndeajuns de destoinic, la cererea lui Louvois, funcţia trece Ia cel de-al treilea fiu al lui, Ludovic-Franţois-Marie Le Tellier, marchiz de Barbe-zieux, care îi va şi succeda tatălui său la secretariatul de stat pentru război. Cel de-al treilea fiu, Ludovic-Nicolas Le Tellier, marchiz de Souvre, va fi responsabil cu garderoba regelui.

Fiicele lui Louvois au fost ducese, ca şi fiicele lui Colbert. Si aceste fete au pătruns mult în intimitatea regelui şi a doamnei de Maintenon.

Familia Le Tellier este completată şi de incomparabilul Charles-Maurice, arhiepiscop de Reims, fratele lui Louvois. Acest prelat este mai brutal, mai ambiţios şi mai grosolan decât întreaga familie la un loc. Născut în 1642, era cu un an mai tânăr decât Louvois. A fost dedicat carierei ecleziastice de mic copil şi a urcat repede treptele până la arhiepiscopat. A fost monden, bibliofil, amator de jocuri de noroc şi de femei (lucru pe care nu îl ascundea). Avea ochi sfredelitori, cu o privire atentă şi neruşinată, un zâmbet ironic şi senzual, de bărbat care ştie să profite de tot ceea ce oferă viaţa. Biblioteca şi şampania din pivniţele sale erau la fel de celebre ca scandalurile, zgârcenia şi lăcomia arhiepiscopului.

Aceşti miniştri, fiii şi fiicele lor, fraţii, ginerii — cu toţii la fel de avizi — deţin o putere care îi ameţeşte şi trăiesc în cel mai mare lux.

Palatul familiei Colbert din Paris e plin de obiecte de preţ, ca şi celelalte reşedinţe de la Sceaux şi Haute-rive. Pe lângă Mazarin şi Fouquet, Colbert a deprins

gustul pentru operele de artă. El nu aprobă cheltuielile făcute de rege la Versailles dar, pe domeniile lui, risipeşte sume imense, colecţionează sculpturi de Puget şi de Girardon. Claude Perrault îi supraveghează lucrările şi Le Notre îi desenează grădinile. Le Brun îi decorează apartamentele, în anul 1673, Colbert îi primeşte în vizită la palatul său de la Sceaux pe *Monsieur* şi pe *Madame,* în 1674 îi primeşte pe rege şi pe regină, în 1677, pe rege si întreaga curte. Fiul mai mare al lui Colbert, marchizul de Seignelay, a oferit (după moartea tatălui) serbări splendide şi un dineu familiei regale (în 1690). La moartea sa va lăsa o colecţie de artă de valoare inestimabilă.

în ceea ce îl priveşte pe Louvois, el a investit milioane în castelul de la Meudon, „acest loc încântător" pe care Ludovic al XlV-lea îl va cumpăra spre a-1 oferi Delfinului,

Louvois nu a fost un cunoscător în privinţa artelor şi a impus artiştilor care au lucrat pentru el o disciplină severă. Din acest punct de vedere, Colbert a fost mai rafinat şi a văzut în operele de artă şi altceva decât o bună investiţie. El a protejat chiar literele şi artele.

Evenimentele din viaţa acestor familii au mereu un răsunet deosebit şi întreaga curte participă la ele. Când Louvois şi-a măritat fata cu ducele de La Rocheguyon, ceremonia a fost nespus de fastuoasă. Doamna de Sevi-gne îi scrie fiicei sale: „Am fost la nunta domnişoarei de Louvois; ce să-ţi spun? Strălucire, întreaga Franţă, haine somptuoase, brodate cu aur, pietre preţioase, buchete uriaşe de flori, trăsuri care se încurcau unele pe altele, strigăte pe străzi, făclii aprinse, apoi complimentele, politeţurile şi întâlnirile..."

Plini de onoruri şi favoruri, miniştrii nu se vor simţi niciodată îndeajuns de bogaţi şi îl vor judeca pe rege cu nerecunoştinţa.

Ludovic al XlV-lea îi observă cu privirile lui înghеţate şi nu-i pasă de ingratitudinea lor. El nu are nimic împotrivă ca miniştrii să se îmbogăţească, dar în serviciul lui şi cu măsură. Colbert, ca şi Louvois, fiecare cu mijloacele sale, încearcă să capteze favorurile stăpânului, pentru a deveni prim-ministru. însă numirea unui prim-ministru de tip Richelieu sau Mazarin a fost lucrul de care s-a ferit regele cât a putut. Rivalitatea Louvois-Colbert i-a convenit de minune din acest punct de vedere. Regele a fost adeseori plictisit de certurile dintre miniştri, dar n-a făcut niciodată ceva care să-i împace complet. O înţelegere prea bună între membrii consiliului său risca să-1 pună în minoritate.

Regele a precizat în *Memoriile* sale: „Am vrut să împart îndeplinirea ordinelor mele mai multor persoane, astfel ca întreaga autoritate să rămână în mâinile mele. De aceea am ales oameni de profesii diferite, cu talente diferite, după diversitatea problemelor ce survin în administraţia unui Stat".

Ludovic al XlV-lea s-a servit de miniştrii săi pentru a pune o stavilă în plus între el şi supuşi. Contrar celor afirmate de mulţi dintre contemporanii care nu vedeau decât aparenţele, în mâinile regelui miniştrii nu au fost decât nişte instrumente şi nu 1-au dominat niciodată.

Familia regală în 1670, în travestiuri mitologice

Culisele şi mecanismele puterii

Domnia lui Ludovic al XlV-Iea, rege teatral, este o reprezentaţie permanentă. Regele are talentul punerii în scena, gândeşte şi acţionează ca un actor, ca un dramaturg, ca un decorator. Meseria lui de rege îî face să fie mereu în lumina tuturor reflectoarelor, în centrul acţiunii. Lumea vine din toate colţurile Europei spre a-l vedea şi a-l auzi. Sunt observate mimica, limbajul, vestimentaţia, în final, toti cei care au reuşit să se apropie de el sunt de acord că este incomparabil ca frumuseţe, eleganţă, voce, ţinută. Ansamblul este perfect. Cuvintele sale farmecă, el cânta orice melodie, se îmbracă mai bine decât oricine. Nimic nu atrage atenţia la hainele sale, dar, de îndată ce apare, nimeni nu le mai baga de seamă pe-ale altcuiva. Regele este mereu în largul lui atât în hainele obişnuite, de curte, cât şi în cele de ceremonie, la care apare îmbrăcat în postavuri strălucind de aur şi pline de pietre preţioase.

Garderoba regală este plină şi de costume de teatru pentru baletele lui Ludovic al XlV-lea, în care el se prezintă în diverse travestiuri, punându-şi în valoare mişcările lui graţioase, de dansator desăvârşit.

Există costume şi ţinute special pregătite pentru diferite ore ale zilei şi diversele situaţii în care se află regele. Ludovic al XFV-lea întruchipează cel mai mare actor al tuturor timpurilor, evoluând pe cea mai mare scena a lumii. El joacă atât de bine şi atât de corect încât, vreme de peste şaizeci de ani, publicul n-a contenit să-l aplaude.

Regele a intrat în scenă în ziua în care a împlinit treisprezece ani şi nu a coborât de pe ea decât pentru a trece de pe patul de moarte în sicriu. Din anul 1651, până în anul 1715, nu a fost singur decât cele câteva ore ale nopţii în care perdelele patului i-au apărat somnul de ochii indiscreţi. Restul timpului, şi-a jucat rolul în faţa celorlalţi cel puţin şaisprezece ore din douăzeci şi patru.

Ca un mare artist, a vrut să-şi ridice singur teatrul. A făcut-o din orgoliu? Nu, ci dintr-o necesitate profesională. Versailles a fost gândit ca un decor, sub conducerea atentă, directă şi tiranică a aceluiaşi rege-regizor, care a dispus efectele de lumini, jocul oglinzilor, aşezarea mobilelor, a picturilor şi statuilor astfel încât să-şi pună şi mai mult în valoare rolul şi interpretarea. Scenariul a fost mereu neschimbat: „A fost odată cel mai mare rege din lume..." — dar pe această temă, câte variaţiuni, mereu noi, mereu senzaţionale!

Ca toţi oamenii de teatru, Ludovic al XTV-lea este mai mult decât muncitor: când cortina cade, activitatea nu se opreşte, în culise, în sălile de repetiţie, în ateliere se pregătesc cu grijă succesele viitoare.

Monarhia franceză a fost tradiţională şi reformatoare totodată, mereu în mişcare, în căutare de forme noi, de progres, dar şi preocupată de a-si păstra tradiţia şi rutina. Prerogativele, privilegiile, drepturile slujitorilor şi ale suveranului creşteau, se înmulţeau, se întrepătrun-deau cum se împletesc lăstarii vechi şi noi ai pădurilor. Instituţiile venerabile îşi întindeau umbra asupra altora tinere. N-au lipsit să apară, de-a lungul timpului, discuţii privind drepturile si îndatoririle monarhului, pe de-o parte, si ale cetăţenilor, pe cealaltă. Regele nu poate schimba nimic în regatul sau fără a se lovi de reguli vechi. Totodată, el este pus în situaţia de a rezista unor funcţionari mereu gata să se revolte, să nu se supună.

Regele conduce prin consiliile sale şi Ludovic al XlV-lea va fi acela care va da contururile definitive ale acestor consilii ce vor emite regulamente şi legi.

Orice consiliu pe care regele îl ţine cu miniştrii săi este *consiliu de stat,* dar *consiliile private* sau ale *părţilor* sunt acelea în ce urmaşul lui Ludovic cel Sfânt[1]-[1] continuă tradiţia de a împărţi dreptatea sub stejarul regal. Regele întruneşte în persoana lui întreaga putere, ale cărei laturi executive, legislative şi judiciare au fost separate prin constituţiile ulterioare, în lumea parlamentară, tendinţa de a se micşora competenţele consiliilor private e reprimată de rege cu asprime.

1) *Ludovic cel Sfânt,* regele Ludovic al IX-lea (1214-1270) — mare reformator în toate domeniile, mai ales al justiţiei. Reputaţia sa de integritate şi înţelepciune a fost cunoscuta în toată Europa. Judecăţile sale ţinute sub un stejar de la Vincennes au rămas celebre.

Persoanele care asistă la consilii sunt cele ce poartă numele de consilieri şi, pe lângă aceasta, îndeplinesc funcţii diverse: miniştri şi secretari de stat, inspectori generali ai finanţelor şi duci ai regatului. Numărul consilierilor a variat în timp, după fluctuaţiile politice. Sub Ludovic al XTV-lea, din 1673, la sugestia lui Colbert, numărul consilierilor *„de robă"* ' este fixat la douăzeci şi patru, la care se adaugă trei consilieri ai Bisericii şi trei consilieri *„de spadă".* Tot Colbert a cerut ca, la şedinţe, consilierii să fie toţi îmbrăcaţi în robe din mătase neagră, cu guler alb, pătrat, şi mâneci largi,

Consiliul privat al *părţilor* este un tribunal suprem, în acelaşi timp judiciar, administrativ şi financiar. Teoretic, regele prezidează mereu acest consiliu şi Ludovic al XTV-lea s-a arătat foarte asiduu, în primii ani ai domniei. Cu timpul, a considerat că avea altceva mai bun de făcut decât să asiste la judecarea unor pricini între particulari. Fotoliul său capitonat cu catifea roşie, brodată cu fir din aur şi din argint, a rămas gol, la capătul mesei acoperite cu catifea violet, brodată cu florile de crin ale Franţei.

Consiliul de stat este consiliul de miniştri, unde se tratează afacerile de stat, ale păcii şi ale războiului — este consiliul intim şi politic pe care Ludovic al XTV-lea 1-a înfiinţat după moartea lui Mazarin. între 1661 si 1715, la acest consiliu au participat, în total, şaptesprezece miniştri, dintre care nouă au murit în timp ce erau în funcţie, doi au căzut în dizgraţie, doi s-au retras din

1) consilierii *„de robă*[11] — recrutaţi din înalta magistratură.

propria lor voinţă şi patru mai erau încă în funcţiune la moartea regelui. Timp de cincizeci şi patru de ani, ei au fost colaboratorii direcţi şi intimi ai suveranului, instrumentele domniei sale. Delfinul n-a asistat la consiliu decât cu începere de la vârsta de treizeci de ani. Ducele de Burgundia, nepotul regelui, va asista cu începere de la douăzeci de ani şi se va arăta foarte interesat. *Mon-sieur,* duce de Orleans, fratele regelui, n-a avut niciodată acces la consilii. N-au participat nici prinţii de sânge, bastarzii sau vreun înalt prelat ori cardinal. Urmărit de spectrul Frondei, al revoltelor sau uzurpărilor, regele nu vrea decât colaboratori siguri, care să nu-i creeze probleme.

Titlul de ministru este acordat de rege, printr-un ordin semnat de el însuşi. Miniştrii se îmbracă la fel ca şi ceilalţi curteni, dar în haine de culoare mai închisă, iar la ceremonii poartă o mantie de catifea violet.

Consiliul de stat se întruneşte săptămânal, duminica, miercurea şi joia, iar lunea, de două ori pe lună. Dictate de evenimente, pot avea loc şi *consilii extraordinare.*

Ludovic al XlV-lea prezidează calm, fără a renunţa la majestatea sau la politeţea sa. Vorbeşte puţin, ascultă cu atenţie, nu lasă discuţiile să se îndepărteze de subiect, nu permite să se revină asupra unei hotărâri luate. Săli de consiliu sunt amenajate în toate reşedinţele regale (Versailles, Saint-Germain, Fontainebleau, Marly). Daca problemele nu se epuizează dimineaţa — consiliul se întruneşte şi după-amiaza.

Paralel, dar subordonat *Consiliului de stat,* funcţionează alt consiliu, în care se rezolvă afacerile de administraţie internă, din toate domeniile. Acest consiliu se întruneşte în camera regelui, în prezenţa Delfinului, a lui *Monsieur,* fratele regelui, a cancelarului pentru finanţe şi a celor patru senatori de stat. Regele prezidează mereu şi încearcă să fie cât mai imparţial. De cele mai multe ori, chiar reuşeşte.

Colbert a organizat *consiliul regal al finanţelor,* imediat după arestarea lui Fouquet. Acesta stabileşte valoarea taxelor şi a impozitelor, şi controlează contabilitatea vistieriei regale.

„în acest consiliu — scrie Ludovic al XlV-lea în *Memoriile* sale — am lucrat neîncetat,., spre a limpezi socotelile atât de încurcate."

Consiliul finanţelor se întruneşte la cancelar, cu participarea din 1682 şi a Delfinului, iar din 1702 şi a ducelui de Burgundia. Sufletul şi inspiratorul acestui consiliu a fost Colbert.

Ceea ce oferă tuturor consiliilor un ritm uniform este regularitatea cu care Ludovic al XTV-lea le prezidează.

în această colaborare strânsă dintre rege şi miniştri, se creează obişnuinţe şi chiar rutine. Regele vrea să vadă totul şi nimic nu se decide fără ştirea lui. Este evident ca oameni cu o inteligenţa ascuţită şi caractere ferme, cum au fost Colbert, Louvois, Le Tellier, de Lionne şi alţii, caută să substituie voinţei regelui, propria lor

voinţă şi politică. Legenda că Ludovic al XTV-lea n-a guvernat cu o strălucire incomparabilă decât în imaginaţia sa, în timp ce miniştrii manevrau sforile puterii — legendă născută încă din timpul domniei sale — s-a dovedit a nu avea temei. Memoriile şi mărturiile unor contemporani, actele oficiale, corespondenţa miniştrilor — toate atestă că Ludovic al XlV-lea a guvernat fără şovăială şi că şi-a ţinut miniştrii într-o stare de continuă subordonare. Şi, aşa după cum am mai spus, în scopul de a nu se lăsa dominat de către eminenţii săi slujitori, Ludovic al XlV-lea i-a lăsat sa se confrunte între ei.

S-a mai spus că atât Colbert cât şi Louvois, oricât de mult s-ar fi detestat, în convorbirile lor directe cu suveranul, ar fi dominat cu personalitatea lor puternică personalitatea *mediocră* a regelui. Acest cuvânt, *mediocru,* pe care Saint-Simon fl pune chiar la începutul faimosului portret pe care îl face regelui — a fost foarte aproape de a-1 caracteriza, definitiv, în istorie pe Ludovic al XlV-lea. Totuşi, până şi Saint-Simon a recunoscut abilitatea, intuiţia genială, bunul simţ incomparabil, stăpânirea de sine, autoritatea mascată de eleganţă ale acestui rege. Cu aceste calităţi, suveranul nu are nevoie de nimeni pentru a-şi domina miniştrii. Din punct de vedere moral şi material, monarhul este mai puternic şi raporturile dintre el şi membrii consiliului său au fost mereu cele de la stăpân la slujitor.

N-ar fi oare greşit să se creadă că marii oameni politici ai secolului XVn i-au fost ostili lui Ludovic al XlV-lea? Nu ar fi mai firesc să se creadă că toţi aceşti mari bărbaţi de stat au fost animaţi de o credinţă sinceră faţa de regele care se identifica cu Franţa şi reprezenta chezăşia păstrării celor mai vechi tradiţii naţionale?

Ludovic al XlV-lea a fost un zid de care s-au lovit, adeseori, toţi cei din preajma sa. Este ceva aproape inuman şi înspăimântător în regele care nu si-a ieşit din fire decât de trei sau de patru ori în timpul îndelungatei sale vieţi. Mâniile sale celebre, din care două s-au abătut asupra lui Louvois, le-au făcut contemporanilor impresia unei furtuni năprasnice de vară, izbucnite după zile înăbuşitoare. Treptat, pe măsură ce sistemul de guvernare al regelui se perfecţionează şi se pietrifică, aerul din jurul său începe să devină de nerespirat.

Colbert şi Louvois, oameni cu firi atât de diferite, vor muri copleşiţi, nu atât de munca şi de eforturile depuse cât de apăsarea autorităţii regale.

Ludovic al XTV-lea nu aplică niciodată procedee brutale. Puterea lui de convingere este fascinantă, prezenţa lui este permanentă. Nici morţile celor dragi, nici bolile, războaiele, plăcerile, iubirile — nu 1-au făcut să-şi întrerupă atenţia acordată treburilor statului sau să-şi amâne consiliile.

La 24 august 1715, cu şapte zile înainte de a muri, Ludovic al XlV-lea „a luat masa în public, a ţinut *consiliul de finanţe* şi a lucrat cu domnul cancelar ca şi când ar fi fost perfect sănătos" — spune Dangeau în *Memoriile* sale.

Regele s-a oprit din lucru doar pentru a muri.

«J <Pw C3
ca»

ea
OJ •4-) t -
03 CU

S

\9S^V^

Domnişoara de Fontanges si » » »
căsătoria Delfinului

a începutul anului 1679, după încheierea păcii de la Nimegue, Ludovic al XlV-lea a trecut de patruzeci de ani; intră în vârsta deplinei maturităţi şi se pregăteşte să facă un fel de inventar al vieţii sale personale şi al politicii duse până atunci. Războiul care tocmai s-a terminat şi în care a fost învingător n-a fost uşor. în regat, mizeria este mare, mai ales în regiunile prin care au trecut armatele. Finanţele sunt secătuite şi rapoartele pe care le prezintă Colbert sunt departe de a fi liniştitoare. Superioritatea Franţei constă, în primul rând, în epuizarea

Olandei, care nu se gândeşte decât la rănile ei. Spaniei îi este cu neputinţă să reia lupta, în ceea ce priveşte Germania, fărâmiţarea ei, cu pricepere întreţinuta de politica franceză, nu-i mai îngăduia să continue un război. Intervine un timp de linişte care va dura până în 1688, anul Ligii de la Augsburg, răgaz pe care Ludovic al XlV-lea 1-a folosit spre a-şi mări şi a-şi întări domeniul, pentru a-şi asigura hegemonia în Europa.

Pe plan intern, ceea ce caracterizează această perioadă este că influenţa lui Colbert scade, în timp ce activitatea lui Louvois sporeşte în toate domeniile. Acesta din urmă ştie să se facă indispensabil regelui, deşi suveranul arată tot mai puţină simpatie faţa de el. Louvois, însă, este la curent cu toate afacerile mici şi mari, secrete sau publice, îmbătrânind (are cincizeci şi opt de ani), s-a îngrăşat. Cu ochii lui rotunzi, fruntea bombată, obrajii plini, bărbia grasă şi buzele răsfrânte — are înfăţişarea unui buldog, îi sperie pe toţi, fiindcă se crede că ar fi mai puternic decât este în realitate. Louvois trimite spioni în Olanda, în Spania, la curţile din Germania. Iscoadele sale îi aduc veşti din toate colţurile regatului. Nimic nu mişcă în Europa fără ca el să ştie.

Ludovic al XlV-lea trece, de asemenea, printr-o perioadă de schimbare. Flacăra lui pentru doamna de Montespan se mai înalţă o data cu putere înainte de a se stinge. Frumoasa marchiză, care s-a îngrăşat mult după ultimele două sarcini, devine mai orgolioasă, mai poruncitoare, mai certăreaţă decât de obicei. Ea îl oboseşte pe rege, care acum se delectează, din punct de vedere intelectual, în preajma văduvei Scarron, devenită, din 1675, marchiză de Maintenon. Ludovic al XTV-lea domneşte de treizeci şi cinci de ani si mai are încă treizeci şi şapte înainte. Semizeul pe care 1-a iubit

Louise de La Valliere şi pe care 1-au cântat poeţii a câştigat în majestate, dar a pierdut din farmec. „Regele nu mai este frumos — scrie Primo Visconti — dar are trăsături regulate, faţa însemnată de vărsat; ochii îi sunt... cum vreţi: mici, dispreţuitori, tandri, voluptuoşi. în fine, are prestanţă şi un aer cu adevărat regesc". Anii şi grijile au făcut ca două cute să se adâncească de o parte si de alta a gurii, dând înfăţişării sale dispreţuitoare o umbră de dezamăgire. Dinţii săi stricaţi îl supără adeseori. Are pulsul neregulat şi frecvente pusee de febră şi de frisoane. Continuă, totuşi, să mănânce ca un căpcăun. Din excesul de mâncare s-ar putea să aibă chiar şi-acele ameţeli pe care doctorii nu şi le explică.

Pe lângă acestea, Majestatea sa onora cu favorurile sale mai multe doamne în acelaşi timp. S-a spus că frumoasa doamnă de Soubise a fost una din amantele sale de atunci. Doamna de Montespan făcea haz de infidelităţile regelui, dar nu se ştie dacă doamna de Soubise i-a fost, într-adevăr, indiferentă, în timpul acestei scurte escapade a regelui, doamna de Montespan a făcut un gest care ar fi trebuit să demonstreze că se bucura de privilegii incontestabile, într-o seară, în timp ce toată curtea era întrunită, ea şi-a sprijinit capul de umărul regelui, care stătea în picioare, alături de ea.

în pofida familiarităţii, este foarte clar tuturor că domnia frumoasei marchize se apropie de sfârşit; dar nu doamna de Soubise a înlocuit-o.

„Domnişoara de Fontanges — scria ministrul Span-heim — a sosit la curte în anul 1679, cu intenţia bine înrădăcinată în gând de a deveni amanta regelui. Tinereţea ei, frumuseţea cu mult peste ceea ce se vedea de la o vreme la Versailles, o ţinută în stare să farmece o curte atât de galantă (cu toata mediocritatea inteligenţei

şi a obiceiurilor de provincială) şi-au făcut efectul scontat. Ducele de La Rochefoucauld, unul din curtenii cei mai în graţiile regelui, a fost mijlocitorul acestei pasiuni.

Mărie-Angelique, care va deveni ducesă de Fon-tanges, născuta în 1661, era fiica lui Jean Rigal de Sco-raille, conte de Roussiles, senior de... etc. etc. Din octombrie 1678, ea ţinea de casa ducesei de Orleans *(Madame),* în calitate de domnişoară de onoare. *Madame* spunea despre ea: „Frumoasă ca un înger, bună, dar proastă de-a binelea". Abatele de Choisy a confirmat cele de mai sus. Regele a fost puternic impresionat de frumuseţea ei şi i-a acceptat prostia mai uşor decât acceptase inteligenţa doamnei de Montespan, care începuse să-l agaseze.

Foarte curând, domnişoara de Fontanges are un apartament vecin cu biroul regelui şi La Fontaine îi va dedica o epistolă, care începe cam aşa:

Fiinţă încântătoare, adevărat dar al cerurilor...

Doamna de Montespan nu prea ştie dacă trebuie să râdă sau să plângă de această nouă infidelitate a regelui, întrucât domnişoara de Fontanges, arogantă şi cheltuitoare, se arată în public cu prea mare ostentaţie, doamna de Montespan îşi iese din fire şi-i face o scenă regelui, care îi închide gura cu următoarea replică: „V-am mai spus, doamnă, nu vreau să fiu deranjat".

în mijlocul furtunii, doamna de Maintenon intervine şi-i dă, cu blândeţe, sfaturi de virtute şi de pietate regelui, menite a-l îndepărta de doamna de Montespan. Persoanele pioase consideră că legătura regelui cu o tânără având mai puţin de jumătatea vârstei sale este mai puţin scandaloasă decât dublul adulter de până atunci, afişat în ochii întregii curti de peste doisprezece ani.

r

Ana de Austria

între cele două favorite apare un fel de înţelegere. Doamna de Montespan îi face cadouri rivalei sale. în aprilie 1680, când domnişoara de Fontanges este numită ducesă, doamna de Montespan are faţa de rege nişte accese de furie demne de Medeea ' şi ameninţă că-şi va sfâşia copiii înaintea lui, în aceste momente vijelioase, Ludovic nu găsea consolare şi alinare decât la doamna Scarron, care făcea progrese neîncetate în preţuirea regelui. Pe măsură ce doamna de Montespan se îndepărta de inima lui, datorita ieşirilor ei nestăpânite, cealaltă se infiltra, datorită blândeţii ei.

Domnişoara de Fontanges pierde un copil la naştere şi rămâne cu sănătatea zdruncinată. Se reîntoarce la curte şi regele pare să-i acorde o mare atenţie.

Doamna de Montespan încearcă sa-1 reţină pe rege, abatându-i interesul spre propria ei nepoată, încântătoarea doamnă de Nevers, fiică a doamnei de Thiange. Fie că manevrele au fost prea grosolane şi 1-au revoltat, fie ca frumuseţea nepoatei nu 1-a impresionat, cert este că regele nu a căzut în capcană.

Domnişoara de Fontanges este tot mai slăbită şi se retrage, copleşită de tristeţe, la mănăstirea de la Chelles. Regele o uitase cu desăvârşire, când ea a murit, la 5 iulie 1681, având abia douăzeci de ani.

între timp, Ludovic al XlV-lea 1-a însurat pe fiul său, Marele Delfin, Ludovic de Franţa, născut la l noiembrie 1661. Acesta este un frumos prinţ de douăzeci

1) *Medeea* (mit.) — magiciană care fuge cu argonautul lason. După ce acesta o părăseşte, ea se răzbună sugrumându-şi copiii.

de ani, senin la chip şi blând la fire, cu plete lungi, admirabile. Regele îi zicea, în glumă, *Monseigneur* şi, în curând, aşa i-a rămas numele.

Monseigneur fusese un copil drăguţ, vesel, blând, politicos, suplu şi deloc încăpăţânat. Poate s-ar fi arătat mai dur şi arogant faţă de anturajul său, dacă educaţia nu i-ar fi îndulcit caracterul.

Legenda spune că instruirea regelui fusese neglijată. Poate tocmai acesta a fost motivul pentru care eucaţia Delfinului a fost supravegheată cu severitate. Profesorii săi îl îndoapă până la îngreţoşare cu tot felul de cunoştinţe livreşti. De obicei bun şi sincer, avea unele crize de ferocitate, din când în când, care erau caracteristice Bourbonilor. Toate ieşirile lui sunt reprimate cu severitate, astfel încât el se refugiază în pasivitate şi neîncredere, încă din copilărie, simte lipsa unei mame adevărate. Maria-Tereza nu era în stare să exercite funcţii materne dincolo de actul naşterii. Ana de Austria 1-a luat în primire pe micul prinţ şi s-a ocupat îndeaproape de formarea sa morală şi intelectuală.

Ludovic al XlV-lea are douăzeci şi trei de ani la naşterea fiului său şi apare ca un tată înfricoşător, olimpian, colosal. De la bun început, Delfinul trăieşte în adoraţia tatălui şi nu are alt scop decât să-1 asculte şi să-i fie pe plac. Ludovic al XTV-lea nu 1-a brutalizat vreodată, nu a strigat la el, ci i-a vorbit cu o afectare majetuoasă care 1-a paralizat. Delfinul nu a atins vârsta maturităţii niciodată în faţa tatălui său.

Moştenitorul celui mai mare rege al lumii este dator, întâi faţă de Dumnezeu, regat, univers, apoi şi faţă de sine însuşi, să fie un prinţ desăvârşit. *Monseigneur* ar fi vrut sa atingă acest ideal, dar din nefericire seamănă

mai putin cu tatăl său şi mai mult cu mama. Nişte educatori mai blânzi, mai omenoşi, ar fi reuşit, poate, să dea la iveală o scânteie genială. Ducele de Montausier a crezut că trebuie să-1 crească pe Delfin pedepsindu-1 la cea mai mică greşeală. Nefericitul a fost bătut la sânge, uneori. Ludovic al XTV-lea nu s-a amestecat, căci îi stima mult pe domnul de Montausier si pe Bossuet, pe atunci episcop de Condom.

Jacques-Benigne Bossuet a fost un mare predicator, un părinte al Bisericii, o înaltă conştiinţă, fără a fi, însă, un profesor bun. învăţăturile sale veneau de prea de sus si apăsau cu prea mare greutate asupra unui cap necopt: şi-a zdrobit elevul cu erudiţia şi cu splendoarea stilului său. Delfinul nu avea încă zece ani când, în 1670, Bossuet îl preia şi nu îi mai dă drumul până în 1677, când consideră că i-a spus tot ceea ce trebuie să cunoască un viitor rege.

Micul prinţ, pe care deja tatăl îl strivea cu însuşirile sale supraomeneşti, este pus de un mare orator sa înveţe istoria universală. Ce era să facă? El va avea pentru ştiinţe, în special pentru istorie, o repulsie pe care nu şi-a învins-o niciodată. Orice carte va fi pentru el nu o u-nealtă de lucru, ci un instrument de tortură. La zece ani ştia mai mult de o mie de cuvinte în limba latină, dar, la douăzeci, le uitase pe toate. Regele i-a poruncit unui sculptor să modeleze douăzeci de escadroane şi zece batalioane de soldăţei, pe care îi manevra, cu nişte mecanisme ingenioase, un specialist. Băieţaşul, visând la jocuri mai simple, se plictisea cu arta militară.

La aceeaşi vârstă, Ludovic al XlV-lea fusese plimbat prin ţara si instruit de Mazarin. Astfel, regele ştia totul fără să fi învăţat nimic din cărţi, în timp ce fiul său ieşise ignorant din prea multe cărţi savante.

în 1677, la capătul misiunii sale, Bossuet se arăta foarte sceptic în ceea ce privea viitorul tânărului prinţ, îl cheamă în ajutor pe Dumnezeu spre a desăvârşi o operă pe care el n-a ştiut s-o încheie cu bine. Dar Dumnezeu a avut grijă de *Monseigneur* şi a făcut din acest prinţ un fiu exemplar, un soţ mulţumitor şi-un tată bun. Iar, în final, tot Dumnezeu 1-a scutit de uriaşa încercare de a-i succeda tatălui său.

Dacă e să se creadă legendele, prinţul fusese insuficient pregătit pentru căsătorie. Nici domnul de Montau-sier, nici domnul de Uzes, nici regele însuşi, n-au reuşit să-1 lămurească, în lungile discuţii purtate cu el. Până la urmă, doamna de Rochefort, care la cei treizeci şi cinci de ani ai ei era încă foarte atrăgătoare, 1-a iniţiat şi nimeni nu s-a supărat.

*

La începutul anului 1680, *Monseigneur* este în prag de-a se căsători cu Mărie-Anne-Christine-Victoire, fiica electorului Bavariei. La un moment dat, Ludovic al XTV-lea s-a gândit să-şi însoare copilul cu fiica ducelui de Orleans, viitoarea regină a Spaniei — dar s-a răzgândit în favoarea căsătoriei bavareze. Contractul a fost semnat la Munchen, la 30 decembrie 1679.

Ludovic arătă familiei sale portretul prinţesei de Bavaria. „Nu este frumoasă — a spus el — dar nu displace. Are multe alte calităţi." *Monseigneur* aprobă, evident, şi toată lumea face la fel.

Regele îi dă o sută de mii de franci doamnei de Rochefort, desemnată prima doamnă de onoare, pentru a-i pregăti veşmintele Delfinei. Doamna de Maintenon este desemnată drept a doua doamnă de onoare.

La sfârşitul lunii ianuarie 1680, personalităţile principale ale casei Delfinei îi ies în întâmpinare. Bossuet face şi el parte din suită, în primele zile ale lunii martie, regele, regina şi Delfinul pleacă de la Saint-Germain şi pornesc spre Châlons. De acolo, Ludovic al XlV-lea şi fiul său merg îa Vitry-le-Francois unde o întâlnesc pe prinţesă. Aceasta a crezut de cuviinţă că trebuie să cada în genunchi în faţa regelui, care a oprit-o şi a îmbrăţişat-o. Ea 1-a asigurat pe Majesîatea sa ca va avea faţă de dânsul, întreaga ei viaţă, cel mai profund respect şi cea mai mare dragoste din lume. Regele i-a răspuns foarte afectuos şi a mai îmbrăţişat-o o data. Apoi, arătându-i-1 pe Delfin, a spus: „Iată, doamnă, pe fiul meu pe care vi-1 încredinţez". Delfina a răspuns că se va strădui să fie demnă de viitorul soţ. Majestatea sa i 1-a prezentat pe *Monsieur* şi apoi pe toti ofiţerii coroanei, în aceeaşi zi, toată lumea s-a înapoiat la Châlons. Ludovic al XlV-lea, care soseşte înaintea Delfinei, îi spune reginei; „La prima vedere, impresia nu este deosebită*'.

Tânăra prinţesă nu este o frumuseţe: fruntea e prea înaltă, nasul nu este perfect. Dar toată lumea se grăbeşte sa spună că are braţe şi mâini frumoase, o talie subţire, dinţi sănătoşi, părul mătăsos, o bunătate şi o graţie încântătoare.

Căsătoria a avut loc la Châlons. A doua zi după ceremonie, tinerei mirese i s-a adus, din partea regelui, o mulţime considerabilă de bijuterii şi de pietre preţioase. Regina, mereu geloasă, a găsit acest dar mult prea generos. „Mie mi-a dăruit mai puţin — a zis ea — deşi eram de viţă mai nobilă. Dar de mine nimănui nu i-a păsat atât cât le pasă de ea!"

Peste câteva zile, doamna de Sevigne a notat că Majestatea sa îi acordă Delfinei tot atâta timp cât îi acorda doamnei de Montespan. Delfma nu are altă grijă decât să-i placă regelui şi se arată serioasă, îndatoritoare, ,,o minune de vioiciune, de înţelepciune şi de bună educaţie". Doar regina nu este prea încântată de nora ei.

în cinstea prinţesei sunt date mai multe serbări. Se ţine o slujbă la Notre-Dame, are loc un dineu la Val-de-Grâce, este vizitată doamna de La Valliere, se dă o recepţie la Saint-Cloud de către *Monsieur,* se organizează treceri în revistă ale gărzilor. La toate aceste ceremonii *Monseigneur* apare ca o figură accesorie a propriei sale căsătorii, întreaga atenţie se concentrează asupra lui Ludovic al XW-lea.

înainte de a-i da o soţie fiului său legitim, regele o căsătorise pe cea mai mare din bastardele sale, pe fiica Louisei de La Valliere, Marie-Anne de Bourbon, zisă domnişoara de Blois, născută în 1666. Soţul ales a fost prinţul de Conţi şi această alianţă, între sângele de viţă regală şi cel al bastarzilor, a fost prima dintr-o serie întreagă. Ludovic-Armand de Conţi, fiul cel mare al fostului generalisim al Franţei, are la acea vreme optsprezece ani şi avea să moară de vărsat de vânt, cinci ani mai târziu. Noua prinţesă de Conţi va juca un rol important în viaţa regelui, a cărui preferată a fost multă vreme, poate din cauza asemănării ei izbitoare cu duioasa şi frumoasa Louise de La Valliere. încă de la vârsta de opt ani, domnişoara de Blois dansa la curte, frumoasă ca un înger în rochia ei de catifea neagră, cusută

cu diamante, în toiul unui bal, ea a întrebat-o pe ducesa de Richelieu: „Doamna, ati putea sa-mi spuneţi dacă regele este mulţumit de mine?" Doamna Colbert a cres-cut-o, spre încântarea regelui, ca pe o adevărată podoabă a curţii.

Când în 1679 începe să se vorbească despre o căsătorie între aceasta mică minune şi prinţul de Conţi, regele şi curtea se amuza să-si imagineze şi un roman de dragoste între aceşti doi copii. Doar doamna de Mon-tespan se încruntă în faţa idilei, cu atât mai mult cu cât toata lumea se grăbeşte s-o felicite pe ducesa de La Valliere, aflată la mănăstire. Doamna de Sevigne a notat, maliţioasă: „Prinţul şi mulţi alţii s-au grăbit s-o viziteze pe această sfântă fiică şi mamă, căreia îi stă atât de bine cu valul negru şi care îmbină perfect dragostea materna cu aceea de logodnică a lui lisus. Regele îşi mărită fata ca şi când ea ar fi a reginei, îi dă cinci sute de mii de scuzi din aur, aşa cum se face doar pentru capetele încoronate".

Astfel, în acest început de an 1680, Ludovic al XlV-lea capătă şi o nora, şi un ginere. El inaugurează cea de a doua parte a vieţii sale, care va fi patriarhală, succedând epocii galante.

Tot acum se anunţă supremaţia unei noi favorite; doamna de Maintenon.

Henri de Turenne - pictură de Charles Le Brun (studiu)

Doamna de Maintenon

Dacă n-ar fî fost crescut de Mazarin, Ludovic al XTV-lea nu s-ar fi apropiat, poate, de doamna de Maintenon. De la Mazarin, regele învăţase să ia de oriunde ceea ce i se oferă şi să nu se împiedice de teama consecinţelor pe care astfel de fapte le-ar avea. Realist şi empiric, cardinalul, inoculând elevului său propria lui disciplină şi cunoaştere a vieţii, îl înarmase din cap până în picioare pentru orice surpriză. Astfel, cel mai majestuos dintre suveranii legitimi s-a trezit dotat cu o experienţă pe care o au doar aventurierii lipsiţi de scrupule, aceea făurită de ei înşişi.

Regele, crescut în mijlocul intrigilor şi al adversităţilor, a ştiut să vadă în Frangoise d'Aubigne comorile de răbdare, de prudenţă şi de supleţe pe care aceasta le poseda şi după ce fusese încercată de multe umilinţe şi nenorociri. Dintr-o femeie oarecare din suita amantei sale, dintr-o aventurieră, până la urmă — el face tovarăşa sa de viaţă, o „asociază" la majestatea şi puterea sa, mizând pe ea nu numai gloria, ci şi ceea ce s-ar putea numi fericirea conjugală. Această alegere extravagantă, a unei văduve Scarron pentru a-i urma în

patul regal unei nepoate a lui Carol Quintul, apare ca o sfidare în faţa căreia contemporanii au rămas muţi de uluire. Tinerii prinţi de sânge ricanează, bătrânii curteni clatină din cap, înalţii slujbaşi, ca Louvois, nu pot crede. Această căsătorie este absurdă, scandaloasă, de neîndurat! Trebuie să-ţi ridici braţele la ceruri sau să ridici din umeri, să râzi sau să plângi?

După cascada de adultere simple sau duble, iată o iubire căreia o legitimitate secretă nu-i va răpi caracterul umil.

Aşa gândesc sau clevetesc mulţi din supuşii Ma-jestăţii sale. Saint-Simon şi *Madame* ne-au păstrat foarte vii ecourile zeflemelilor, ale indignărilor. Cumnata regelui şi nemuritorul memorialist au scris despre doamna de Maintenon, această zgripţuroaică, această viperă, paginile lor cele mai fioroase şi au învinuit-o pentru toate nenorocirile Franţei şi pentru toate greşelile lui Ludovic al XTV-lea. Abia răstimpul a două secole trecute de atunci a mai împrăştiat ceţurile scandalului din jurul acestei femei precum şi adierile de ură. Rămâne încă greu de definit, căci demnitatea ei are ceva echivoc şi drumurile care au purtat-o până la înălţimea tronului au fost ocolite şi încâlcite.

Ea nu i-a ascuns regelui nimic din trecutul ei, fiindcă a fost cu mult prea inteligentă şi prea orgolioasă pentru a-şi clădi influenţa pe o şarlatanie. De altfel, umilinţele ei trecute reprezintă pentru rege podoaba ei cea mai de preţ. în lumea uşuratică de la curte, în mijlocul prinţilor şi prinţeselor superficiale, îndestulate, ea este *femeia-care-a-cunoscut-toate-privaţiunile,* femeia care a îndurat adevărata sărăcie, care a suferit de foame şi de frig, care n-a avut bani pentru o locuinţă, nici pentru

haine şi hrană. Ce izvor de informaţii asupra realităţii pentru rege! Suferinţele şi umilinţele pe care el le-a cunoscut pe vremea Frondei au avut întotdeauna un caracter de excepţie, seniorial. Dar Franţoise d'Aubigne s-a autodescris ca zbătându-se în mizeria cea mai vulgară, despre care, tară ea, regele n-ar fi avut niciodată vreo idee. Cu cât interes o va fi ascultat regele pe acea prietenă atât de apropiată şi totuşi atât de îndepărtată, plină de experienţe şi de secrete pe care ştia atât de bine să le spună sau să le tăinuiască privind cu ochii ei foarte negri.

Se născuse la 28 noiembrie 1635, cu trei ani înainte de Ludovic al XlV-lea, în temniţa din Niort, unde Constant d'Aubigne, tatăl ei, era închis pentru datorii. Cu opt ani mai devreme, Constant d'Aubigne, fiul marelui Agrippa d'Aubigne \ tovarăşul lui Henric al IV~lea, se căsătorise cu Jeanne de Cardilhac. Această căsătorie între un hughenot de patruzeci şi doi de ani şi o catolică de şaptesprezece ani a avut loc la Bordeaux, la închisoarea unde logodnicul intrase tot pentru datorii. Umbra acestor închisori apasă asupra originilor doamnei de Maintenon care, întreaga viaţa, nu va face altceva decât să închidă în sine nostalgiile de libertate.

Altă umbră, mai opacă, a apărut deasupra leagănului şi tinereţii ei, aceea a războaielor religioase. Agrippa d'Aubigne, bunicul ei, hughenot înfocat, nu-i iertase regelui Henric al IV-lea trecerea la catolicism decât după ce acesta fusese asasinat. D'AubignejUn specialist în ură şi jaf, incendii şi omoruri, toate considerate ca obligaţii

1) *Agrippa d'Aubigne* (1552-1630) — scriitor francez, hughenot, prieten de arme cu regele Henric al IV-lea. Prozele sale sunt unele din primele manifestări ale barocului francez.

agreabile, necesar a fi îndeplinite, în detrimentul adversarilor, îl dispreţuia pe fiul său, Constant, şi îl îăsa să mucegăiască în închisori, fiindcă fl considera monden şi tolerant. Agrippa d'Aubigne a murit în 1630, la Geneva, duşmănindu-i pe Ludovic al Xm-lea şi pe Richelieu.

Frangoise d'Aubigne, născută dintr-un hughenot şi o catolică, va trece de mai multe ori de la o religie la alta. A fost botezată în datina catolică, în biserica din Niort, şi apoi încredinţată unei mătuşi, doamna de Vil-lette, hughenotă militantă, care o aduce pe nepoata ei în sânul religiei reformate. La vârsta de şapte ani, se reîntoarce la părinţii ei, care trăiesc din expediente şi din pomeni. Mama ei o duce la biserică. Constant d'Aubigne reuşeşte să fie numit guvernator în Insula Marie-Galante şi se instalează în Antile cu întreaga familie. Franşoise va dobândi acolo un farmec exotic, căruia îi va datora porecla de mai târziu: „Frumoasa Indiancă". Atunci când tatăl ei moare şi mama sa nu mai este în stare să o întreţină, Frangoise se reîntoarce la mătuşa sa, doamna de Villette, şi la protestantism. Naşa ei, însă, doamna de Neuillant, care era răspunzătoare pentru ea din ziua botezului, primeşte din partea Anei de Austria ordinul de a o lua pe fată şi a o readuce în sânul bisericii catolice. Tânăra ajunge în grija doamnei de Neuillant şi paşte gâştele şi curcanii de pe moşia acesteia. Trimisă Ia mănăstirea Ursulinelor \ ea rămâne hughenotă în străfundul inimii, până ce o călugăriţă blândă, o soră *insinuantă* , o converteşte la catolicism, de data aceasta pentru totdeauna.

1) *Ursuline* — călugăriţele ordinului Sfintei Ursula, înfiinţat în anul 1535, de Sfânta Angela Merici.
2) *insinuant* — cel care se ocupă cu recrutarea adepţilor unui ordin.

Domnişoara d'Aubignd, prezentată reginei-mamă, nu pare să fie sortită mănăstirii. Devenise chiar frumoasă, cu o ţinută de regină, trăsături regulate, un ten mat, ochi negri şi adânci, păr castaniu, mătăsos. Aventuri de toate felurile par s-o pândească pe această fata nobilă, exclusă de lume, pradă primului venit. Ea se fereşte să cedeze, apărată de o răceală care pare să fi fost esenţa firii sale. A fost în primul rând o intelectuală, cu toate consecinţele pe care aceasta le presupune.

Doamna de Neuillant, naşa lui Francoise, îl cunoaşte pe poetul Scarron, un estropiat, versificator când al lui de Conde, când al lui Mazarin sau vreunui alt erou al Galiei, care plătea mai bine. în vârstă de patruzeci şi doi de ani, infirmul era scos din scaunul în care stătea ţintuit ziua, ca un manechin, pentru a fi aşezat în pat, seara.

Francoise are şaisprezece ani când, între două crize de plâns, acceptă această căsătorie fantezistă şi un soţ îngrozitor, „între el şi mănăstire, 1-am ales pe el", avea să spună mai târziu.

Timp de opt ani, în calitate de şotie, ea ţine salonul acelui schilod care trăieşte din pomeni şi în fata căruia invitaţii n-au nici un motiv să se stăpânească. In ce fel a scăpat Francoise de familiarităţile brutale şi de contactele indiscrete? Mister. Fapt este că prietenii ei de atunci nu aveau nici un motiv pentru a o respecta, aşa cum s-a întâmplat mai târziu, când a devenit oficial respectabilă. Este uşor de ghicit drama cotidiană a acestor ani de constrângeri când, în mijlocul unei boeme literare dezmăţate, această femeie tânără şi frumoasă îşi salvează reputaţia. Poate a fost ferita de decădere din pricina răcelii ce o arăta tuturor, dar câte torturi n-a îndurat

Doamna de Montespan

orgoliul ei? Ea 1-a obligat la respect pe soţul al cărui scop, declarat, în viată era sa nu respecte nimic şi pe nimeni. Când moare, în 1660, ea are tot dreptul să poarte după el un doliu scurt şi decent.

„Singurul regret pe care îl arn — a spus Scarron pe patul morţii — este că nu-i las nimic soţiei mele, care are atâtea calităţi şi pentru care am toate motivele cu putinţă de a fi mândru."

Fecioară şi văduvă la douăzeci şi cinci de ani, după ce a vândut lucrurile rămase de la poet, Francoise d'Au-bigne s-ar fi aflat pe drumuri, daca Ana de Austria, ajutată de Fouquet, nu i-ar fi oferit un venit de două mii de livre .

Doamna Scarron a asistat la sosirea triumfală în Paris a tânărului rege şi a tinerei regine. La 27 august 1660, ea îi scrie doamnei de Villarceaux: „Nu vă pot descrie intrarea în oraş a regelui. Va voi spune doar ca nimeni n-ar putea înfăţişa în întregime splendoarea evenimentului. Nu cred ca poate fi ceva mai frumos şi regina trebuie să se fi dus la culcare, aseară, destul de mulţumită de soţul pe care 1-a ales".

Văduva Scarron se retrage la mănăstirea Ursuli-nelor din cartierul Saint-Jacques. Doamnele de la Saint-Cyr ' au notat: „A trăit atunci în cel mai bun anturaj, chivernisindu-se admirabil cu banii pe care îi avea, fiind

1) *livra* — veche monedă franceză.
2) *Saint-Cyr* — numele casei de educare a tinerelor fete, înfiinţată în anul 1686, de către doamna de Maintenon. Clădirea a funcţionat între 1808 şi 1940 ca şcoală spe cială militară.

mereu decent îmbrăcată, deşi foarte simplu. Ea însăşi a spus că n-a fost niciodată mai fericită ca atunci".

Rămâne de văzut. Fran^oise a avut mereu pretenţia de a nu fi ambiţioasă, dar destinul ei a depăşit orice ambiţie îngăduită. Ea a fost introdusă în case de vază, unde le-a întâlnit pe doamnele de Sevigne, de La Fayet-te, pe tânăra contesă de Chalois (care va deveni rnai târziu prinţesa des Ursins), doar spirite înalte ale vremii şi cărora nu le este cu nimic inferioară.

în 1660, când doamna Scarron apare la curte cu prilejul căsătoriei domnişoarei Pons, se constata că este „la fel de obosită şi de neglijentă ca o servitoare". Povestind mai târziu despre viaţa ei doamnelor de la Saint-Cyr, a spus: „Imediat am fost dusă într-o cameră în care m-am îmbrăcat şi, când am revenit, nimeni nu m-a recunoscut, într-atâta mă transformasem şi aceasta, *după obiceiul meu, doar spre a le face plăcere prietenilor mei si nicidecum din interes.* La acea vreme nu aşteptam nimic şi eram departe de a bănui că doamna de Montespan avea sa fie, după Dumnezeu, prima cauză a marelui noroc pe care 1-am avut".

Dumnezeu va fi mereu invocat de această Cenuşăreasă nesăţioasă, pentru a justifica ascensiunile ei succesive. Prin urmare, Dumnezeu este acela care le face să se întâlnească, în anul 1665, pe doamna de Montespan, viitoare amanta a regelui Ludovic aî XlV-lea, şi pe văduva Scarron, viitoarea soţie a acestui rege. Cele două doamne se simpatizează. Amândouă posedă o vie inteligenţă, doar că doamna de Montespan o risipeşte pe a sa, în timp ce doamna Scarron o economiseşte. Aceste două naturi diferite se completează şi se apropie. Se va naşte o prietenie cu urmări incalculabile şi care se va termina încununată de ură.

Cam pe la acea vreme se spune că domnul de Vil-larceaux ar fi fost amantul viitoarei doamne de Main-tenon. Ninon de Lenclos ' a povestit chiar că le-a pus la dispoziţie camera ei galbenă, de mai multe ori. Se pare că, totuşi, îndrăgostitul Villarceaux s-ar fi lovit de ipocrizia şi de devoţiunea doamnei. Orice ar fi spus Saint-Simon, misterul rămâne.

S-a văzut cum, în anul 1669, doamna de Mon-tespan a dat naştere unei fete, fruct al iubirii ei cu Ludovic al XlV-lea. Doamna Scarron a fost aleasă de favorită pentru a-1 creşte pe acel copil şi pe cei care, după toate probabilităţile, aveau să urmeze. Ea a asistat, deci, la naştere şi a plecat cu bebeluşul într-o casă misterioasă, unde s-a instalat cu doicile. Un al doilea copil a apărut în 1670, acela care avea să fie ducele de Mâine, bastardul mult iubit al regelui şi favoritul guvernantei sale. Contele de Vexin s-a născut în 1672, apoi domnişoara de Nantes, în 1673, şi, în 1674, domnişoara de Tours. Toţi aceşti copii au fost reuniţi într-o casă, de pe strada Vaugirard, sub supravegherea doamnei Scarron. Domnişoara d'Aumale a povestit cum ştia de la doamna Scarron cât de istovitoare a fost această slujbă, cu câte eforturi, griji şi nopţi nedormite a îndeplinit-o. Adeseori, i-a vegheat pe copii, nopţi la rând, pentru ca doica să se poată odihni. A fost însă răsplătită.

Doamna de Caylus povesteşte cum, la moartea primei fiice a regelui şi a doamnei de Montespan, doamna Scarron a fost afectată ca o mamă bună şi grijulie, mai

1) *Ninon de Lenclos* (1616-1705) — femeie de litere franceză. Salonul său a fost frecventat mai ales de liber-cugetători.

mult decât mama adevărată. Cu acest prilej, regele ar fi declarat: „Ea ştie să iubească: ar fi o încântare să fii iubit de ea". Aceasta este, poate, prima scânteie de simpatie care a ţâşnit între rege şi viitoarea sa soţie.

La început n-o plăcuse, o privea ca pe o pedantă şi aerele ei de mironosiţă îl agasau. Pentru el, ea reprezenta societatea preţioasă, cu iz de Frondă, Treptat, s-a o-bişnuit s-o vadă şi s-o asculte. Frumoşii ei ochi negri, timbrul vocii, înfăţişarea serioasă nu-i displac. Doamna de Montespan, foarte ageră, îşi dă seama că guvernanta îi atrage întrucâtva pe rege. Nu e încă geloasa, dar, alertată, îşi scoate ghearele.

„Răceala faţă de mine a sporit de când aţi plecat — îi scrie doamna Scarron confesorului ei, abatele Go-belin, în august 1674 — am primit chiar complimente pentru dizgraţia mea. I-am spus, chiar ieri-dimineaţă, doamnei de Montespan că nu era o toana de-a mea, ci un lucru cu mult mai serios, şi că relaţiile noastre au devenit foarte rele, dacă 1-a făcut pe rege să se supere pe mine. Am vorbit deschis, amândouă. Apoi m-am dus la slujba de la biserică şi m-am întors sa iau masa cu regele. Domnul de Louvois a aflat despre cele ce se petrec si mi-a fost trimis, seara, spre a mă lămuri, în concluzie, i-am spus cu toată sinceritatea, căci ştiţi că nu pot vorbi altfel, ca voi încerca un timp să mă împac cu dânsa, de bună credinţă fiind. I-am promis tot ce a vrut şi urmează să mă întâlnesc, aşadar, cu doamna de Montespan. Rămân însă ferm hotărâtă să-i părăsesc la sfârşitul anului si până atunci mă voi ruga ca Dumnezeu să mă îndrume spre ceea ce este mai bine pentru mântuirea mea."

Atunci a început una dintre cele mai mari bătălii între femei pe care le-a cunoscut istoria. Cele două adversare sunt la fel de inteligente şi de spirituale, dar avantajul pare să fie de partea doamnei de Montespan, care stăpâneşte mijloace de seducţie şi de intimidare irezistibile. Ea este amanta regelui şi cealaltă nu este decât o persoană din umbră. Dar persoana din umbră îl pune pe Dumnezeu în jurul ei. în numele lui Dumnezeu, îi va răpi prietenei şi stăpânei ei întâi copiii, apoi pe tatăl acestora, în scrisorile ei, doamna ScarroTi vorbeşte cu plăcere despre blândeţea şi sinceritatea personală, în realitate, ea vine în lupta începută cu talente diplomatice de temut şi o încrâncenare întunecată. Deşi convertita la catolicism, nu şi-a pierdut violenţele hu-ghenote şi în fanatismul ei se regăseşte bunicul Agrippa d'Aubign6, specialistul în masacre şi jafuri.

Dacă Dumnezeu doreşte, doamna Scarron îl va aduce pe Majestatea sa pe căile virtuţii, în acelaşi timp, strădaniile ei sunt şi pentru mântuirea doamnei de Montespan.

— Vai, Doamnă — i-a zis ea, într-o zi, doamnei de Montespan — abia v-aţi împărtăşit şi rostiţi vorbe care nu pot decât să-1 supere pe Dumnezeu!

La această observaţie, doamna de Montespan, care a rămas pioasă în sufletul sau şi se teme de diavol, a izbucnit în lacrimi, atât de mânie cât şi de pocăinţă. De acum înainte, guvernanta îi dă doar sfaturi bune, cu vocea ei calmă şi dulce, apare la fiecare cotitură a drumului păcatului. Ludovic al XlV-lea, în plină criză morala, e gata să asculte îndemnurile pioase. Am putea s-o credem pe doamna Scarron preocupată doar să facă binele,

dacă în exercitarea apostolatului nu i-ar fi scris confesorului ei cele ce urmează:

„De mult aş fi vrut să vă scriu, dar zilele trec în-tr-p sclavie care mă împiedică sa fac ceea ce aş dori. Sunt destul de tristă şi lucrurile alunecă într-o direcţie care îmi displace. Fac tot posibilul pentru a mă consola întru Domnul. Mi-am făcut rugăciunile ieri, căci n-am putut să le fac de ziua Bunei-Vestiri. M-am spovedit unui om care nu mă asculta şi m-a asigurat ca nu era vorba de nici un păcat. Sunt sigură că dumneavoastră aţi fi judecat altfel..."

Doamna Scarron pare în mijlocul Cerului printre heruvimi, dar continuarea scrisorii o arată cu picioarele pe pământ: „Să revenim la lucrurile trecătoare. *Ţin foarte mult să cumpăr o proprietate, dar nu reuşesc.* L-am rugat pe domnul de Montchevreuil, care se află la Paris, să se intereseze dacă ar fi ceva de vânzare. Aş dori să mă ajutaţi în acest punct de cea mai mare importanţă pentru mine. *Dacă o vedeţi pe doamna de Richelieu, rugaîi-o să insiste pe lângă cei cu care am mai luat legătura, pentru a-mi face, în sfârşit o situaţie."*

„Cei cu care am mai luat legătura" sunt regele şi doamna de Montespan. Această dorinţă de-a avea o proprietate o arde. La începutul anului 1675, afacerea este ca încheiată: un dar al regelui, de o sută de mii de livre, îi permite să cumpere pământul visat şi, zâmbind, Ludovic al XTV-lea îi conferă văduvei Scarron titlul de doamnă de Maintenon. Ea are patruzeci de ani. De aici încolo, începe ascensiunea ei. Anul 1675 este cel al despărţirii provizorii dintre rege şi amanta sa, doamna de Montespan.

La 27 februarie 1675, doamna de Maintenon scrie: „Se petrec azi lucruri îngrozitoare între doamna de Montespan şi mine. Regele a fost chiar ieri martorul unei astfel de discuţii şi acest fapt, la care se adaugă bolile nesfârşite ale copiilor săi, mă aduce într-o stare îngrozitoare".

Doamna de Maintenon n-a pregetat să se plângă regelui de nedreptatea şi asprimea doamnei de Montespan. Favorita, care nu iartă nimic, îi aduce în linia de foc pe ducele de La Rochefoucauld, prietenul regelui, şi pe ministrul Louvois, a cărui influenţă era foarte mare, pe atunci.

Louvois n-o simpatiza pe doamna de Maintenon, căci nu-i plăceau feţele noi şi nici influenţele oculte. Această femeie cu îndatoririle neprecizate, toată numai blândeţe şi pioşenie, nu-i spunea nimic bun de luat în seama. Stătea în faţa ei ca un copoi care adulmecă o viperă. Cu vreo câţiva ani în urmă, ministrul găsise un prilej spre a-i arăta guvernantei că nu se temea de ea. D'Aubigne, fratele doamnei Scarron, era guvernator la Amersfoort şi îi răscumpăra pe olandezi. Louvois 1-a chemat la ordine, fără milă. Doamna de Maintenon nu-i va uita gestul niciodată şi, treptat, va otrăvi raporturile dintre rege şi Louvois.

Ea însăşi a povestit doamnei d'Aumale, mai târziu:

„Când am fost în relaţii destul de bune cu regele pentru a-i vorbi liber, într-o zi, în timp ce aveam o-noarea de a mă plimba alături de dânsul, în timp ce curtenii ceilalţi jucau sau făceau altceva, m-am oprit şi i-am spus, când am fost sigură că nimeni nu ne putea

auzi: «Sire, vă iubiţi mult muşchetarii, dar ce aţi face dacă aţi afla că unul din ei a luat nevasta unui 'om în viaţă şi că trăieşte cu ea? Sunt sigură că 1-aţi dizgraţia pe loc»".

Regele, foarte răbdător, a râs puţin. Dar incidentul arată ce loc ocupă la curte doamna de Maintenon şi la ce fel de atacuri trebuia să facă faţă doamna de Mon-tespan.

„Rugaţi-vă la Dumnezeu să mă îndrume în intenţiile mele" spune preacredincioasa confesorului ei. Ea pleacă Ia Bareges cu micul ei preferat, ducele de Mâine, pe care speră să-1 lecuiască, băiatul fiind şchiop. I s-a făcut o primire regească la Poitiers.

De îndată ce s-a reîntors la curte, doamna de Maintenon a reluat lupta cu fosta ei stăpână. Doamna de Sevi-gne a observat acele manevre si le-a descris în felul ei:

„De vreo doi ani — scria ea, în august 1675 — prietenia dintre doamna de Montespan şi văduva Scar-ron s-a transformat într-o adevărată ură. De unde vine aceasta? Prietena este atât de orgolioasă încât nu acceptă porunci. Nu-i place să asculte si vrea să fie de partea tatălui copiilor şi nu de partea mamei. Lui îi dă socoteală despre tot ce face..."

Când dragostea dintre Ludovic al XlV-lea şi doamna de Montespan reînvie, doamna de Maintenon pare disperată şi se retrage câteva zile la frumosul ei castel. Ultimele două sarcini ale favoritei o ating ca şi când ar fi ofense personale. Pe cât de mult i-a iubit pe ducele de Mâine şi pe domnişoara de Nantes (viitoarea ducesă), pe atât de indiferenţi (dacă nu chiar antipatici) i-au fost ultimii doi născuţi. La acea vreme, doamna de Maintenon pare gata să renunţe la proiectele ei de a-1 converti pe rege. Face o a doua călătorie la Bareges

împreuna cu ducele de Mâine. Acesta îi scrie mamei sale un text dictat de guvernantă:

„Am fost foarte fericit, frumoasa mea doamnă, când am văzut că vă amintiţi de scumpul vostru băieţel. Ştiţi cât de mult îmi place să primesc scrisori şi sunt bucuros să am una scrisă de frumoasa mână a domniei voastre... Vă rog, doamnă, să-1 împiedicaţi pe rege să mă uite".

Acest băieţel model, atât de bine îndrumat, îi scrie regelui:

,,Am fost gelos, Sire, că i-aţi scris o scrisoare doamnei de Maintenon, căci sunt foarte sensibil la toate dovezile de atenţie din partea domniei voastre şi nu pot îndura când le oferiţi altora. Nu am nimic mai de seamă în viaţă, decât dorinţa de a vă fi pe plac..."

Prin intermediul acestui copil de şapte ani, pe care îl conduce cum vrea ea, doamna de Maintenon lucrează, cu „pioşenie", spre a-1 separa pe tată de mamă. Devine tot mai aspră şi neîndurătoare.

Scrisorile către fratele ei şi sfaturile pe care i le dă pentru a trăi cât mai bine cu tânăra sa soţie sunt cutremurătoare. Stilul este al lui Harpagon \ cu un adaos de cruzime feminină. O simţi duşmană a lumii, a plăcerii, ascunsă în ea însăşi, gata să lovească.

Pentru a scăpa de plictiseală, face şi reface calculele cheltuielilor fratelui ei, în toate detaliile. Tânăra ei cumnată, de cincisprezece ani, îi serveşte drept cobai. îi scrie fratelui; „Obişnuieşte-o cu singurătatea, să înveţe să se distreze în camera ei. Nu ţi-ar conveni să umble

1) *Harpagon* — personaj principal din piesa *Avarul,* de Moliere, devenit prototipul omului zgârcit.

prin lume şi liniştea vieţii tale constă în înfrânarea începuturilor. *Vărsatul de vânt nu este de dorit, dar poate fi un bun pretext spre a o sili să vadă cât mai puţină lume..."*

Are tot felul de alte leacuri pentru constipaţie şi hemoroizi. „Ştiu mai mult decât doctorii la acest capitol", scrie ea.

în 1681, după încetarea legăturii cu domnişoara de Fontanges, regele pare să renunţe definitiv la destrăbălările sale şi începe să-i acorde o mai mare atenţie reginei, chiar un fel de tandreţe. Biata Maria-Tereza, care n-a avut parte de aşa ceva niciodată, abia îndrăzneşte să creadă ceea ce i se întâmplă. Atribuie schimbarea regelui influenţei benefice a doamnei de Maintenon.

Nimic nu se mai face la curte fără ştiinţa doamnei de Maintenon — pe care regele, regina, Delfinul, miniştrii, o înconjoară cu mii de atenţii. Doamna de Mon-tespan plesneşte de ciudă. Doamna de Maintenon nu îl încântă pe rege doar prin farmecul inteligenţei ei, dar şi prin tot felul de mici talente, cum ar fi acela de a o pieptăna pe Delfină mai bine decât oricare dintre slujitoarele ei.

Tot la acea vreme, ea îşi obligă toate neamurile hughenote să treacă la catolicism. Credinţa ei nu face decât să crească, în 1681, îi scrie cumnatei sale: „îi cer Domnului, în fiecare zi, să mă poarte pe căile sfinte. Simt că doar Dumnezeu poate umple golul din inimile omeneşti. Crede, draga mea, că toate lucrurile pe care ţi le închipui a fi încântătoare în viaţa mea de la curte nu sunt decât vanitate si sărăcie a minţii".

Tartuffe ' după Harpagon. Ea savurează din plin divertismentele de la curte: balurile, teatrul, plimbările. Regele vrea ca toată lumea sa se distreze şi ea îl ascultă pe rege.

& scrisorile pe care le trimite prietenului ei, domnul de Montchevreuil, preceptorul ducelui de Mâine, se simte o anumită fermitate în gândire care temperează elanurile inimii. Se simte, totodată, ceea ce Ludovic al XTV-lea a admirat şi a iubit la această femeie, atât de diferită de celelalte femei de la curte. Ea are virtuţi incontestabile de pedagog. Ştie ce trebuie făcut pentru a creşte bine un copil. Nu iubeşte copiii, dar îi place să-i educe, ceea ce nu este acelaşi lucru.

Cu metodele ei pedagogice, taie în materialul viu cum ar tăia pâinea cu un cuţit. Stilul ei este dur, unele fraze pocnesc ca un bici. Milostenia ei are un sunet metalic, aproape milităros. Nu-şi face iluzii cu privire la bărbaţii sau femeile din jur, de orice rang ar fi, şi examinează cu aceeaşi privire scrutătoare atât valeţii cât şi prinţii.

1) *Tartuffe* — personaj principal din piesa *Tartuffe,* a lui Moliere, devenit prototipul omului fals şi nesincer.

Cuprinsul volumului I

Partea întâi

Copilăria 5

Delfinul Ludovic-Dieudonne 7

Copilul-rege 18

Intrigi şi rivalităţi ale familiilor de 'Conde şi de Orleans 28

Educaţia 31

Partea a doua

Fronda 39

Cauzele Frondei 41

Revolta parlamentarilor 45

Conde, protector apoi duşman al curţii 48

Nelinişitea prinţilor 60

Majoratul regelui 70

Triumful cardinalului 75

Partea a treia

Regele sub tutela 81

Prima confruntare armată şi încoronarea lui Ludovic al XlV-lea . . 83

Regele în pericol de moarte 88

Afacerea Măria Mancini ..... , 97

Tratatul Pirineilor - Căsătoria regelui -Moartea lui Mazarin 105

Partea a patra
Revoluţia naţională 113
Regele ia puterea 115
Căderea lui Fouquet 124
Primele contacte cu Europa 128
Moartea Anei de Austria 131
Primul război şi pacea de la Aix-la-ChapelIe . 137

Partea a cincea
Apogeul 143
Olimpul 145
Afacerea cavalerului de Lprena si dizgraţia lui Lauzun . . . 152
Un război care a durat şase ani 158
Curtea sub domnia marchizei de Montespan . 172
Marii miniştri si dinastiile lor 184
Culisele şi mecanismele puterii 196

Partea a şasea
Anii maturităţii 205
Domnişoara de Fontanges si căsătoria Delfinului 207
Doamna de Maintenon 220